

ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
BİLGİ VE BELGE YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

**BİLGİ VE BELGE YÖNETİMİ ÖĞRENCİLERİNİN E-
ÖĞRENME VE ETİK KONUSUNDAKİ BİLGİ VE
FARKINDALIK DÜZEYLERİNİN İNCELENMESİ:
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ ÖRNEĞİ**

Esmâ ŞENER

Yüksek Lisans Tezi

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Buket CANDAN

Çankırı -- 2019

ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
BİLGİ VE BELGE YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

**BİLGİ VE BELGE YÖNETİMİ ÖĞRENCİLERİNİN E-
ÖĞRENME VE ETİK KONUSUNDAKİ BİLGİ VE
FARKINDALIK DÜZEYLERİNİN İNCELENMESİ:
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ ÖRNEĞİ**

Esmâ ŞENER

Yüksek Lisans Tezi

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Buket CANDAN

Çankırı -- 2019

İÇİNDEKİLER

Bilimsel Etik Bildirimi	iv
Tez Kabul ve Onay	v
Önsöz	vi
Özet	vii
Summary	viii
Kısaltmalar	ix
Tablo Listesi	x
Şekil Listesi	xi

1.GİRİŞ	1
1.1. Araştırmanın Konusu	3
1.2. Araştırmanın Amacı ve Hipotezi	4
1.3. Araştırmanın Yöntemi	5
1.4. Araştırmanın Evreni ve Örneklem	5
1.5. Araştırmanın Düzeni	6
2. E-ÖĞRENME	7
2.1. Öğrenme Kavramı ve Yaşam Boyu Öğrenme	7
2.2. E-Öğrenme	9
2.3. E-Öğrenmenin Tarihsel Gelişimi	13
2.4. E-Öğrenme Kuramları	14
2.4.1. Davranışçı Öğrenme Kuramı	15
2.4.2. Bilişsel Öğrenme Kuramı	16
2.4.3. Yapılandırmacı Öğrenme Kuramı	16
2.4.4. Bağımsız Çalışma Kuramı	17
2.5. E-Öğrenme Türleri	18
2.5.1. Öğrenci Önderliğinde E-Öğrenme	18
2.5.2. Kolaylaştırılmış E-Öğrenme	18
2.5.3. Öğretmen Önderliğinde E-Öğrenme	19
2.5.4. Bütünleşik E-Öğrenme	20

2.5.5. Tele Danışmanlık ve E-Koçluk	20
2.6. E-Öğrenme Bileşenleri	20
2.6.2. E-Eğitmen	23
2.6.3. E-Değerlendirme	25
2.7. E-Öğrenme Teknolojileri	27
2.8. E-Öğrenme Yönetim Sistemleri	30
2.8.1. Moodle	30
2.8.2. ATutor	30
2.8.3. Bodington	30
2.8.4. Claroline	31
2.8.5. .Lrn	31
2.8.6. Ilias	31
2.9. Atatürk Üniversitesinde E-Öğrenme	31
2.9.1. Atatürk Üniversitesi Açık Erişim Sistemi	32
2.9.2. Atatürk Üniversitesi Dijital Arşiv Açık Erişim Sistemi	32
2.9.3. Atatürk Üniversitesi Açık Eğitim Kaynakları	33
2.9.4. Atatürk Üniversitesi Uzaktan Eğitim Uygulama ve Araştırma Merkezi	33
2.9.5. Atatürk Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi	34
2.9.6. Atatürk Üniversitesi Kütüphanesi	34
3. ETİK	38
3.1. Etik Tanımı	38
3.2. Etik Teorileri	39
3.2.1. Normatif Etik	39
3.2.2. Betimleyici Etik	41
3.2.3. Faydacılık Kuramı	41
3.2.4. Deontoloji Kuramı	42
3.2.5. İş Etiği	43
3.2.6. Etik ve Hukuk	44
3.2.7. Etik ve Din	45
3.3. Bilim Etiği	45
3.4. Öğrenme Etiği	49

4. E-ÖĞRENME VE ETİK	51
4.1. E-Öğrenme ve Etik.....	51
4.2. Telif Hakları, Fikri Haklar ve Dijital Hakların Yönetimi	55
4.3. Bilgi Merkezlerinde E-Öğrenme ve Etik	56
4.4. Öğrenciler ve Eğitimciler İçin E-Öğrenme ve Etiğin Önemi.....	58
4.5. Bilgi Uzmanları İçin E-Öğrenme ve Etiğin Önemi	59
4.5.1. Bilgiye Erişim	60
4.5.2. Bireyler ve Topluma Karşı Sorumluluklar.....	60
4.5.3. Mahremiyet-Gizlilik ve Şeffaflık.....	61
4.5.4. Açık Erişim ve Telif Hakları.....	61
4.5.5. Tarafsızlık-Dürüstlük ve Profesyonel Beceriler.....	61
4.5.6. Meslektaş ve İşveren/Çalışan İlişkisi	62
4.6. Dünyada, Avrupa Birliği'nde ve Türkiye'de E-Öğrenme ve Etik Konusundaki Eğitim ve Kültür Çalışmaları	62
4.6.1. Dünyada E-Öğrenme ve Etik Konusunda Eğitim ve Kültür Çalışmaları	62
4.6.2. Avrupa Birliğinde E-Öğrenme ve Etik Konusunda Eğitim ve Kültür Çalışmaları	63
4.6.3. Türkiye'de E-Öğrenme ve Etik Konusunda Eğitim ve Kültür Çalışmaları	64
5. BULGULAR VE DEĞERLENDİRME	66
5.1. Kişisel Özellikler.....	67
5.2. Öğrencilerin E-Öğrenme ve E-Öğrenme Etiği Bilgi Düzeyi	70
5.3. Öğrencilerin E-Öğrenme ve E-Öğrenme Etiği Farkındalıkları.....	79
6. SONUÇ VE ÖNERİLER.....	87
KAYNAKÇA	92
EKLER.....	112
ÖZGEÇMİŞ.....	119

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Yüksek Lisans tezi olarak hazırladığım “Bilgi ve Belge Yönetimi Öğrencilerinin E-Öğrenme ve Etik Konusundaki Bilgi ve Farkındalık Düzeylerinin İncelenmesi: Atatürk Üniversitesi Örneği” adlı çalışmanın öneri aşamasından sonuçlanmasına kadar geçen süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle uyduğumu, tez içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlak ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu çalışmamda doğrudan veya dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu beyan ederim.

03/05/2019

Esmâ ŞENER

ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

Esma ŞENER tarafından hazırlanan “*Bilgi ve Belge Yönetimi Öğrencilerinin E-Öğrenme ve Etik Konusundaki Bilgi ve Farkındalık Düzeylerinin İncelenmesi: Atatürk Üniversitesi Örneği*” başlıklı bu çalışma, 03/05/2019 tarihinde yapılan tez savunma sınavı sonucunda [*oybirliği / oy çokluğuyla*] başarılı bulunarak jürimiz tarafından Bilgi ve Belge Yönetimi Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

TEZ JÜRİSİ ÜYELERİ (Unvanı, Adı ve Soyadı)

Başkan : Dr. Öğr. Üyesi Halit Buluthan ÇETİNTAŞ İmza: .....
Danışman : Dr. Öğr. Üyesi Buket CANDAN İmza: .....
Üye : Dr. Öğr. Üyesi Kasım BİNİCİ İmza: .....

ONAY

Bu Tez, Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun 24/04/2019 tarih ve 2019/17-01-B sayılı oturumunda belirlenen jüri tarafından kabul edilmiştir.

Doç. Dr. Yüksel ÖZGEN
Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

E-öğrenme, teknoloji destekli eğitim faaliyetleri sonrasında ortaya çıkmıştır. Bunun sonucunda bilgiye kolay erişim sağlama, zaman ve mekan kısıtlamaları olmaksızın eğitim alabilme gibi birçok olumlu özelliklerle birlikte, etik dışı sorunları da beraberinde getirmiştir. E-öğrenme kaynaklarını profesyonel olarak kullanacak olan geleceğin bilgi uzmanlarının e-öğrenme ve etik konusunda duyarlı olmaları ve farkındalık göstermeleri önemlidir. Bu çalışmada *Bilgi ve Belge Yönetimi Öğrencilerinin E- Öğrenme ve Etik Konusundaki Bilgi ve Farkındalık Düzeylerinin İncelenmesi* konusu, bu önem kapsamında üzerinde durulmaya değer bulunmuştur.

Bu çalışmanın hazırlanmasında yardımlarını esirgemeyen danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Buket CANDAN'a tezin yazım aşamasında ve tashihinde katkılarını esirgemeyen abilerim Doç. Dr. Mustafa Talip ŞENER ve Dr. Öğr. Üyesi Habib ŞENER'e anket uygulama aşamasında desteklerini esirgemeyen Atatürk Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi bölümü öğretim elemanlarından Prof. Dr. Dündar ALİKILIÇ, Dr. Öğr. Üyesi Halit Buluthan ÇETİNTAŞ ve Dr. Öğr. Üyesi Malik YILMAZ'a ve eğitim hayatım boyunca yetişmemde katkısı olan başta Prof. Dr. Coşkun POLAT olmak üzere tüm hocalarıma teşekkürlerimi sunmayı bir borç bilirim.

Eğitim hayatım boyunca maddi ve manevi desteklerini esirgemeyen, tez çalışmamın tamamlanmasında moral ve motivasyonumu üst düzeyde tutmama yardımcı olan başta ablam Elif ŞENER olmak üzere aileme teşekkürlerimi sunarım.

03/05/2019

Esma ŞENER

Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tez Özeti

Tezin Başlığı : Bilgi ve Belge Yönetimi Öğrencilerinin E-Öğrenme ve Etik Konusundaki Bilgi ve Farkındalık Düzeylerinin İncelenmesi: Atatürk Üniversitesi Örneği
Tezin Yazarı : Esmâ ŞENER
Danışman : Dr. Öğr. Üyesi Buket CANDAN
Anabilim Dalı : Bilgi ve Belge Yönetimi Anabilim Dalı
Kabul Tarihi : 03/05/2019
Sayfa Sayısı : 11 (ön kısım) + 112 (tez) +8 (ekler)
<p><i>Bilgi çağı ile birlikte internete erişimi her an ve her yerde sağlayan bilgisayar, tablet ve cep telefonu gibi elektronik öğrenme (e-öğrenme) araçları, hayatın birer parçası haline gelmiştir. E-öğrenme kaynakları bilgiye erişimi kolaylaştırırsa da, birçok etik dışı sorunu da beraberinde getirmiştir. Çalışma alanı olarak e-öğrenme kaynaklarını profesyonel olarak kullanacak olan geleceğin bilgi uzmanlarının e-öğrenme ve etik konusunda duyarlı olmaları ve farkındalık göstermeleri önemlidir. Bu nedenle çalışmada Bilgi ve Belge Yönetimi bölümü öğrencilerinin becerileri ve etik değerlere karşı tutumlarının belirlenmesi amaçlanmıştır.</i></p> <p><i>Çalışmada ilk aşamada betimleme yönteminden yararlanılmıştır. Yerli ve yabancı kaynaklardan mevcut güncel literatüre ulaşılmıştır. İkinci aşamada gözlem tekniğine göre örnek grup seçilmiştir. Örnek grup, çalışmaya katılımı gönüllü olan Atatürk Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi bölümü öğrencilerinden oluşturularak çalışmaya toplam 295 öğrenci dahil edilmiştir. Örnek gruba anket tekniği uygulanarak verilerin SPSS 16.0 istatistik programı kullanılarak analizi yapılmıştır.</i></p> <p><i>Çalışmada öğrencilerin %65,8'i (194) kadın, %34,2'si (101) erkek olup yaş ortalaması 20-21'idi. Katılımcıların %72,9'unun (212) e-öğrenme ile ilgili eğitim almadığı, e-öğrenmenin fiziki ve coğrafi engeller nedeniyle oluşabilecek engelleri ortadan kaldırmada etkili bir araç olduğunu düşündükleri belirlenmiştir. E-öğrenmenin telif hakkı, intihal gibi etik dışı davranışları artırdığı konusunda kararsız kaldıkları belirlenmiştir.</i></p> <p><i>Araştırma bulgularına göre Bilgi ve Belge Yönetimi öğrencilerinin e-öğrenme araçları ve e-öğrenme etiği konularında bilgi ve farkındalıklarının artmasına yönelik eğitim almalarına ihtiyaç duydukları sonuçlarına erişilmiştir.</i></p>
Anahtar Kelimeler: Bilgi ve Belge Yönetimi, e-öğrenme, e-öğrenme etiği, etik

**Çankırı Karatekin University Institute of Social Sciences Abstract of
Master's Thesis**

Title of the Thesis: Investigating the Knowledge and Awareness Levels of Information and Records Management Students on E-Learning and Ethics: Example of Atatürk University
Author : Esmâ ŞENER
Supervisor : Assist. Prof. Dr. Buket CANDAN
Department : Information and Records Management
Date : 03/05/2019
<p><i>Tools of electronic learning (e-learning) such as computers, tablets and mobile phones that are increasingly providing internet access everywhere and all the time with the age of information have become a part of life. While e-learning resources make it easier to access information, they bring about several ethical problems. It is important that the information experts of the future, who will use e-learning resources professionally as their field of work, are responsible and show awareness regarding e-learning and ethics. Therefore, the study aimed to determine the skills of students of Information and Record Management and their attitudes towards ethical values.</i></p> <p><i>The method of description was utilized in the first stage of the study. Current literature information was reached on domestic and international sources. In the second stage, a sample was selected based on the methods of observation. The sample consisted of students of the Department of Information and Record Management at Atatürk University who volunteered to participate. The study included a total of 295 students. Surveys were applied in the sample. The data were analyzed using the SPSS 16.0 software.</i></p> <p><i>In the study, 65,8% (194) of the students were female and 34,2% (101) were male, while their mean age was 21- 22 year. It was determined that %72,9 (212) of the participants did not receive education on e-learning and that e-learning was an effective tool in eliminating obstacles due to physical and geographical barriers. It has been determined that e-learning increases unethical behavior such as copyright, plagiarism.</i></p> <p><i>According to research findings the result of the research show that Information and Records Management students need to receive training on e-learning tools and e-learning ethics to increase their information and awareness.</i></p>
Keywords: Information and Records Management, e-learning, e-learning ethics, ethics,

KISALTMALAR

Atauzem	Atatürk Üniversitesi Uzaktan Eğitim ve Araştırma Merkezi
E-bilgi	Elektronik bilgi
E-kaynak	Elektronik kaynak
E-öğrenen	Elektronik öğrenen
E-öğrenme	Elektronik öğrenme
OECD	Organisation for Economic Co-operation and Development
RSS	Really Simple Syndication
Sd	Standart Deviation
TDK	Türk Dil Kurumu
TÜBİTAK	Türkiye Bilimsel ve Akademik Araştırma Kurumu
Vb	Ve benzeri
Vd	Ve diğerleri
Yy	Yüzyıl

TABLO LİSTESİ

<u>Tablo No</u>	<u>Sayfa</u>
Tablo 1.1: Araştırma evreni	6
Tablo 5.1: Katılımcıların özellikleri.....	68
Tablo 5.2: E-öğrenme erişim araçları	69
Tablo 5.3: Öğrencilerin e-öğrenme eğitimi, e-öğrenme etiği farkındalıkları.....	70
Tablo 5.4: Öğrencilerin e-öğrenme tanımı ve kaynaklarına ilişkin görüşleri	71
Tablo 5.5: Öğrencilerin e-öğrenmede iletişim ve işbirliği araçlarına ilişkin görüşleri	75
Tablo 5.6: Öğrencilerin e-öğrenmede etik ihlallerine karşı görüşleri	77
Tablo 5.7: Öğrencilerin e-öğrenmenin avantajları hakkındaki görüşleri	80
Tablo 5.8: Öğrencilerin e-öğrenmenin dezavantajları hakkındaki görüşleri.....	83

ŞEKİL LİSTESİ

<u>Şekil No</u>	<u>Sayfa</u>
Şekil 2.1: E-öğrenmenin tarihsel gelişimi.....	14
Şekil 2.2: Katalogda kitap tarama.....	36
Şekil 2.3: DeepKnowledge’da kaynak tarama.....	37
Şekil 2.4: Atatürk Üniversitesi Yaynevi.....	38

1.GİRİŞ

Bilgi ve iletişim teknolojilerinin gelişmesiyle birlikte eğitim ve öğretime dair birçok şey de değişmeye ve gelişmeye başlayarak, bilişim teknolojileri ile günümüzde eğitim şekli yeni bir boyut kazanmıştır. Bu durum eğitim ve öğretime verilen değer artmasına, ülkelerin eğitim ve öğretim için ayırdığı bütçe payında artışa neden olmuştur (Güngör ve Göksu, 2013: 71). Bu sayede ülkelerin eğitimli bireylerinin sayısının artırılması da hedeflenmiştir.

Bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler yeni eğitim fırsatlarını ortaya çıkarmıştır. Bu fırsatlardan biri de bilgisayar aracılığıyla internet üzerinden yürütülen e-öğrenmedir (Aslan, 2006: 122). Teknolojik gelişmelerden faydalanmak isteyenler, çeşitli sebeplerden ötürü geleneksel eğitim alamayan bireyler ya da firma veya organizasyonlar mevcut işgüçlerinin yeteneklerini artırmak amacıyla e-öğrenme yollarına başvurmaktadır. E-öğrenme, bireylerin ihtiyaç duyduğu tüm kaynakları internet yoluyla sunan teknolojilerin bütünüdür (Erturgut, 2008: 81). Web tabanlı öğrenme, internet tabanlı öğrenme, web tabanlı eğitim ve çevrimiçi öğrenme gibi kavramlar e-öğrenme ile eşdeğer görülmektedir (Aslan, 2006: 122). E-öğrenmede kişiler belli başlı sorumlulukları yerine getirmelidir. Böylelikle bireyler etkin bir e-öğrenme deneyimi yaşayabilir. Aşağıda e-öğrenmede kişilerde olması gereken tutum ve davranışlar belirtilmiştir:

- E-öğrenmede kişilere; eleştirel düşünme ve yaratıcı öğrenme gibi nitelikler kazandırılmalıdır.
- E-öğrenmede kişiler; açık fikirli olmalı, araştırmacı ve sorgulayıcı bir tutum içinde hareket etmelidir.
- Öğrenme süreçleri teknolojik destek ve bireysel öğrenme ile daha hızlı bir şekilde gerçekleşmelidir.
- Kopyacılık ve taklit engellenmeli, yeni fikirlerin üretilmesi sağlanmalıdır.
- Teknolojik kaynakların kullanımı ile birlikte zaman, enerji ve nitelik bakımından üretimde ekonomi sağlanmalıdır (Akpınar, 2005:2-3).

Kullanım kolaylığı, destekleyici bilgi sağlama fırsatları, soru cevap etkileşimi sağlama bakımından e-öğrenme eğitmen ile öğrenci arasında etkileşimi sağlama yollarından biridir (Uşun, 2000: 91-92). Çeşitli sebeplerden ötürü geleneksel eğitim alamayan bireylere eğitim imkânı sağlama, kullanım kolaylığı, erişim kolaylığı, zaman, mekân ve kişi kısıtlaması olmaksızın eğitime olanak tanınması gibi faktörler e-öğrenmede, öğrencilere fırsat eşitliği sağlamaktadır. Söz konusu fırsat eşitliği ilkelerinden ötürü kişiler ve kurumlar e-öğrenmeyi tercih etmektedir.

Etik, belirli amaçlar doğrultusunda bir grup insanın oluşturduğu kurallar bütünü şeklinde tanımlanır (Kuçuradi, 2003: 8). Etik değerler doğruluk, dürüstlük, sadakat ve hakkaniyet gibi kavramlarla ifade edilir. Bu kavramlar doğrultusunda hareket etmek toplumsal sorumluluktur. Eğitim ve öğretimin de etik değerler çerçevesinde yapılması bir zorunluluktur.

Eğitim ve öğretimde sevgi, saygı, anlayışlı ve hoşgörülü olma, adil ve eşit davranma, kötü davranmaktan kaçınma gibi davranışlar en önemli etik değerler olarak bilinmektedir (Eğitimde Etik, 2018). E-öğrenmede de etik değerler farklı değildir. Etik konusu e-öğrenmede de göz ardı edilmeyecek bir konudur. Hem öğretenler hem öğrenenler açısından etik değerlerin varlığı ile e-öğrenme günün teknolojileriyle daha da yaygınlaşacaktır.

Bilgi ve iletişim teknolojileri aracılığıyla eğitim ve öğretimin kazandığı yeni boyut düşünüldüğünde, geleceğin bilgi ve belge yöneticilerinin etik değerler ışığında e-öğrenme becerilerini uygulamaları, bilgi ve becerileri doğrultusunda bir görev bilinciyle çevrelerine aksettirmeleri ve e-öğrenme davranışlarında etik değerlere göre hareket etmelerinin ne kadar önemli olduğu açıktır. Bu bağlamda e-öğrenme ve etik konusunda Bilgi ve Belge Yönetimi bölümü lisans öğrencilerinin mevcut durumları hakkında bilgiye ihtiyaç duyulmaktadır. Bu nedenle çalışmada Bilgi ve Belge Yönetimi lisans öğrencilerinin e-öğrenme becerilerinin, e-öğrenmede etik değerlere ne derece uyguladıklarının ve bu konudaki farkındalık düzeylerinin ne olduğunun, öğrencilerin tutum ve davranışlarının belirlenmesi amaçlanmıştır. Çalışmada e-öğrenme ve etik kavramları çeşitli yönleriyle anlatılmış, e-öğrenme ve etik konusunun öğrenciler, eğitmenler ve bilgi uzmanları açısından önemi anlatılmıştır.

Öğrencilerin e-öğrenmede etik konusundaki bilgi düzeylerini ölçmek amacıyla anket tekniğinden yararlanılmıştır. Atatürk Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi bölümü lisans öğrencilerinden oluşan araştırma evrenini 380 kişi oluşturmaktadır. 295 kişiye anket uygulanmış, SPSS 16 (Statistical Package for the Social Sciences) programı ile değerlendirilmiştir. Araştırma altı bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde araştırmanın konusu, amacı, hipotezi gibi konular yer almaktadır. İkinci bölümde e-öğrenme ve ilgili kavramlar üzerinde durulmuştur. Üçüncü bölümde etik ve ilişkili kavramlar anlatılmıştır. Dördüncü bölümde e-öğrenme ve etik konusu üzerinde durulmuştur. Beşinci bölümde verilerin analizi ve yorumlar yer almaktadır. Son bölümde ise sonuçlar ve çeşitli önerilerde bulunulmuş araştırma sonlandırılmıştır.

1.1. Araştırmanın Konusu

Bilginin değerinin günden güne arttığı, bilgiye erişim şekillerinin çeşitlendiği günümüzde bilgiye eşit şartlarda erişebilme ve bilgiyi doğru kullanabilme, hem bilgi üreticileri hem de bilgi kullanıcıları için bir gereklilik haline gelmiştir. Günün imkânları doğrultusunda bilgi ve iletişim teknolojileri kullanılarak bilgi, elektronik ortamda varlığını sürdürmektedir. Elektronik ortamda bilginin varlığı eğitim-öğretim kapsamında düşünüldüğünde e-öğrenme kavramı ortaya çıkmaktadır. E-öğrenme, öğretim faaliyetlerinin elektronik ortamda yürütülmesi ve bilgi ve becerilerin elektronik ortamda aktarılmasıdır (Gülbahar, 2018; 2).

Eğitim ve öğretim faaliyetlerinden toplumu oluşturan tüm bireylerin yararlanması gerekmektedir. E-öğrenme de eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanarak kişilerin bilgisayar, telefon, tablet ve akıllı tahta gibi teknolojik araçlar ile e-kitap, e-dergi, e-bülten ve daha birçok e-öğrenme kaynakları ile elektronik ortamda internet aracılığıyla çevrimiçi dersler alabilmeleri çeşitli eğitim programlarına dâhil olabilmeleri amaçlanmıştır. Ancak uygulamada dijital uçurum olarak adlandırılan fırsat eşitsizliği ortaya çıkmaktadır (Taşkıran, 2017: 115-116). Çalışmada Atatürk Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi bölümü lisans öğrencilerinin e-öğrenme ve e-öğrenme ve etik davranışları araştırılmaktadır. Buna göre çalışmada etik, etik teorileri, bilim etiği, e-öğrenme, e-öğrenme kuramları, e-öğrenme türleri, ve e-öğrenme ve etik kavramları üzerinde durulmuş ve öğrencilere yapılan anket

sonucunda elde edilen veriler ışığında durum değerlendirmesi yapılmıştır. Son olarak da sonuçlardan hareketle çeşitli önerilerde bulunulmuştur.

1.2. Araştırmanın Amacı ve Hipotezi

Çalışma Atatürk Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi bölümü öğrencilerinin e-öğrenme ve etik konusunda var olan bilgi ve farkındalık düzeylerinin belirlenmesi amacıyla yapılmıştır. Bilgi ve Belge Yönetimi alanında yapılan çalışmalar incelendiğinde, Toptaş (2001), Kaynak (1998), e-öğrenme ve etik konusunun e-öğrenme boyutuna örnek teşkil etmektedir. Kızılöz (2017) kütüphanecilerin mesleki etik davranışları hakkında çalışmıştır. Özdemir (2017), kütüphanecilik etiği üzerine çalışmıştır. Yıldırım (2018), araştırma görevlilerin intihal konusundaki bilinç düzeylerini araştırmış, bu konuda bilgi düzeylerini belirlemeye çalışmıştır.

Bu çalışmanın amacı; Atatürk Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi bölümü öğrencilerinin e-öğrenme, e-öğrenme etiği ve çevrimiçi e-öğrenme ortamlarında ortaya çıkan etik sorunlar konusundaki bilgi ve farkındalıklarını belirlemektir. Bu amaç doğrultusunda belirlenen araştırma soruları şunlardır:

1. Atatürk Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi öğrencilerinin e-öğrenme ortamlarından yararlanma düzeyleri nedir?
2. Atatürk Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi öğrencilerinin e-öğrenme ve etik hakkındaki bilgi ve farkındalık düzeyleri nedir?
3. Atatürk Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi öğrencileri e-öğrenme konusunda etik kaygılar taşımakta mıdır?
4. Atatürk Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi öğrencileri e-öğrenmeyi, bilgiye erişimde ve eğitimde fırsat eşitliği yaratmada bir etik kazanım olarak görmekte midir?

Bu araştırma soruları ışığında **araştırmanın hipotezi**; “Atatürk Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi öğrencileri e-öğrenme ve etik konusunda bilgi ve farkındalık düzeyine sahiptir” olarak belirlenmiştir.

1.3. Araştırmanın Yöntemi

Çalışmada birinci aşamada, mevcut durumu saptayabilmek için betimleme yönteminden yararlanılmıştır. Araştırmanın temelini oluşturan e-öğrenme ve etik üzerine yerli ve yabancı literatürden yararlanılarak tezin teorik kısmı oluşturulmuştur. İkinci aşamada çalışmanın amacına ve hipotezine yönelik olarak veri toplamak amacıyla anket tekniğinden yararlanılmıştır. Anket tekniği, birinci elden veri toplanması amaçlanan araştırmalarda en çok kullanılan tekniktir. Soruların hazırlanmasında, uygulanmasında ve değerlendirilmesinde özenle yapıldığında sonuçları en güvenilir ve hata payı en az olan araştırma tekniğidir (Aziz, 2010: 83). Araştırmada kullanılan anket üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölüm katılımcıların kişisel özelliklerini belirlemeye yönelik sorular ve internete erişim araçları, internet kullanım sürelerini belirlemeye yönelik kapalı uçlu sorulardan oluşmuştur. İkinci bölümde katılımcıların e-öğrenme ve e-öğrenme etiği bilgi düzeyini belirlemek amacıyla üçlü kategorili ölçek (Coşkun, Altunışık ve Yıldırım, 2017: 122) ile katılımcılara 23 soru sorulmuştur. Üçüncü bölümde ise beşli likert tipi ölçek biçiminde (Coşkun, Altunışık ve Yıldırım, 2017: 125) hazırlanan e-öğrenme ve e-öğrenme etiği farkındalık ölçeği ile katılımcılara 14 soru yöneltilmiştir. Likert tipi derecelendirme ölçekleri katılımcıların belli bir konuda görüşlerini ortaya çıkarmak amacıyla kullanılır (Büyüköztürk, 2005: 5; Coşkun, Altunışık ve Yıldırım, 2017: 126). Son olarak ise katılımcılara eklemek istedikleri görüş veya önerileri varsa açık uçlu bir soru ile kendilerine sunulmuştur. Araştırma raporunun yazımında Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü tez yazım kılavuzu göz önüne alınmıştır.

1.4. Araştırmanın Evreni ve Örneklem

Araştırmanın evrenini Atatürk Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi bölümü lisans öğrencileri oluşturmaktadır. 2018-2019 eğitim öğretim yılında 380 öğrencinin bölümde yer aldığı öğrenilmiştir. Atatürk Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi bölümü öğrencilerinin e-öğrenme ve etik farkındalıklarının araştırıldığı çalışmada verilerin analizi için SPSS (Statistical Package for the Social Sciences) 16.0 istatistik programı kullanılmıştır. Araştırmanın örnek büyüklüğü Epi Info v3.1.5 programı

kullanılarak hesaplanmıştır. Araştırma için maksimum örnek büyüklüğü %95 güven aralığı ile anket 295 kişiye uygulanmıştır. Araştırmanın evrenini oluşturan 380 kişinin buldukları sınıflara göre dağılımı Tablo 1.1’de listelenmektedir.

Tablo 1.1: Araştırma evreni

Sınıf	I. Öğretim	II. Öğretim	Toplam
1	60	20	80
2	59	52	111
3	44	49	93
4	48	48	96

1.5. Araştırmanın Düzeni

Araştırma altı bölümden oluşmaktadır. Bu bölümlerin sıralaması aşağıda gösterilmiştir.

- 1. Bölüm:* Araştırmanın konusu, araştırmanın amacı ve hipotezi, araştırmanın yöntemi ve araştırmanın evrenini yer almaktadır.
- 2. Bölüm:* Öğrenme kavramı ve yaşam boyu öğrenme, e-öğrenme, e-öğrenmenin tarihsel gelişimi, e-öğrenme kuramları, e-öğrenme türleri, e-öğrenme bileşenleri, e-öğrenme teknoloji, e-öğrenme yönetim sistemleri ve Atatürk Üniversitesinde e-öğrenme konusu yer almaktadır.
- 3. Bölüm:* Etik tanımı, etik teorileri, bilim etiği ve öğrenme etiği konularından oluşmaktadır.
- 4. Bölüm:* E-öğrenme ve etik, telif hakları, fikri haklar, dijital hakların yönetimi, e-öğrenme ve etik farkındalığı, bilgi merkezlerinde e-öğrenme ve etik, öğrenciler ve öğretmenler için e-öğrenme ve etiğin önemi, bilgi uzmanları için e-öğrenme ve etiğin önemi konuları yer almaktadır.
- 5. Bölüm:* Katılımcıların özellikleri, öğrencilerin e-öğrenme ve e-öğrenme etiği bilgi düzeyi ve öğrencilerin e-öğrenme ve e-öğrenme etiği farkındalıkları yer almaktadır.
- 6. Bölüm:* Sonuçlar ve önerilerden oluşmaktadır.

2. E-ÖĞRENME

2.1. Öğrenme Kavramı ve Yaşam Boyu Öğrenme

Öğrenme yaşantı veya tekrar eden davranışlar sonucunda meydana gelen değişikliklerdir. Davranışların kalıcı olabilmesinde hem öğrenen hem de öğretmede kullanılan malzeme ve öğretim yöntemi etkilidir (Engin vd., 2016: 110). Eğitim uzun bir süreçtir. Bu süreçte kimi öğrenciler öğrenmeye istekli ve motive görünürken kimileri ise isteksiz görünürler (Akdoğan vd., 2016: 254). Öğrenme anlatılanı dinlemeye yönelik pasif bir süreç değil aksine aktif bir süreçtir (Gülbahar vd., 2012: 294). Bilim insanları öğrencilerin öğrenme sürecine aktif katılımlarını sağlamak amacıyla birçok öğretim yöntemi uygulamaktadırlar (Yıldız ve Büyükkasap, 2011: 135).

Bilgi çağı olarak adlandırılan günümüz dünyasında bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmelerle birlikte eğitim alanında da değişiklikler ortaya çıkmaya başlamıştır. Geleneksel eğitim anlayışının aksine yeni eğitim sistemi öğrenen merkezli bir hal almıştır. Eğitimde öğrenene öğrenmeyi öğretmek yeni anlayış olmuştur. Aynı zamanda öğretmeninde bu süreçte öğretme yöntemlerini etkili bir şekilde uygulama becerilerine sahip olması gerekmektedir (Özbay ve Memiş, 2015: 16). Öğrenme, uyum sağlama yeteneğidir (Keleş ve Cepni, 2006: 74). Aktif öğrenme, öğrenenin aktif olduğu, çeşitli kararlar aldığı ve uyguladığı bir süreçtir (Ün Açıkgöz, 2001: 53).

Teknolojik gelişmelerle birlikte dijital öğrenme teknolojileri adı verilen yeni öğrenme yöntemi, geleneksel eğitimde kendine yer edinmiştir. Söz konusu dijital öğrenme teknolojileri ile doğru becerilerin, doğru kişiye, doğru zamanda, doğru öğrenme teknolojileriyle verilmesi amaçlanmaktadır (Ünsal, 2006: 131).

Eğitim ve öğretimdeki bu değişikliklerle birlikte yaşam boyu öğrenme kavramı ortaya çıkmıştır. Yaşam boyu öğrenme eğitimle ilgili var olan sistemi geliştirmeyi amaçlayan bir düzenlemedir (Güleç vd., 2012:35).

Yaşam boyu öğrenme kavramının kendinden önceki eğitim kavramlarından farkı bireyi merkez alan bir sistem olması, okul dışı eğitim anlayışını benimsemesi ve eğitimin belli bir zaman diliminde sınırlandırılmasının önüne geçmesidir (Güleç vd., 2012: 35).

Yaşam boyu öğrenme ile kişilerin yaşamlarını kaliteli bir şekilde sürdürmeleri ve bireyin çeşitli yaş gruplarında ihtiyaçları dahilinde uyum sağlamaları için bilgi ve beceri sağlamaları amaçlanmaktadır (Güleç vd., 2012: 37). Tarihsel süreçte birçok okuryazarlık terimi kullanılmıştır. Ağ okuryazarlığı, bilgisayar okuryazarlığı, bilimsel okuryazarlık, görsel okuryazarlık, vb. birçok okuryazarlık terimi bulunmaktadır (Önal, 2010: 105).

Bilgi okuryazarlığı toplumdaki her yaş grubundan bireyin kendi kendisinin bilgi erişim uzmanı olması anlamına gelmektedir (Gürdal, 2000: 185). Bilgi okuryazarlığı, bilgi çağında başarılı birey olmanın temel şartıdır (Polat, 2006: 251).

Yaşam boyu öğrenme yaşamın her alanında uygulanan bir süreçtir (Güleç, Çelik ve Demirhan, 2012: 39). Okuryazarlık da yaşam boyu öğrenme sürecinin girdisi ve ürünüdür (Gürdal, 2000: 177). Küreselleşen dünya, bilim ve teknolojideki gelişmeler ışığında kendini geliştiren ve yaşam boyu öğrenme becerilerine sahip bireylere ihtiyaç duymaktadır (Soran vd., 2006: 202).

Yaşam boyu öğrenme bireylerin eğitim ve öğretim faaliyetlerinin hayatlarının belli bir bölümüne yer edinmesinin aksine evde, işte, sinemada ya da tiyatrodaki yani akla gelebilecek her yerde yaşam boyu uygulanacak bir süreç haline dönüştürmektedir (Soran vd., 2006: 202). Yetişkin eğitimi ve sürekli eğitim gibi kavramlarla eş anlamda kullanılan yaşam boyu öğrenme, bireylerin yaşamları boyunca edindikleri bilgileri, değerleri, becerileri kapsayan ve sosyal hayatta uygulayabilmeye olanak sağlayan bir süreçtir (Polat ve Odabaş, 2008).

Yaşam boyu öğrenme ilkokuldan üniversiteye kadar geçen eğitimin yanı sıra sertifikalı eğitim programları ya da devlet kuruluşlarının vermiş olduğu çeşitli eğitim faaliyetlerini de kapsamaktadır (Toprak ve Erdoğan, 2012: 70).

Yaşam boyu öğrenmenin iki önemli amacı vardır. Bunlardan ilki öğrenme kültürü oluşturmak diğeri ise sosyal ve ekonomik yenilenmeyi sağlamaktır (Diker Coşkun ve Demirel, 2012: 109). Yaşam boyu öğrenme sürdürülebilir öğrenmedir (Karakuş, 2013: 27). Yaşam boyu öğrenen birey, sürekli öğrenme isteği taşıma, sorumluluk sahibi olma, öğrenmeyi öğrenme, bilgi teknolojilerini kullanma becerisine sahip olma, problem çözme yeteneğine sahip olma, eleştirel düşünebilme özelliklerine sahiptir (Diker Coşkun ve Demirel, 2012: 110). Geleceğin başarılı bireyleri bilgiye erişebilen, erişmede zorluk çekmeyen, problem çözebilen, kendi kendine öğrenme becerisine sahip kişilerden oluşacaktır (Kurbanoglu ve Akkoyunlu, 2001: 82).

2.2. E-Öğrenme

Teknolojik gelişmeler ve günün koşulları neticesinde birçok alanda değişiklik olmuştur. Kişiler alışveriş yapmak için mağazalara ya da marketlere gitmek yerine çevrimiçi alışveriş sitelerinden ihtiyaçlarını karşılamaya başlamışlardır. Elektrik, su, doğalgaz faturalarını internet bankacılığı aracılığıyla kolaylıkla ödeyebilmektedirler. Uçak ya da otobüs biletlerini yine sadece birkaç dakikada internet aracılığıyla satın alabilmektedirler. Tüm bu gelişmelere ek olarak eğitim ve öğretim alanında da değişiklikler meydana gelmiştir. E-öğrenme adı verilen bu gelişme ile kişiler istedikleri zaman, istedikleri yerde bilgiye erişebilmektedirler. Bu sayede firmalar, organizasyonlar, hükümetler mevcut iş gücünün yetenek ve becerilerini artırabilmektedir (Aslan, 2006: 122). E-öğrenme internet aracılığıyla sunulan web tabanlı bir eğitim sistemidir (Aslan, 2006: 123). İnternette bulunan tüm trendler, teknoloji ve hizmetler e-öğrenmede kullanılabilir (Akar, 2010: 52).

E-öğrenme ile kişiler farklı öğrenim ihtiyaçları doğrultusunda yer ve zamandan bağımsız olarak eğitim faaliyetlerini gerçekleştirmektedirler (Acar vd., 2014: 3). E-öğrenme, şekillerinden biri de kişilerin bilgisayar başında kendi kendilerine eğitim almaları ya da eş zamanlı olarak bir grup öğrenci ve öğretmen ile canlı olarak gerçekleştirilen eğitim şeklidir (Şenel ve Gençoğlu, 2003: 52).

Söz konusu eğitim şekli ile zaman ve mekân kısıtlaması olmaksızın kişiler istedikleri zaman, istedikleri yerde, istedikleri bilgiye bilgisayar, cep telefonu ya da tablet aracılığıyla internet üzerinden erişim sağlayabilmektedir. Söz konusu öğrenme şekli, günün koşulları düşünüldüğünde her birey için kaçınılmazdır. Her konuda olduğu gibi e-öğrenme konusunda da etik değerlerin varlığı zorunluluktur.

E-öğrenme teknolojik gelişmelerin yardımıyla eğitim faaliyetlerinin gerçekleştirilmesidir (Değirmencioğlu, 2014: 4). E-öğrenme ile kişiler istedikleri zaman eğitimlerini durdurma ya da belli bir konuda eğitim almak istemiyorlarsa o konuyu atlama ya da herhangi bir konuda defalarca eğitim alma şansına sahiptirler. Söz konusu özelliklerden de anlaşılacağı üzere e-öğrenme, öğrenme sürecini kontrol etme olanağı sağlamaktadır (Acar vd., 2014: 4).

Yer ve zamandan bağımsız olması ve kişilerin istekleri doğrultusunda eğitim sürecini şekillendirmeleri gibi avantajlarının yanı sıra e-öğrenmede öğrencinin kendini yalnız hissetmesi ve motivasyon eksikliği gibi dezavantajları da mevcuttur (Olpak ve Kılıç Çakmak, 2009: 143). Bireysel farklılıklar ve kişilerin tercihleri göz önüne alınarak e-öğrenme ortamları tasarlanır. E-öğrenme ile zaman daha etkili kullanılır, öğrenci eğitim almak için bir yerden başka bir yere gitmek zorunda kalmadığı için mali açıdan avantaj sağlamaktadır. Söz konusu avantajlarının yanı sıra öğrencilerin iletişim becerilerinin gelişimi üzerine olumsuz etkileri de söz konusudur. Aynı zamanda yüz yüze öğrenmeden daha az etkili olduğu da söylenebilir (Awadh, Qahtani ve Higginst, 2012: 222).

Bilgi toplumunda, hızla gelişen e-öğrenme için büyük platformda yaşam boyu eğitim sağlanır (Gu ve Guo, 2017: 1). E-öğrenme daha geniş ağ gerektirir ve bu da öğretmenler, eğitim tasarımcıları, teknoloji destek üyeleri gibi tüm profesyonellerin işbirliği ile ilgilidir (Vandenhouten vd., 2014: 2). Eğitimde kullanılmak üzere özel olarak tasarlanmış konu temelli yazılımların öğrenciler üzerinde olumlu etkileri görülmektedir (Cox, 2012: 4).

Küresel ölçekte, “doyumsuz talep” e-öğrenme ticaretinin en önemli özelliklerindedir. Özellikle istatistik, mühendislik, işletme ve bilgisayar bilimlerinde sözü edilen doyumsuz talebin varlığından söz edilir. Doyumsuz talep ifadesi, ilgili alanda var olan bilginin yenilik değeri ile bağlantılı olması anlamına gelmektedir (Guerlac, 2017: 103).

E-Öğrenmenin Avantajları:

- E-öğrenme kaynakları her yerden ve her zaman kullanılabilir.
- Hem öğrenciler hem de çalışanların yararlanabileceği bir eğitim sistemidir.
- Aktif ve bağımsız öğrenmeye elverişlidir.
- Günün her saatinde kendi kendine öğrenmeye olanak sağlar.
- Tartışma panoları ve çevrimiçi sohbet seçenekleri ile iletişim ve etkileşim sağlanabilir.
- Akışkan ses ve akışkan video içeriklerinde e-öğrenen istediği kadar ilgili konuyu dinleme ya da izleme şansına sahiptir (eLearning Industry, 2019).
- E-öğrenme bilgiye erişim kolaylığı ve bilginin niteliğinin etkinliğini artırır.
- E-öğrenme, eğitimde öğrencinin bir yerden başka bir yere gitmeden eğitim almasına sağlaması yönünden daha az maliyetlidir. Aynı zamanda bir binaya ihtiyaç duymadan çok sayıda öğrenciye öğrenme imkanı sunmaktadır.
- E-öğrenme ile eğitimde akademik personel yetersizliğinden kaynaklanan sorunlar çözülür.
- E-öğrenme öğrencinin kendi öğrenme hızında çalışmasına izin verir. Öğrencinin yaşadığı öğrenme kaygısını azaltır (Arkorful ve Abaidoo, 2014: 401).
- E-öğrenme araçları ve kullanabilme becerilerine sahip bireyler için fiziksel ve coğrafi engeller nedeniyle oluşabilecek bilgiye erişim engelleri ortadan kalkmaktadır. Böylece bireylere ve toplumlara fırsat eşitliği sağlanmaktadır (Gürdal, 2004: 664).
- E-öğrenme işbirliğine dayalı bilgi paylaşımı sağlar.
- Yaşam boyu öğrenme alışkanlığı kazandırır.
- Kişinin ilgi veya gereksinimleri doğrultusunda öğrenme ihtiyacını karşılamasına olanak tanır (Bozkurt, 2015: 74).

E-Öğrenmenin Dezavantajları:

- E-öğrenme ile öğretmen ve öğrenci arasındaki mesafe ile öğretmen öğrenci arasındaki iletişim eksikliğine neden olabilmektedir. Eğitiminin anlatmak istediğini öğrenci farklı yorumlayabilmektedir.
- E-öğrenmede öğrenci bilgi teknolojilerini kullanma konusunda kaygı yaşayabilmekte bu da başarı düzeyini olumsuz etkileyebilmektedir (Erturgut, 2008: 82).
- Öğrenenlerin bir sınıf ortamından uzak olmaları sebebiyle sorumluluklarını yerine getirmeme, motivasyon eksikliği, yalnızlık duygusu gibi sonuçlar gerçekleşebilmektedir.
- Öğretmenler ile öğrenenler yüz yüze iletişim sağlayamadıkları için geleneksel öğrenme yöntemlerine göre daha az etkili olduğu düşünülmektedir.
- Öğrencinin akademik bilgi birikimi yüksek olsa dahi kendini ifade etme konusunda e-öğrenme gerekli iletişim becerilerini geliştirmesine olanak tanımaz.
- Sosyal ve beşeri bilimlere ait tüm disiplinlerde e-öğrenme ile eğitim gerçekleştirilemez.
- İntihal ve telif hakkı ihlallerine sebep olabilir (Toprak, Aydın, Özkanal ve Kaya, 2015).
- Sınavlarda olabilecek hile gibi davranışları kontrol etmek mümkün değildir.
- E-öğrenme bazı web sitelerinin tıkanmasına sebep olabilir (Arkorful ve Abaidoo, 2015: 36).
- Eğitim programlarının belli bir miktarda ücrete tabi olması, teknolojik kaynaklara erişim ve kullanma becerisi elde etmede meydana gelen dijital uçurum olarak adlandırılan ekonomik ve sosyal eşitsizliklere de neden olmaktadır (Taşkiran, 2017: 109).
- E-öğrenme kaynaklarının, araçlarının, e-öğrenme programlarının çoğu zaman belli bir miktarda ücrete tabi olması, e-öğrenme kaynaklarına erişim ve gereken teknolojik araçları kullanma becerisi elde etmede meydana gelen eşitsizlikler, dijital uçurum olarak adlandırılan ekonomik ve sosyal eşitsizliklere de neden olmaktadır (Taşkiran, 2017: 109; Toprak, Aydın, Özkanal ve Kaya, 2015; Gürdal, 2004: 664).

2.3. E-Öğrenmenin Tarihsel Gelişimi

Teknolojik gelişmelerle birlikte eğitim ve öğretim faaliyetlerinde de gelişmeler meydana gelmiştir. E-öğrenmenin tarihsel gelişiminde uzaktan eğitimin tarihinden bahsetmek isabetli olacaktır. Uzaktan eğitim olarak adlandırılan ve örgün öğretime bir alternatif olarak düşünülen bu eğitim şekli ve eğitim süreci beş ana başlık altında gruplandırılmaktadır: Mektupla Öğretim, Radyo ve Televizyon, Açık Öğretim, Tele Konferans, İnternet ve Web (Gülbahar, 2009: 26).

18. yüzyılda (yy) ilk olarak İngiltere ve Amerika'da gerçekleştirilen ders materyallerinin öğrencilere posta yoluyla gönderilmesi ile gerçekleşen mektupla öğretim yöntemiyle daktilo, yabancı dil gibi derslerin öğretimi yapılmıştır. Türkiye'de ise yapılan ilk çalışmalardan biri 1953 yılından bu güne kadar süren FONON dil öğretimidir. Bir diğer çalışma ise 1960 yılında meslek okulu mezunlarının üniversite mezunu olmaları amacıyla mektupla öğretim yönteminin uygulanmasıdır. 1961 yılında ise Milli Eğitim Bakanlığı tarafından Mektupla Öğretim Merkezi açılmıştır (Mektupla Öğretim, 2018).

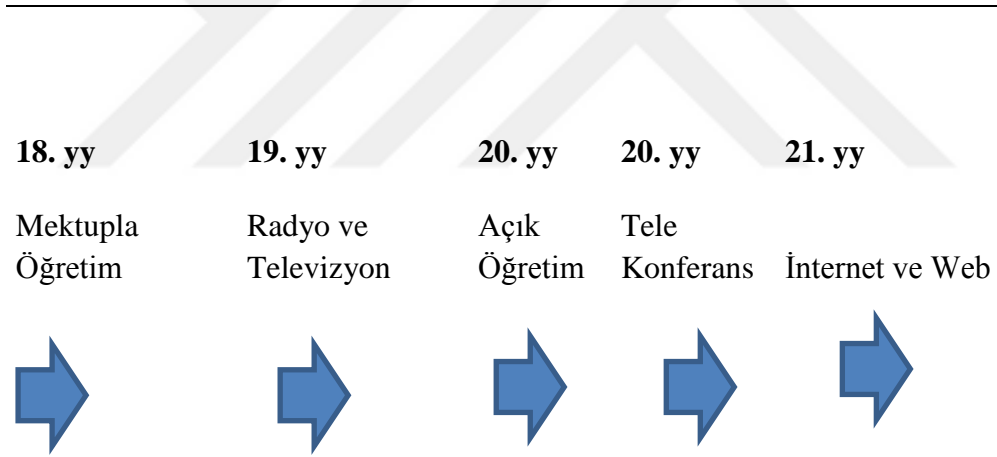
Uzaktan eğitim kapsamında gerçekleşen ikinci gelişme radyo ve televizyon yayınları aracılığıyla uygulanan eğitimidir. 20. Yüzyılın başlarında radyo aracılığıyla gerçekleşmeye başlayan bu eğitimler 20. yy ortalarında televizyon ile devam etmiştir (Gülbahar, 2009: 27). Türkiye'de ise Yaygın Yüksek Öğretim Kurumu (YAYKUR) açılmış çeşitli televizyon yayınları ile eğitim bir süre gerçekleştirilmiştir (Radyo ve Televizyon, 2018). Açık Öğretim Lisesi çalışmaları ise 1992 yılında Film, Radyo ve Televizyon Eğitim Başkanlığı bünyesinde kurulmuştur. Açık Öğretim Lisesi halen eğitim vermekte olup Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü bünyesinde çalışmalarını sürdürmektedir (Açık Öğretim, 2018).

20. yüzyılın sonlarına doğru teknolojik gelişmelerle birlikte açık öğretim kurumları mevcut teknolojilerini kullanıp, binlerce öğrencinin bu eğitimden faydalanmaları için çalışmalara başlamıştır. 1960'lı, 1970'li ve 1980'li yıllarda dünyada İngiltere, Amerika, Almanya, Fransa ve Çin gibi birçok ülke açık öğretim faaliyetlerine başlamıştır (Gülbahar, 2009: 27). Türkiye'de ise 1982 yılında kurulan Anadolu

Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi her yıl binlerce öğrenciyi mezun etmektedir. Bunun dışında İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi ve Atatürk Üniversitesi Açık Öğretim Fakülteleri de uzaktan eğitim faaliyetlerini sürdürmektedir.

Uzaktan eğitim sürecinde kurulan bu kurumlar günün teknolojik gelişmeleri neticesinde öncelikle eğitimlerini telekonferans sistemleri ile gerçekleştirmiş ve ilk kez bu sayede öğrenciler ile etkileşim sağlamışlardır (Gülbahar, 2009: 28). 21. yüzyılda ise yaygınlaşan internet ve web teknolojileri ile günümüzde eğitimin hem niteliği hem de niceliği artmıştır. Kurumlar ihtiyaç duydukları eğitimi hedef kitlelerine internet ve web aracılığı ile gerçekleştirmektedirler. Aşağıda şekil 2.1’de e-öğrenmenin tarihsel gelişimi gösterilmiştir.

Şekil 2.1: E-öğrenmenin tarihsel gelişimi

Kaynak: Gülbahar, 2018: 28

2.4. E-Öğrenme Kuramları

Eğitim ve öğretimde teknolojik gelişmeler sonucunda pek çok değişiklik meydana gelmiştir. Bu değişiklikler neticesinde artık eğitim kurumları sanal okullar haline dönüşmekte, eğitimde yaş sınırı ortadan kalkmakta ve öğretmenlere düşen görevler de değişmektedir. Eğitimde yaşanan bu değişiklikler sonucunda öğrenme ve öğretme sürecinde temel alınan kuramlar da değişmekte ve çeşitlenmektedir.

Öğrenmeyi daha etkin hale getirmek için ortaya çıkan temelde üç kuram yer almaktadır. Bunlar davranışçı, bilişsel ve yapılandırmacı kuramlar olarak adlandırılır. Davranışçı öğrenme kuramında öğrenmenin gözlenebilir davranış değişiklikleri sonucunda gerçekleşebileceği savunulur. Bilişsel öğrenme kuramında ise öğrenme içsel bir süreç olarak tanımlanmaktadır. Tanımlama, bilgiyi işleme ve kodlama aşamaları ile öğrenme sürecinin gerçekleştiği savunulur. Yapılandırmacı öğrenme kuramında ise öğrenme kişisel algı sonucu şekillenir ve yine kişisel algı sonucu anlam kazanıp gerçekleşir (Gülbahar, 2009: 48).

Geleneksel eğitimde temel alınan davranışçı, bilişsel ve yapılandırmacı öğrenme kuramlarına ek olarak teknolojik gelişmeler neticesinde uzaktan eğitim ortamlarında öğrenmeyi gerçekleştirebilmek amacıyla çeşitli kuramlar ortaya çıkmıştır. Aşağıda geleneksel ve uzaktan eğitim kapsamında ortaya çıkan kuramlar anlatılmıştır.

2.4.1. Davranışçı Öğrenme Kuramı

Davranışçı öğrenme kuramı ile kişilerin nasıl davrandıkları ve yeteneklerini ne şekilde geliştirdikleri, belirli davranışların zamanla değişiminin ortaya çıkarıldığı gözlenebilir davranış değişiklikleri sonucunda gerçekleşen öğrenme kuramıdır. Bu teoriye öğretim sürecinin zamanla değişimi sonucunda öğretim makineleri, programlanmış öğretim, bilgisayar destekli öğretim gibi yeni öğrenme teknoloji destekleri sağlanmaktadır (Harasim, 2012: 11). Davranışçı öğrenme kuramında Davranışçı öğrenme kuramının e-öğrenme sürecinde gerçekleşebilmesi amacıyla çeşitli çıkarımlarda bulunulabilir (Ally, 2008).

1. Öğrencilere, öğrenme süreci sonunda kazanımlarından bahsedilmeli ve çevrimiçi öğrenme sonucunda öğrencilerin dersin amacına ulaşp ulaşmadığına karar vermeleri sağlanmalıdır.
2. Öğrencilerin, öğrenme hedeflerine ulaşma durumlarını belirlemek amacıyla test edilmelidir. Çevrimiçi test veya başka değerlendirme şekilleri ile öğrenme sırasında öğrencinin başarı düzeyini kontrol edilmelidir.
3. Öğrenme materyalleri öğrenmeyi teşvik etmek için uygun şekilde sıralanmalıdır. Basitten karmaşığı doğru, bilinenler ve bilinmeyenler gibi bir dizinleme yapılmalıdır.

4. Öğrencilerin öğrenme sürecinde yaptıklarını görebilmeleri ve gerektiğinde düzeltici önlemler alabilmeleri için geribildirim sağlanmalıdır.

2.4.2. Bilişsel Öğrenme Kuramı

Bilişsel öğrenme kuramında öğrenme esnasında farklı bellek türleri kullanılarak öğrenme sürecinin gerçekleştiği savunulur. Bu kuramda zihin, sembolleri bir bilgisayarın verileri yönetmesi gibi yönetir. İnsan öğrenen bir bilgisayar işlemcisi gibi düşünülür (Dabbagh, 2005: 26). Öğrenmenin içsel bir süreç olarak gerçekleştiği düşünülen bilişsel öğrenme kuramının e-öğrenmede gerçekleşebilmesi için çeşitli çıkarımlarda bulunulabilir (Ally, 2008).

1. Kullanılan stratejiler öğrencilerin bilgiyi algılamalarına ve çalışmaya katılmalarına izin vermelidir.
2. Kullanılan stratejiler, öğrencilerin yeni bilgileri anlamalarına yardımcı olmaları için mevcut bilgileri uzun süreli bellekten almalarına izin vermelidir.
3. Çalışma esnasında aşırı yüklenmeyi önlemek için bilgi parçalanmalıdır. Öğrenmeyi kolaylaştırmak için çevrimiçi öğrenme materyalleri bir ekranda beş ile dokuz öge arasında yer almalıdır.
4. Uzun süreli belleğe geçiş yapabilmek için üst düzey öğrenmeyi teşvik etmek amacıyla öğrencilerin analiz ve sentez yapmaları sağlanmalıdır. Öğrencilerin gerçek hayatta edindikleri bilgileri uygulayabilmeleri için çevrimiçi stratejiler olmalıdır.
5. Öğrenme şekli bir öğrencinin algılama durumu, etkileşim şekli ve öğrenmeye verdiği tepkiler ile ilgilidir. Bireysel farklılıklar göz önüne alınmalı öğrenmeyi gerçekleştirmek için çeşitli öğrenme stratejileri gerçekleştirilmelidir.
6. Bilginin işlenmesi ve uzun süreli belleğe aktarılmasını kolaylaştırmak amacıyla bilgi farklı şekillerde sunulmalıdır. Yazılı, işitsel ve görsel materyaller ile bilgi sunulmalıdır.

2.4.3. Yapılandırmacı Öğrenme Kuramı

Yapılandırmacı öğrenme kuramında öğrenciler öğrenme sürecinde aktif görülürler. Bu öğrenme kuramında, bilgi dışarıdan veya başka birinden alınmaktan ziyade

öğrenci duyular yoluyla alınanları yorumlar ve işler. Yapılandırmacı öğrenmede öğrenen bilgiyi yorumlar ve geliştirir. Öğrenen, tartışma, sorgulama, yeni fikirler öne sürme gibi durumlarla öğrenme sürecinde aktif rol oynar (Karadağ, Deniz, Korkmaz ve Deniz, 2008: 385,386).

Yapılandırmacı öğrenme kuramının e-öğrenmede gerçekleşebilmesi için çeşitli çıkarımlarda bulunulabilir (Ally, 2008).

1. Öğrenme aktif bir süreç olmalıdır. Öğrencilerin aktif katılımları ile gerçekleşen etkinliklerin sonucunda öğrencinin bilgiyi pratik bir durumda uygulamaları sağlanır.
2. Öğrenciler öğretmenleri tarafından verilenleri kabul etmek yerine kendi bilgilerini oluşturmalarıdır.
3. Yapılandırmacı öğrenmeyi gerçekleştirmek için işbirlikçi öğrenmeye teşvik sağlanmalıdır. Grup içi çalışmak öğrencilere üst bilişsel becerilerini kullanmalarına izin verir.
4. Öğrencilere öğrenme sürecinin kontrolü verilmelidir.
5. Öğrenme anlamlı yapılmalıdır. Ödevler ve projeler öğrencilerin öğrenmelerine yardımcı olmalıdır.

2.4.4. Bağımsız Çalışma Kuramı

E-öğrenmede öğrencinin kendi kendine öğrenme sorumluluğunu alıp, bağımsız bir şekilde çalışabilmesi gerekmektedir. Çalışma esnasında kendini yönetebilen, motive eden ve çalışma programına uymayı başarabilen öğrenciler e-öğrenmede istenen hedefe ulaşmış olacaktırlar. E-öğrenme bağımsız çalışma sürecinde önem kazanan özellikler aşağıda belirtilmiştir.

1. Öğrenci ve öğretmen ayrı yerlerde olmalıdır
2. İletişim yazılı veya başka medyalar aracılığıyla gerçekleşmelidir
3. Öğretim bireyselleştirilmelidir
4. İçerik öğrenci tarafından erişilebilir olmalıdır
5. Her öğrenci kendi öğrenme sorumluluğunu üstlenmelidir (Wedemeyer, 1981; Aktaran: Gülbahar, 2009: 54).

2.5. E-Öğrenme Türleri

Öğrenci, eğitmen, e-öğrenme sistemi ve içerik olmak üzere dört temel içerik e-öğrenme sürecini oluşturmaktadır (Gülbahar, 2009: 54). E-öğrenme ile internet ve web teknolojileri kullanılarak, öğrenme deneyimleri edinilir. Farklı araçlar ve ihtiyaçlar doğrultusunda farklı e-öğrenme türlerini gerekli kılmıştır.

E-öğrenme türleri:

- Öğrenci önderliğinde e-öğrenme
- Kolaylaştırılmış e-öğrenme
- Öğretmen önderliğinde e-öğrenme
- Bütünleşik e-öğrenme
- Tele danışmanlık ve e-koçluk (Horton ve Horton, 2003: 13).

2.5.1. Öğrenci Önderliğinde E-Öğrenme

Bağımsız öğrenmek isteyen öğrencilere etkili öğrenme deneyimi, öğrenci önderliğinde yapılan e-öğrenmede mümkündür. Bu öğrenme türünde, web sayfaları, multimedya sunumlar ve interaktif öğrenme içerikleri web sağlayıcılarında muhafaza edilmektedir. Öğrenciler bir ağ ya da internete bağlı olmaksızın eğitimlerini bağımsız bir şekilde alırlar. Öğrenme ortamında bir öğretmen yoktur. Aynı zamanda öğrencilerin birbirleri ile iletişim sağlamalarına olanak tanıyan herhangi bir araç da yoktur (Horton ve Horton, 2003: 14). Öğrenci önderliğinde e-öğrenme etkili öğrenme deneyimi sunmayı amaçlamaktadır. İçeriği web sayfaları, multimedya sunumları ve web sunucuları ile etkileşimli öğrenme sağlanabilir (Al Sakiti, 2007: 2).

2.5.2. Kolaylaştırılmış E-Öğrenme

Öğrencilerin problemlerini çözmek ve yardımcı olmak amacıyla bir kişinin web ortamında yönlendirmelerinden oluşan bir e-öğrenme türüdür. İlgili kişinin içeriği öğretme gibi bir görevi yoktur. Kolaylaştırılmış e-öğrenmede öğrencinin ihtiyaç duyacağı teknolojiler şunlardır;

- Bilgisayar
- İnternet bağlantısı

- Web tarayıcı
- Medya oynatıcısı
- E-mail adresi (Horton ve Horton, 2003: 16-17).

Kolaylaştırılmış bir e-öğrenme için yapılması gerekenler ise şunlardır;

- Sınıf, grup ve birebir tartışmaları kolaylaştırın.
- Öğrencilerin birbirleri ile iletişime geçmelerine izin verin.
- Açık uçlu sorular sorun.
- Dersleri oyun ile gösterin.
- Öğrencilerin kullandığı teknolojiler ile multimedya sunumları oluşturun.
- Öğrencilerin daha sonra kullanabilmeleri için dersleri çevrimiçi olarak kaydedin (Kolaylaştırılmış E-Öğrenme Stratejileri, 2019).

2.5.3. Öğretmen Önderliğinde E-Öğrenme

Uzaktan eğitim öğrencilerinin çevrimiçi sınıflarda web teknolojilerini kullanarak öğretmen önderliğinde e-öğrenme etkinliğinin gerçekleşmesidir. Bu sınıflarda çeşitli teknolojiler kullanılmaktadır. Video ve ses konferans sistemleri, sohbet, ekran paylaşımı gibi teknolojiler çevrimiçi sınıflarda kullanılır. Öğretmen önderliğinde e-öğrenmede eğitici öğrencileri ile ilgilenecektir. Öğretmen önderliğinde e-öğrenmede öğrencinin ihtiyaç duyacağı teknolojiler şunlardır;

- Bilgisayar
- Web tarayıcı
- Çevrimiçi toplantı, sanal okul, işbirliği sistemleri için danışılan bir kişi
- İnternet bağlantısı (Horton ve Horton, 2003: 18-19).

Öğretmen önderliğinde e-öğrenme programında eğitmen ders vereceği sınıfın özelliklerine ve seviyesine göre ders içeriğini oluşturabilir. Aynı zamanda eğitmene doğrudan öğretme deneyimi sunar. Öğrenciler bir sınıf ortamında oldukları için dikkatlerini daha fazla derse verirler (Öğretmen Önderliğinde E-Öğrenme Avantajları, 2019).

2.5.4. Bütünleşik E-Öğrenme

Bütünleşik e-öğrenme tam zamanında eğitim sağlamaktadır. Genellikle bilgisayar programları, dosyalar, web sayfaları ya da ağ uygulamaları ile bütünleştirilir. Öğrenciler herhangi bir problemle karşılaştıklarında öncelikle problem tanımlanır, sonra da problem çözümü için kısa sürede eğitilir ve ileride karşılaşılabilecekleri benzer sorunlar hakkında bilgilendirilirler Bütünleşik e-öğrenmede öğrencinin ihtiyaç duyacağı teknolojiler şunlardır;

- Bilgisayar
- İnternet bağlantısı
- Web tarayıcı
- Yardım izleyici (Horton ve Horton, 2003: 20-21).

2.5.5. Tele Danışmanlık ve E-Koçluk

E-koçluk teknolojik gelişmelerden faydalanarak öğrenciye rehberlik etmek olarak tanımlanır. Video, konferans sistemi, mesaj, iletişim araçlarının kullanımı ile e-koçluk gerçekleşmektedir. Öğrenciler ihtiyaç duydukları bilgileri alanında uzman kişilerden öğrenmektedirler (Gülbahar, 2009: 20).

2.6. E-Öğrenme Bileşenleri

E-öğrenme bileşenleri kapsamında bu bölümde e-öğrenci, e-öğretmen ve e-değerlendirme süreci anlatılmıştır.

2.6.1.E-Öğrenci

Eğitimde motivasyon son derece önemlidir. Motivasyonu sağlamış öğrencilerin e-öğrenmede başarılı olacakları ve yaş, cinsiyet gibi etkenlerin başarı seviyelerinde herhangi bir rol oynamayacağı söz konusudur. Eğitime yönelik olumlu tutumda yine öğrenciyi başarıya götürecektir (Simonson, Smaldino, Albright ve Zvacek, 2003: 75).

Öğrencileri sosyolojik ve psikolojik açıdan eğitimlerini engelleyen faktörler aşağıda sıralanmıştır:

- Mesleki hedef yetersizliği
- Çoklu rollerin stresi (ev, okul, iş gibi)
- Zaman yönetimi problemleri
- Öğrenme stili farklılıkları ile ilgili problemler
- Başarısızlık korkusu (Simanson, vd. 2003: 74).

Sözü edilen engelleri aştıkları takdirde e-öğrenciler için e-öğrenmede başarı kaçınılmaz olacaktır. Uzaktan eğitim teknolojileri kullanılarak öğretim davranışları aşağıda sıralanmıştır:

- Sözel olmayan yakınlık davranışları
- Sözel yakınlık davranışları
- Sınıfı kişiselleştiren davranışlar
- Teknoloji yönetim stratejileri
- Öğrenci geribildirim alma yöntemleri
- Öğrenci katılımını yönetmek için kullanılan yöntemler
- Aktif öğrenme stratejileri (Simanson, vd. 2003: 78).

Sözel olmayan yakın davranışlar e-öğrencilerin, e-öğretmenlerine karşı tutumlarını değiştirecektir. Kamera ile göz teması, jestler, mimikler gibi öğrencilerin kameradan öğretmenlerinin yüz ifadelerini görmeleri onlara yakınlık hissi uyandıracaktır. Bu durumda e-öğrencileri olumlu etkileyecektir.

Öğrenci katılımına katkı sağlayacak, sözel yakınlık davranışları ise mizah kullanımı, olumlu teşvikler, olumlu örnekler ve kişisel örneklerin paylaşımı gibi davranışları içermektedir. Öğrenci geribildirimini sağlamak için de çeşitli değerlendirme yöntemleri kullanılmalıdır. Bu değerlendirme yöntemleri öğretmenin kendi belirlediği bir yöntemle olabileceği gibi resmi bir şekilde yazılı olarak da gerçekleştirilmektedir (Simanson, vd. 2003: 78).

E-öğrenmede başarıyı yakalayabilmek için çeşitli faktörler ele alınmaktadır. Bu faktörler;

- Tutum
- Deneyim
- Bilişsel beceriler
- Öğrenme stilleri (Gülbahar, 2009: 154-155)

Öğrencilerin e-öğrenmede başarılı olabilmeleri için, başarılı olacaklarına dair olumlu tutum ve yüksek motivasyonla eğitime katılım sağlamaları ön koşuldur. Bilgisayar kullanma becerilerini artırmaları konusunda istekli olmaları da öğrenci başarısını olumlu yönde etkileyecektir. Öğrencilerin olumlu tutum ve davranışları e-öğrenme sürecini olumlu etkileyecektir (İTÜ, 2019).

Öğrencilerin e-öğrenmeyi seçmelerinde etkili olan faktörlerden biri de deneyimdir. Daha önce e-ders almış olan öğrenciler sonucundan memnun kaldıkları durumda başka e-derslere de kayıt olmayı istemektedirler. Öğrenciler yaşadıkları olumlu e-öğrenme deneyimleri sonucunda yeniden e-öğrenmeyi isteyeceklerdir (Gülbahar, 2018: 287).

Bilişsel beceriler e-öğrencinin e-öğrenmede başarısını etkileyen faktörlerdendir. Bilişsel beceriler yetişkin öğrencileri de uzaktan eğitimde olumlu yönde etkilemektedir. Bilişsel becerileri sayesinde öğrenciler e-öğrenmede ihtiyaç duyacakları elektronik ortamda; materyalleri organize etme, deneme sınavlarını uygulayabilme, alıştırmayı yapma gibi birçok aktiviteyi gerçekleştirebilirler (Bayraktar, 2014: 49-50).

Öğrenme stilleri de e-öğrenmede başarıyı etkileyen bir diğer faktördür. Bazı öğrenciler için derslerde kullanılan görsel-işitsel materyaller geleneksel eğitimden daha çok öğrencinin başarısı üzerinde olumlu bir etkiye sahip olmaktadır. Eğitimci, öğrenci kitlesinin özelliklerini analiz edip, öğrenci ihtiyaçlarını çeşitli anket çalışmaları ile ortaya koyup öğrencilere etkili öğrenme deneyimleri sağlayacaktır (Gülbahar, 2009, 154-156).

Geleneksel eğitimde olduğu gibi e-öğrenmede de öğrencilerin çeşitli sorumlukları vardır. Belli başlı teknolojik araçları kullanabilme, derslere katılım sağlama, donanımlara sahip olma ve kullanabilme becerisi, verilen ödev ve projeleri zamanında eksiksiz tamamlama, karşılaştıkları sorunları ilgililere bildirme öğrencinin e-öğrenmede sahip olduğu sorumluluklardır (Simanson, vd. 2003: 75). E-öğrencilerin e-öğrenmede başarılı olabilmeleri için verilecek öneriler aşağıda sıralanmıştır (Watkins,2005).

1. E-öğrencilerin temel bilgisayar ve internet kullanım becerilerine sahip olması gereklidir. Böylelikle e-öğrenmede öğretmenler ve akranları ile iletişime geçebileceklerdir.
2. E-öğrencinin başarısı ve kalıcılığı için uygun motivasyon ve odak son derece önemlidir.
3. E-öğrenci, e-öğrenme teknolojilerini kullanırken öğrenebilme kapasitesini e-öğrenme derslerine başlamadan önce kendi kendini değerlendirmelidir.
4. E-öğrenmede başarılı olabilmeleri için e-öğrenenlerin akranları ve öğretmenleri ile etkin iletişim kurma becerilerinin gelişmesi de son derecede önemlidir.
5. E-öğrenme kurslarının ek özellikleri de öğrenciler tarafından gözden geçirilmeli ve değerlendirilmelidir. E-öğrenmeye başlamadan önce öğretmen geribildirimlerinin düzenliliği, akranlarla etkileşim gibi uygulamalara dikkat edilmelidir.
6. E-öğrenme performanslarını öğrenciler değerlendirmelidir.
7. İşbirliği içinde çevrimiçi çalışmayı öğrenin.
8. Kendinize bir çalışma ortamı oluşturun

2.6.2. E-Eğitmen

E-öğrenme ile bir dersi yönetmek geleneksel anlamda ders anlatmaktan çok daha farklıdır. Geleneksel eğitimde sınıf içinde öğretmen öğrencilerin anlık tepkilerini gözlemleyebilme, derste anlaşılmayan konuya açıklık getirebilme, öğrencileri yakından tanıma ve öğrencilerle yüz yüze iletişim kurma şansına sahiptir. Oysa internet ortamında öğretmen sözü edilen hâkimiyetlere sahip olmamaktadır. E-öğrenmede öğretmenin bir şekilde öğrencilerle iletişim kurması, onların derse olan ilgilerini artırması, öğrencilerin derse katılımlarını sağlaması gerekmektedir. İnternet

ve teknoloji kullanabilme becerisine sahip, empati yapabilen, öğrencilerle iyi iletişim kurabilen eğitimciler e-öğrenmede başarılı birer eğitmen olacaklardır. E-öğitmenlerin görevi içeriği öğrenciye aktarmak değil, ortamı yönetmek ve öğrenciyi yönlendirmektir (Gülbahar, 2009:166).

Etkili çevrimiçi pedagoji konusunda aşağıda uygulanması gereken ilkeler belirtilmiştir. Bu ilkeler şunlardır (Pelz, 2010).

1. Öğrencilerin, çoğu işi kendilerinin yapmasına izin verin.

- Öğrencilerin tartışmasına izin verin.
- Öğrencilerin web kaynaklarını bulmalarını sağlayın.
- Öğrencilerin akranları ile öğrenmelerini sağlayın.
- Öğrenciler kendi ödevlerini kendileri tayin etmelidirler.
- Vaka çalışması analizi yapın.

2. Etkileşim, etkili öğrenmenin kaynağıdır.

Eğitmenler öğrencilere bir dönem ödevi verip, öğrencilerin kendi aralarında araştırma fikirlerini geliştirip, bir konu bulmaları sağlamalıdır. Öğrencilerin bitirdikleri araştırma ödevlerini sınıf tartışmasına sunmaları onların gelişimi için etkili olacaktır. Öğrencilerin işbirlikçi araştırma makaleleri yazmalarını öğretmenleri sağlamalıdır.

Araştırma önerisi takımı projesi yapmalarını isteyin. İlk adımda öğrencilere ödevlerini açıklayın. Öğrencilerin kendi araştırma konularını seçmelerini ve kaynakları toplamak için işbirliği yapmalarını sağlayın. Araştırmalarını tamamladıktan sonra da grup halinde sunmalarına olanak tanıyın.

3. E-öğrenmede sosyal, bilişsel ve öğretim varlıkları için çabalayın.

Sosyal varlık üç şekilde gerçekleşmektedir: Duygusal, etkileşimli ve bağlı.

Duygusal varlık, duygu ve ruh halinin ifadeleri ile gerçekleşmektedir. Etkileşimli varlık, okuma, anlama, başkalarının duygularını düşünme gibi davranışlarla gerçekleşir. Bağlı varlık ise aidiyet hissi, ortak amaçlar ve hedeflere ulaşma gayesi gibi tepkilerle kendini göstermektedir.

Bilişsel varlık, eğitimci ve öğrencilerin bir araştırma topluluğunda sürekli bir konuda tartışarak anlam inşa etmeleri ile gerçekleşmektedir. Bilişsel varlık kavramsal ve teorik bilgiyi tartışarak ortaya konabilir. Tartışma sonunda ortaya konan cevapların değeri, bilginin doğruluğu, kaynağı ve açıklığına bağlı olacaktır.

Öğretme varlığı iki şekilde gerçekleşmektedir:

1. Tartışmayı kolaylaştırarak

- Anlaşma ve anlaşmazlık alanlarının belirlenmesi
- Uzlaşma
- Öğrenci katkılarının sağlanması
- Öğrenme için iklim belirleme
- Sürecin etkinliğini değerlendirme

2. Doğrudan talimatla

- İçerik ve soruların sunulması
- Tartışmaya odaklanmak
- Tartışmanın özetlenmesi
- Doğrulamaları anlamak
- Yanlış algılamaları teşhis etmek
- Farklı kaynaklardan bilgi elde etmek
- Teknik kaygılara cevap verme

2.6.3. E-Değerlendirme

E-öğrenme programı uzmanlarca değerlendirilirken öncelikle ilgili uzman bir öğrenci gibi hareket etmelidir. Uzman e-öğrenme programının hedef kitlesinde yer alan öğrenci özelliklerini iyi belirlemelidir. Eğitim seviyeleri, bilgisayar kullanma becerileri, motive olma durumları gibi öğrenci özelliklerinin belirlenmesi e-değerlendirmeye başlamadan önce yapılması öncelikli çalışmalardandır. E-öğrenme gerçekleşirken kullanıcı ara yüzü ve programın kullanılabilirliğinin belirlenmesi de diğer yapılması gereken çalışmalardandır.

E-değerlendirme uzmanı, e-öğrenme programının öğretim amaçları ve hedefleri hakkında da mümkün olduğunda bilgi sahibi olmalıdır. E-öğrenme programının ne

zaman, nerede ve nasıl kullanılacağı hakkında gerçekçi senaryolar e-değerlendirme uzmanınca bilinmelidir. Programda kullanılan öğretim tasarımı stratejileri ve tasarım özellikleri de açıkça belirlenmelidir (Gülbahar, 2018: 336).

E-öğrenme değerlendirme programında olması gereken özellikler aşağıda sıralanmıştır.

Sistem statüsünün görünürlüğü: E-öğrenme programı makul sürede geribildirim sağlayıp sistem içinde neler olduğu hakkında bilgi vermelidir.

Sistem ile gerçek dünya arasındaki eşleşme: E-öğrenme programının ara yüzü bilgiyi doğal ve mantıksal bir düzen içinde gösteren tanıdık kelimeleri, cümleleri ve kavramları kullanır.

Hata giderme ve çıkma: E-öğrenme programı anlaşılabilir ve e-öğrenme programı ile öğrencinin giriş hatalarından kurtulması sağlanır. Aynı zamanda kullanıcı “çıkış” butonu ile uzun diyaloglara gerek kalmadan programdan ayrılabilir.

Tutarlılık ve standartlar: İçerik hedef kitleye uygun olduğunda e-öğrenme programı genel olarak farklı kelimeler, durumlar veya eylemlerin kullanımına uygundur.

Hata önleme: E-öğrenme programı genel sorunların ortaya çıkmasını engellemek için ortaya çıkmıştır.

Navigasyon desteği: E-öğrenme programında kullanıcının hatırlaması gerekmeyen nesnelere, eylemler ve seçenekler görünürdür. Kullanıcı programın bir bölümünden diğerine geçerken, programın kullanımını hakkında bilgiye her daim erişebilir.

Estetik: Ekran görüntüleri gereksiz bilgi içermez.

Yardım ve dokümantasyon: E-öğrenme programı kullanıcının kolayca erişebileceği gerekli yardım ve dokümantasyonu sağlar. Yardım ile kullanıcının takip etmesi gereken tüm adımlar belirtilir. Dokümantasyon desteği ise gerekli tüm belgelerin açık ve net bir şekilde yazılmasıdır.

Etkileşim: E-öğrenme programı öğrenmeyi destekleyen içeriği ile etkileşim sağlar.

Mesaj tasarımı: E-öğrenme programı bilgi işleme ilkelerine göre bilgi sunar.

Öğrenme tasarımı: E-öğrenme programındaki etkileşimler öğrenmenin prensiplerine uygun olarak hazırlanır.

Medya bütünleşmesi: Pedagojik açıdan ya da öğrencilerin motive edilmesi amacıyla medyanın e-öğrenme programına dâhil edilmesidir.

Öğretim değerlendirme: E-öğrenme programı, hedefleriyle uyumlu program değerlendirme fırsatları ve içerik sağlar.

Kaynaklar: E-öğrenme programı, etkin öğrenmeyi sağlamak için gerekli tüm kaynaklara erişim sağlar (Reeves, vd., 2002: 4-5).

2.7. E-Öğrenme Teknolojileri

Teknoloji, bilgi artışı ve artan iletişim olanakları kişilere üç boyutlu sanal dünyalar olarak adlandırılan iletişim temelli, etkileşim olanaklarının yüksek miktarda olduğu yeni nesil öğrenme çevreleri sağlamaktadır (Fırat ve Kabakçı Yurdakul, 2015: 20). Teknolojik gelişmelerle birlikte kişisel bilgisayarlar, tabletler ve akıllı telefonlar e-öğrenmede akla gelen ilk araçlardır. Eğitsel yazılımlar, eğitsel oyunlar, e-postalar, vikiler, konu haritaları, e-kitaplar, kavram haritaları e-öğrenme ortamlarındandır (Albayrak ve Albayrak, 2016: 1033). Aynı zamanda çevrimiçi kütüphane katalogları, veri tabanları, elektronik süreli yayın arşivleri ile kişiler istedikleri kaynaklara erişim sağlayabilmektedir (Tonta, 1996: 219).

Güncel bilgiye erişim, yer ve maliyet sorunlarıyla birlikte kullanıcının bilgiye erişim sağlamak için kütüphaneye gitme zorunluluğunu ortadan kaldırması, aynı kaynağı birden fazla kullanıcının eş zamanlı kullanabilmesi gibi birçok olanak sağlamasından dolayı elektronik kaynaklar kütüphane koleksiyonunda daha fazla yer edinmeye başlamıştır (Al ve Al, 2003: 2).

E-öğrenme de öğrenciler, bilgiye erişme, bilgiyi analiz etme, elde ettikleri bilgiyi yorumlama ve bilgiyi paylaşma amacıyla teknolojiyi kullanırlar (Kılıç vd., 2003: 153). E-öğrenmeyle kısa sürede ucuza geniş kitlelere ilgileri doğrultusunda eğitim almaları sağlanmaktadır (Fırat ve Kabakçı Yurdakul, 2015: 20). E- öğrenme için etkileşim ve iletişim iki anahtar kavramdır. Öğrencinin öğretmeniyle iletişim içinde olması öğrenmeyi olumlu yönde etkilemektedir. Aynı zamanda öğrencilerin öğrenme sürecine katılımıyla birlikte etkileşimin artmasıyla yine başarı düzeyleri artmaktadır (Doğan vd., 2011: 690). E-öğrenmede kullanılan çeşitli teknolojiler aşağıda sıralanmıştır. Bu teknolojiler şunlardır;

E-Kitap: E-öğrenme sürecinde kullanılan öğretim materyallerinden erişimi, kullanımını ve hazırlanması en kolay bilgi kaynaklarından. E-kitaplar aynı zamanda basılı olarak da kullanılabilir. E-kitap ile bireyler kendi öğrenim hızları ile bireysel eğitim faaliyetlerini gerçekleştirebilmektedir (Gülbahar, 102: 2018).

E-Rehber: E-öğrenmede tüm dersler teknoloji desteği ile bir eğitmen ve öğrenciler ile gerçekleşmektedir. E-rehberlerde, e-dersler, ders kaynaklarının kullanımı, eğitmen ve öğrenciler arasında iletişimin nasıl sağlanacağı konusunda bilgiler yer almaktadır (Gülbahar, 2018: 102).

E-Dergi, E-Gazete, E-Bülten: İlgili derslerin içeriğine uygun hazırlanan uygulamalar, makaleler ve güncel kaynaklar ve belirli zaman aralıkları ile hazırlanan süreli yayımlar e-öğrenmede öğrencilerin erişimine sunulur (Gülbahar, 2018: 103).

Radyo ve Televizyon: Eğitim aracı olarak kullanılan görsel ve işitsel teknolojilerdir (Ojo ve Akhademe, 2016: 100).

Akışkan Ses ve Akışkan Video: Önceden kaydedilen derse ilişkin içerik, programlar, elektronik ortamda öğrencilere aktarılmaktadır (Arı, 2009: 3).

E-postalar, Forumlar, Wikiler ve Bloglar: E-öğrenmede eğitmen ve öğrenciler arasında iletişim ve işbirliği sağlamada kullanılan araçlardır. E-posta iletişimi, eşzamanlı, eş zamansız iletişim sağlaması, kolay depolama, hızlı ve ekonomik olması bakımından tercih edilmektedir (Tao ve Reinking, 1996: 1). Eleştirel ve analitik düşünmeye teşvik etmesi, yaratıcı ve ortak düşünmeye katılı sağlaması, daha kolay erişim sağlanması bakımından bloglar e-öğrenmede kullanılan araçlardır. Eğitimcilerin ders notlarını ekleyebilmeleri, öğrenciler tarafından bu notların düzenlenebilir ve yorumlanabilir olması, kolay gezinme ve kolay koordine edilebilmeleri gibi özelliklerinden dolayı wikiler e-öğrenmede işbirliği araçları olarak kullanılabilir (Duffy ve Bruns, 2006: 33-36).

Sosyal Medya: Yükseköğretim kurumlarında eğitmenler tarafından eğitimlerini yönlendirmek amacıyla Facebook, Twitter gibi sosyal medya hesapları kullanılmaktadırlar (Tess, 2013: 60). Sosyal medya uygulamaları ile e-öğrenme süreçlerinde içerik paylaşımı ve iletişim kurma yönünden hem öğrenenlere hem de öğretenlere kolaylık sağlamaktadır (Gülbahar, 2018: 153).

Araştırma ve Akademik İşlem Servisleri: Mendeley, Academia.edu, Research Gate gibi araştırma servisleri yayımları yönetmek ve işbirliği oluşturmak amacıyla kullanılan sosyal ağlardır. Mendeley ile araştırmacılar referans sağlama işlemlerini

pratik bir şekilde gerçekleştirip araştırma ağı oluşturulabilirler (Mendeley, 2019). Academia.edu araştırmacıların makalelerini paylaşmaları için kurulmuş bir platformdur. Akademisyenler, araştırmalarını paylaşmak, takip ettikleri akademisyenlerin araştırmalarını izlemek için Academie.edu' yu kullanmaktadırlar (Academia.edu. 2019). Research Gate ile araştırmacıların yayınlarını paylaştığı, meslektaşları ile iletişim kurabildiği, ilgili çalışmaları kimlerin okuduğu ve alıntı yaptığı hakkında bilgi edinebildiği bir platformdur (Research Gate, 2019).

Dosya Paylaşım Servisleri: iCould, OneDrive, Google Drive, Dropbox gibi dosya paylaşım siteleri ile e-öğrenme sürecinde iletişim ve işbirliği sağlanır. Kullanıcılarının fotoğraf, müzik, takvim ve pek çok bilgilerini saklayıp, paylaşma olanağı iCould ile mümkündür (iCould, 2019). OneDrive ile kullanıcılar dosyalarına her yerden çevrimdışı olarak bilgisayar, telefon veya tabletleri ile erişim sağlayabilir istedikleri dosyayı istedikleri kişiler ile kolaylıkla paylaşabilirler (OneDrive, 2019). Google Drive ile yine kullanıcılar dosya paylaşımı, depolama, güvenli erişim sağlama imkânlarına sahiptir (Google Drive, 2019).

Medya Paylaşım Servisleri: Teknolojik gelişmeler ve internete erişim imkânlarının artması sonucunda çeşitli video paylaşım siteleri hizmet vermeye başlamıştır. Eğlence, eğitim, kültür, sanat gibi farklı konularda kullanıcılarının ilgi alanlarına göre hitap etmeye ve günden güne kullanım oranları artmaya başlamıştır. Video paylaşım sitelerinin ücretsiz, kolay erişilebilir ve kolay kullanılabilir olması gibi özelliklerinden dolayı geniş kitlelere hitap etmektedir (Dereli, 2013: 69-71). 2005 yılında bir video paylaşım sitesi olarak kurulan YouTube'a bugün her bir dakikada 400 saatlik video yüklenmektedir. Türkiye'de YouTube kullanıcı profilinin incelendiği bir araştırmada kullanıcıların %69'unun yeni bir şeyler öğrenmek için kullandığı sonucuna varılmıştır. Yine aynı araştırmada kullanıcıların %38'inin bilgi edinmek amacıyla YouTube'a erişim sağladığı sonucu elde edilmiştir. Bilim ve eğitim türünde yer alan içeriği de kullanıcıların %29,3'ünün seçtiği sonucuna varılmıştır (Kirazcı, 2016).

E-öğrenme araçları amaç, hedef kitle, teknoloji ve kişisel tercihlere göre seçim sürecinde çeşitlilik göstermektedir. İsteğe bağlı olarak bir veya birkaç e-öğrenme aracının kullanımı ile öğrenme süreci kolaylaşacaktır (Gülbahar, 2009: 92).

2.8. E-Öğrenme Yönetim Sistemleri

Öğrenme yönetim sistemleri e-öğrenme içeriklerinin öğrenciye sunulduğu, öğretmenler ve öğrenciler arasında etkileşimin kurulduğu, iş gücü, zaman ve maliyetten tasarruf sağlanan yazılımlardır (Öğrenme Yönetim Sistemleri, 2018). E-öğrenme yönetim sistemlerinden bazıları aşağıda açıklanmıştır.

2.8.1. Moodle

Moodle, kişiselleştirilmiş öğrenme ortamları oluşturmak için eğitimcilere, yöneticilere ve öğrencilere tek sağlam, güvenli ve entegre bir sistem sağlamak üzere tasarlanmış bir öğrenme platformudur. Moodle, Shell, London School of Economics, New York Eyalet Üniversitesi, Microsoft ve Open University gibi kurum ve kuruluşlar tarafından kullanılmaktadır. Moodle'ın dünya çapında hem akademik hem de işletme düzeyinde 90 milyondan fazla kullanıcı sayısı, dünyanın en yaygın kullanılan öğrenme platformu olmasını sağlamaktadır. Birçok dilde kullanılması ile dilsel sınırlamalar olmaksızın ücretsiz erişim sağlanabilen açık kaynak kodlu bir yazılımdır (Moodle, 2018).

2.8.2. ATutor

ATutor, çevrimiçi kurslar geliştirmek ve e-öğrenme içeriği oluşturmak için kullanılan ücretsiz açık kaynak kodlu öğrenme yönetim sistemidir. E-öğrenenler için; erişilebilirlik, güvenlik, mesajlaşma, öğrenci profili, çalışma grupları, dosya depolama ve pek çok özellik bulunmaktadır. Eğitimciler için ise; sosyal ağ, ATutor eğitimci elkitabı, derslere misafir girişi, çalışma grubu yönetimi, dosya depolama, erişilebilirlik denetimi ve pek çok özellik sağlanmaktadır (ATutor, 2018).

2.8.3. Bodington

Bodington, dünya çapında üniversiteler ve kolejlerde kullanılan ücretsiz açık kaynak kodlu bir e-öğrenme ortamı, öğrenme yönetim sistemidir. Bodington ile ders notları

yüklenebilir, testler ve anketler yapılabilir. Microsoft, Linux, UNIX veya Mac OS X platformlarında sunucuları çalıştırılabilir (Bodington, 2018).

2.8.4. Claroline

Claroline öğretmenler tarafından tasarlanan ücretsiz, kaynakları indirilebilen bir e-öğrenme platformudur. Claroline öğrenme yönetim sisteminde öğrenciler ya da öğretmenler tarafından yenilikçi ve anlamlı içerikler yükleme imkânı sağlanmaktadır. Teknolojinin sunduğu tüm fırsatlar kullanılmakta ve yine teknoloji sayesinde herhangi bir cihazda yer ve zaman fark etmeksizin erişim sağlanabilmektedir (Claroline, 2018).

2.8.5. .Lrn

E-öğrenmeyi ve dijital toplulukları desteklemek için dünyanın en yaygın kullanılan açık kaynaklı yazılımıdır. Dünya çapında yarım milyondan fazla kullanıcı tarafından yükseköğretimde kullanılmaktadır. Eğitimde yeniliğe teşvik etmek amacıyla tasarımcılar, eğitimciler, yazılımcılar tarafından kullanılır (.LRN, 2018).

2.8.6. Ilias

ILIAS öğrenme yönetim sistemi dünyanın her yerinde eğitim-öğretim için kullanılmaktadır. Öğrenme modülleri, test ve değerlendirme, anketler, wikiler ve bloglar aracılığıyla ücretsiz olarak kullanıcılarına e-öğrenme ortamı sağlanmaktadır (ILIAS, 2018).

2.9. Atatürk Üniversitesinde E-Öğrenme

Atatürk Üniversitesi Mustafa Kemal Atatürk'ün Doğu Anadolu'da büyük bir üniversite kurulması gerekliliği yönündeki talimatları doğrultusunda 1957 yılında kurulmuştur. 1958 yılında Ziraat ve Fen-Edebiyat Fakülteleriyle eğitim-öğretime başlayan Atatürk Üniversitesi bugün 23 fakülte, 1 yüksekokul, 1 konservatuvar, 12

meslek yüksekokulu, 8 enstitü, 25 araştırma merkezi ve 200 bini aşkın öğrencisi ile eğitim ve öğretime devam etmektedir (Atatürk Üniversitesi, 2018).

2.9.1. Atatürk Üniversitesi Açık Erişim Sistemi

Kurumsal arşivler, bir kurumda üretilen bilginin dijital ortamda saklanmasını, korunmasını, diğer kurumların ve kişilerin erişimini amaçlayan arşivlerdir (Karasözen vd., 2010: 238). Açık Erişim ile bilimsel yayınlara internet üzerinden herhangi bir ücret ödenmeden erişim sağlanması, kişilere doğru ve eksiksiz bir şekilde atıf yapıldığı takdirde yayınları kullanma, çoğaltma izni verilmesi ve yayınların elektronik formatta uzun süre arşivlenmesi amaçlanmaktadır (Kayaoğlu, 2006: 36).

Atatürk Üniversitesi MITOS açık erişim sisteminde 412 tez, 94 makale, 76 konferans metni, 32 kitap içinde bölüm ve 8 monografi olmak üzere toplam 622 kayıt bulunmaktadır. PDF, Word, PowerPoint, düz metin ve HTML şeklinde dosyalardan oluşmaktadır. Gelişmiş arama seçeneği ile arama terimi, tarih alanı eklenip arama yapılabilir. Tür, dosya biçimi, dil seçenekleri ile ihtiyaç duyulan kaynağa erişim sağlanır. Aynı zamanda yazar, konu ve kurum listesine erişim sağlanır. Okuyucular ilgi duydukları konu hakkında güncellemeleri, eklenen yayınları RSS beslemeleri ile takip edebilme imkânına sahiptir. Ayrıca kullanıcılar beğendikleri kaynaklarını istedikleri sosyal medya platformunda paylaşabilmektedir (Atatürk Üniversitesi Açık Erişim Sistemi, 2018).

2.9.2. Atatürk Üniversitesi Dijital Arşiv Açık Erişim Sistemi

Atatürk Üniversitesi DSpace altyapısı ile dijital bilgi kaynaklarını toplama, depolama, dağıtma ve düzenleme işlevlerini yerine getirmek için dijital arşiv sistemini hayata geçirmiştir. Dijital arşivde bölümlere, tarihe, yazara, başlığa ve konuya göre arama yapılabilmektedir. Koleksiyonda Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınları, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Edebiyat Fakültesi Yayınları, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Fen Bilimleri Enstitüsü, Fen-Edebiyat Fakültesi, Fen Fakültesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, Güzel Sanatlar Fakültesi, İktisadi

ve İdari Bilimler Fakültesi, İlahiyat Fakültesi, Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tıp Fakültesi, Turizm Fakültesi ve Ziraat Fakültesi yayınları yer almaktadır. Toplamda 1467 kayıt dijital arşiv açık erişim sisteminde yer almaktadır (Dijital Arşiv Açık Erişim Sistemi, 2018).

2.9.3. Atatürk Üniversitesi Açık Eğitim Kaynakları

Atatürk Üniversitesi açık eğitim kaynakları sitesinde Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi, Felsefe, Türk Dili ve Edebiyatı, Özel Eğitim, Diyetisyenlik, Bilgi ve Belge Yönetimi, İngilizce Öğretmenliği, Sınıf Öğretmenliği, Coğrafya Öğretmenliği, Formasyon başlıkları altında ilgili derslere ait materyaller yer almaktadır. Bölümlere göre ders içerikleri incelendiğinde Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi bölümünde okutulan birçok derse ilişkin ders ve materyaller dönem dönem sınıflandırılıp erişime sunulurken geri kalan bölümlerde sadece bilgisayar dersi yer almaktadır. Bilgi ve Belge Yönetimi bölümünde ise algoritmalara giriş dersi ve ilgili materyaller yer almaktadır. İlgili derse ait materyallere erişmek için kullanıcının oturum açması gerekmektedir. Misafir kullanıcılar erişim sağlayamamaktadır (Açık Eğitim Kaynakları, 2018).

2.9.4. Atatürk Üniversitesi Uzaktan Eğitim Uygulama ve Araştırma Merkezi

Atatürk Üniversitesi Uzaktan Eğitim Uygulama ve Araştırma Merkezi (Atauzem) bilişim teknolojileri aracılığıyla uzaktan eğitim faaliyetlerini gerçekleştirmeyi amaçlamaktadır. Bu amaç doğrultusunda gerekli eğitim-öğretim altyapısını sağlamak, eğitimde kullanılacak web ortamını sağlamak, eğitim materyali hazırlamak, ders içeriklerini geliştirmek, sınavları yürütmek ve değerlendirmek Atauzem'in başlıca görevleridir.

Atauzem aracılığıyla üniversite öğrencilerinin tümünün almakta zorunlu olduğu Türk Dili, İnkılap Tarihi ve Genel İngilizce dersleri yürütülmektedir. İlgili derslerde ihtiyaç duyulacak ders notu, konu anlatımlarına erişim sağlanabilmektedir. Aynı zamanda canlı derslerle internet üzerinden dersler işlenebilmektedir. Derslere erişim

sağlamak için öğrencilerin Atatürk Üniversitesi Öğrenci Yönetim Sisteminden kullanıcı adı ve şifreleri ile giriş yapmaları gerekmektedir.

Atauzem aracılığıyla Sosyal Bilimler Enstitüsüne bağlı; Güvenlik Adli Bilimler, İşletme (Türkçe ve İngilizce), Sağlık Yönetimi, Yöneticiler İçin İşletme, Pazarlama ve Sağlık Bilimleri Enstitüsüne bağlı İş Sağlığı ve Güvenliği tezsiz yüksek lisans programları yürütülmektedir. İlahiyat, Hemşirelik, Ebelik ve Perfüzyon lisans tamamlama programları da yine Atauzem aracılığıyla gerçekleşmektedir (Atatürk Üniversitesi Uzaktan Eğitim Uygulama ve Araştırma Merkezi, 2018).

2.9.5. Atatürk Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi

Atatürk Üniversite Açık Öğretim Fakültesi, herhangi bir nedenden ötürü örgün öğretimle eğitim alamayan öğrencilere eğitim sağlamak amacıyla açılmıştır. Fakültede ön lisans, lisans ve lisans tamamlama eğitimleri verilmektedir. Aynı zamanda yükseköğretim kurumlarına bağlı herhangi bir bölümden mezun ya da halen okuluna devam etmekte olan öğrencilere de sınavsız ikinci üniversite imkânı sağlanmaktadır.

Yirmi beş ön lisans, yedi lisans programı ile Atatürk Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi öğrencilerine eğitim verilmektedir. Öğrenciler derslere öğrenci bilgi sisteminden öğrenci numaraları ve şifreleri ile giriş yaparak erişim sağlayabilmektedirler (Atatürk Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi, 2018).

2.9.6. Atatürk Üniversitesi Kütüphanesi

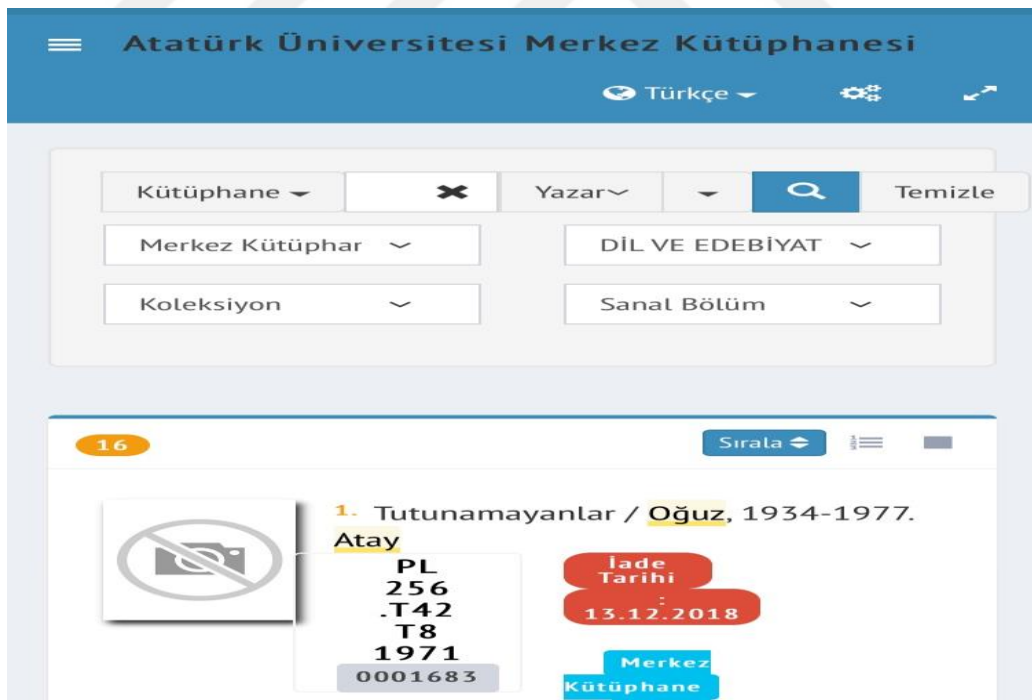
Atatürk Üniversitesi merkez kütüphane 1958-1959 eğitim-öğretim yılında Şair Nefi İlkokulunda faaliyete başlamış 1970 yılında bugün halen faaliyette olan kampüs binasına taşınmıştır. 7350 m² alan içinde altı bilgi kaynağı salonu, bir çalışma salonu ve bir internet salonuna sahip kütüphane 600 kişiye çalışma imkânı sunmaktadır. Yordam kütüphane otomasyon programı kullanılmaktadır.

Kütüphane kullanıcıları iki yüz binden fazla kitap, yüz yetmiş bin e-kitap, yirmi dört bin teze ve kırk beş adet veri tabanına erişim sağlayabilmektedir. 2017 yılında faaliyete başlayan 8000 m² alan içinde yer alan çalışma salonu da yine 1200'den fazla kullanıcıya çalışma imkânı sağlamaktadır (Merkez Kütüphane, 2018).

Kütüphane kataloğunda arama yaparken eser adı, yazar, konu başlıkları, yer numarası, yayın tarihi, ISBN, yayın yeri, yayınlayan, dizi kaydı, öz, özet, içindekiler, notlar ve demirbaşa göre arama yapılabilir. Aynı zamanda Merkez Kütüphane, Eğitim Fakültesi, İlahiyat Fakültesi, Türkiyat Araştırmaları Merkezi, Edebiyat Fakültesi Kütüphanesi, Ziraat Fakültesi Kütüphanesi ve Oltu Beşeri Bilimler Fakültesi Kütüphanesi seçeneklerinden herhangi birini seçerek de ilgili kütüphanelerin koleksiyonlarına erişim sağlanabilir. Aşağıda şekil 2.2'de kütüphane kataloğunda yapılan bir arama gösterilmiştir.

Şekil 2.2: Katalogda kitap tarama

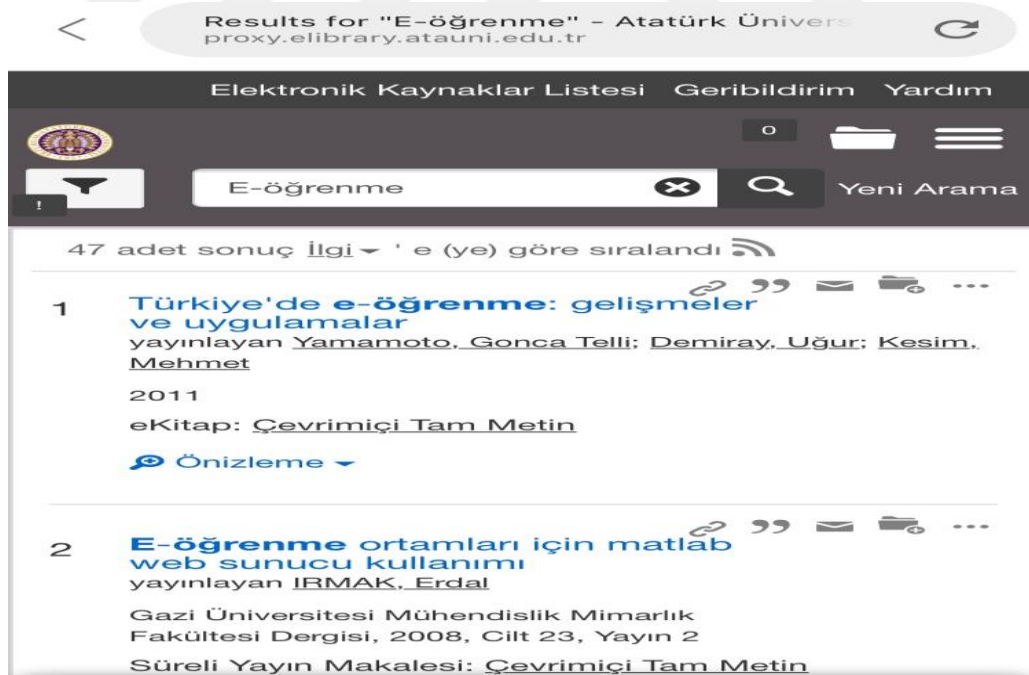

Kaynak: Atatürk Üniversitesi Kütüphanesi, 2019

Abone veri tabanını kullanımı hakkında kütüphane kullanıcılarına bazı sorumluluklar yüklemektedir. Kullanıcıların kişisel hesaplarından bilgi kaynaklarını çok sayıda kopyalama veya çıktı alma durumlarında, kullanıcılarının üniversite veri tabanına erişimi kesilmektedir. Kullanıcıların çok sayıda bilgi kaynağını indirmeleri durumunda hem üniversite hem de kullanıcı yasal sorumluluk altında kalacaktır. Bunun için kullanıcılar şifre bilgilerini başkaları ile paylaşmamalı, ihtiyaçlarından daha fazla veri tabanlarını kullanmamalı, veri tabanlarını kullanırken de telif haklarını ihlal etmemelidir (Abone Veri Tabanları, 2018).

DeepKnowledge Uzaktan Erişim veri tabanı ile kullanıcılar proxy ayarlarını yapmadan kullanıcı adı ve şifreleri ile kütüphane kaynaklarına erişim sağlayabilmektedirler. Basit ve gelişmiş arama seçenekleri ile istenilen bilgiye erişim sağlanabilmektedir. Aşağıda şekil 2.3'de DeepKnowledge ile yapılan bir gelişmiş arama gösterilmiştir.

Şekil 2.3: DeepKnowledge'da kaynak tarama

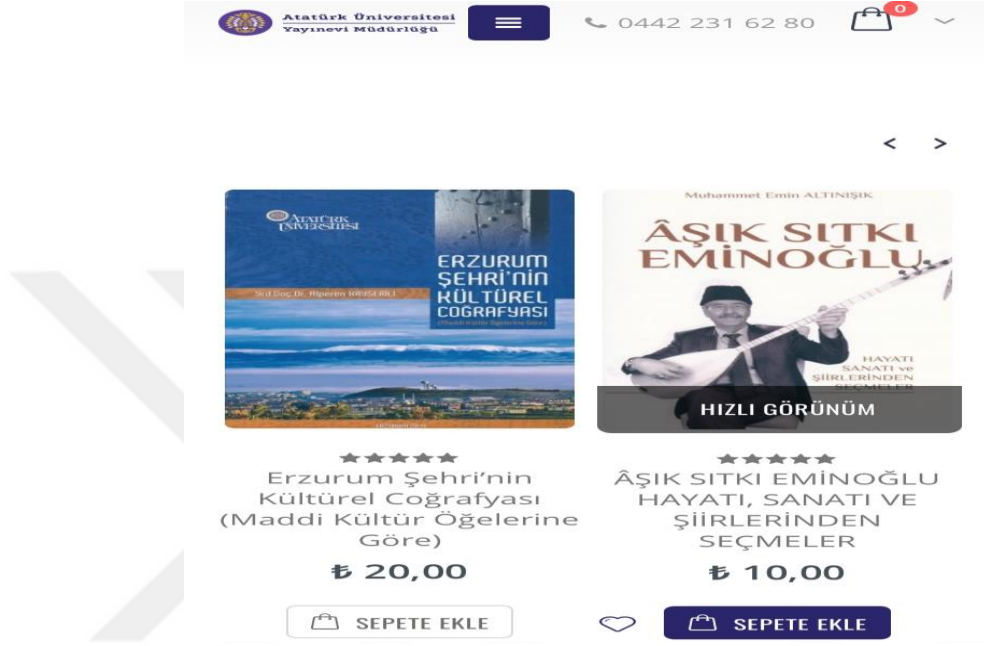

Kaynak: Atatürk Üniversitesi Kütüphanesi, 2019

Atatürk Üniversitesi Çalışma Salonu bünyesinde 2018 yılı Aralık ayında faaliyete geçirilen yayınevi müdürlüğü ile Atatürk Üniversitesi yayınlarını isteyen kullanıcılar

satın alabilme şansına erişmiştir (Atatürk Üniversitesi Yayınevi, 2018). Aşağıda şekil 2.4'de Atatürk Üniversitesi Yayınevine ait bir görüntü yer almaktadır.

Şekil 2.4: Atatürk Üniversitesi Yayınevi

Kaynak: Atatürk Üniversitesi Yayınevi, 2018

3. ETİK

3.1. Etik Tanımı

Etik, doğru ve yanlış davranışın teorisidir (Şener, 2014: 98). TDK'ya (Türk Dil Kurumu) göre etik "1. Ahlak felsefesi. 2. Felsefenin ödev, yükümlülük, sorumluluk ve erdem gibi kavramları analiz eden, doğruluk veya yanlışlık ile iyi veya kötüyle ilgili ahlaki yargıları ele alan, ahlaki eylemin doğasını soruşturan ve iyi bir yaşamın nasıl olması gerektiğini açıklamaya çalışan dalı" şeklinde tanımlanmaktadır (TDK, 2017).

Etik, geçmişten bugüne günün koşulları çerçevesinde şekillenmiş bir kavramdır. İlkçağ etiği, ortaçağ etiği ve modern çağ etiği olarak üç bölümde tarihsel çerçevede tanımlandığında; ilkçağda insanın amacının iyi ve erdemli bir yaşam olduğu ve ahlakın toplum içindeki yaşamla beraber kazanıldığı görüşü hâkimdir. Daha sonraki dönemde Sokrates insanın ahlaki boyutunu ön plana çıkarıp, insanın yaşama amacının mutluluğa erişmek olduğunu öne sürmüştür. Ortaçağda ise din ve din adamlarının hâkimiyeti ile bir önceki çağdan daha farklı görüşler ortaya çıkmıştır. Modern çağda ise etik bilime dayalı olarak insan ilişkilerini düzenleme vasıtası olmuştur (Aktaş, 2014: 24-25).

Toplumsal yaşamla birlikte kazanılan bir görüş olarak başlayan etik kavramının anlamı sonraki çağlarda din adamlarının etkisiyle yaratılan varlığı göz önünde tutularak erdemli davranışlarda bulunma olarak kabul edilmiştir. Sonrasında bilimin gelişmesi ile birlikte bu kavram modern çağda insan ilişkilerini düzenlemede bir vasıta olarak görülmüştür. Günümüzde etik değerler düşünüldüğünde ilk akla doğruluk, dürüstlük, ırk, dil, din ayrımı gözetmeksizin herkese eşit davranma, her ne sebeple olursa olsun çıkar gözetmeme, kadın-erkek, genç-yaşlı, çocuk-yetişkin ayrımı yapmamak vb. gibi birçok özellik gelmektedir.

Bu özellikleri sergilerken kişiler herhangi bir çıkar gözetmeksizin sadece insan olmanın verdiği sorumluluk bilincini taşırlar. Bu bilinç de küçük yaşlardan başlayarak verilmelidir. Unutulmamalıdır ki toplumun huzurunu yazılı kuralların yanı sıra

gelenek ve göreneğe dayanan etik değerler de sağlamaktadır. Markette kasa önünde sıra beklemek, otobüse sırayla binmek, yürüyen merdivenin sağ tarafında beklemek, kütüphanede sessiz olmak, hastanede sıra beklemek, derste söz hakkı istemek ve akla gelebilecek birçok konuda etik değerlerle toplumsal huzur ve düzen sağlanmaktadır. Bu değerler ışığında hareket etmek her yaştan insanın uyması gereken sorumluluklardandır.

3.2. Etik Teorileri

Etik, insanların, davranışlarını kendilerine göre düzenlediği bir ilkeler sistemi ya da dizisidir (Stroll, Long, Bourke ve Campbell, 2008: 11). Etik teoriler birçok şekilde sınıflandırılabilir. Değişik öğreti tiplerini anlamak aynı zamanda teorilerin ayırt edici özelliklerini öğrenmek amacıyla bu sınıflandırmalar araştırmacılara yardımcı olmaktadır. Basit ve açık bir şekilde sınıflandırmak gerekirse etik teorileri “klasik” ve “modern” olmak üzere iki sınıfa ayrılabilir (Stroll, vd., 2008: 13).

Klasik etik teorileri; Platonculuk, Aristoteles’in Orta Öğretisi, Kınıkçılık, Stoacılık, Egoizm, Faydacılık vb. türlerde sınıflandırılmaktadır. Modern etik teorileri ise öznelcilik ve nesnelcilik, doğacılık, doğacı olmayış ve heyecanlılık, motivist, ödevci ve sonuççu kuramlar ile sınıflandırılmaktadır (Stroll, vd., 2008). Granitz ve Loewy (2007) “Applying Ethical Theories: Interpreting and Responding to Student Plagiarism” başlıklı çalışmada deontoloji, faydacılık, rasyonel kişisel ilgi, etik egoizm, kültürel görecelik, durumsal veya koşullu etik olmak üzere altı etik teorisinden bahsetmişlerdir. Bu tezde ise normatif etik, betimleyici etik, faydacılık kuramı, deontoloji, iş etiği, etik ve hukuk, etik ve din kavramları açıklanmıştır.

3.2.1. Normatif Etik

Epistemolojinin, felsefenin temel disiplini olmasıyla birlikte “etik bilgi” problemi ortaya çıkmıştır. Çeşitli filozoflar etik bilginin kaynağının sezgide, deneyimde ya da ahlak duygusunda olduğunu düşünmüşlerdir. Kant ve etikte rasyonalist olan filozoflar ise etik bilgiyi, akıl bilgisi olarak yorumlamışlardır. Sezgi, deneyim, ahlak veya bilgi her ne olursa olsun tüm etik tiplerinde olan değil olması gereken dile

getirilmektedir ve birer norm niteliğindedirler. Bu da tüm bu etiklerin normatif etik olarak adlandırılmasını gerektirir (Özlem, 2015: 147-148).

Normatif etik kişilerin nasıl yaşamaları gerektiğini araştırır. Hayatta değerli olanın ne olduğunu tartışır. Bir insanı ahlaken nelerin en iyi yapacağını sorgular (Alev ve Genç, 2015: 138). Normatif etik doğru ve yanlış davranışları düzenleyen ahlaki standartları bulmayı araştırır. İdeal davranışları araştırır. Normatif etikte üç strateji ele alınmaktadır. Bunlar, erdem teorileri, görev teorileri ve sonuçsalcı kuramlardır (Normatif Etik, 2018).

Erdem teorileri:

Erdem ahlakında, iyi bir karakter geliştirmenin önemi vurgulanır. Örneğin yardımsever bir kişi bunu alışkanlık haline getirip iyimser davranmaya devam edecektir. Erdem teorisi ahlaki eğitimi vurgulamaktadır. Erdemli karakter özellikleri de kişilerin gençlik dönemlerinde gelişmektedir. Erdemli bir kişi, cömertlik, öz saygı, bilgelik, cesaret, adalet gibi özellikleri barındırır. Kötü karakter ise, korkaklık, duyarsızlık, adaletsizlik ve kibir gibi özelliklerdir (Erdem Teorileri, 2018).

Görev teorileri:

Görev teorileri, ahlakın belirli temel yükümlülük ilkelerine dayanır. Dört görev teorisi belirlenmiştir. İlki Tanrıya, insanın kendisine karşı ve başkalarına karşı görevleridir. Tanrıya karşı olan görevler, Tanrının doğasını bilmek ve ibadet etmektir. İnsanın kendisine karşı görevleri, kişinin ruhuna ve bedenine zarar vermemesine dayanır. Başkalarına karşı görevler ise insanlara eşit davranmak, başkalarını mağdur etmemek ve başkalarına karşı iyilik yapmaktır. İkinci görev teorisi ise haklar teorisidir. Bir kişinin başka bir kişinin davranışlarından zarar görmemesi şeklinde örneklendirilebilir. Üçüncü görevde tek bir görev disiplini vurgulanmıştır. Kişinin yeteneklerini geliştirmek ve başkalarına verdiği sözleri tutmak gibi kendine ve başkalarına ödev vermesidir. Dördüncü görevde ise görevlerin, evrenin temel doğasının bir parçası olduğu kabul edilir. İngiliz filozof W. D. Ross görev listesi hazırlamıştır. Gerçek ahlaki inançları yansıttığına inandığı görev listesi şunlardır:

- Sadakat: Sözlerin tutulması görevidir.
- Telafi: Başkalarına zarar verildiğinde, bu zararı telafi etme görevidir.
- Şükran: Yardım edenlere teşekkür etme görevidir.
- Adalet: Liyakati tanıma görevidir.
- İyilik: Başkalarının koşullarını iyileştirme görevidir.
- Kendini geliştirme: Kişinin erdem ve zekâsını geliştirme görevidir.
- Zarar vermeme: Başkalarına zarar vermeme görevidir (Görev Teorileri, 2018).

Sonuçsalcı kuramlar: Eylemlerin sonuçlarının düşünülüp sorumlulukların belirlenmesidir. Sonuçsalcılığa göre ahlaki davranış, eylemin sonuçlarının fayda analiziyle belirlenir. Bir eylemin sonuçları olumlu ise ahlaki olarak doğrudur (Sonuçsalcı Kuramlar, 2018).

3.2.2. Betimleyici Etik

İnsanın yaptığı eylem hangi açıdan incelenirse o açıdan öne çıkar. Örneğin bir psikolog, eylemin altında yatan ruhsal çözümlenmeleri yaparken, bir sosyolog da eylemin toplumsal değerini araştırmaktadır. İnsan eylemlerinin bir kısmı da ahlakidir. Ahlak bilimine betimsel açıdan bakmak, insan eylemlerinin ahlakiliğini incelemek, bu eylemlerin nasıl ortaya çıktığını belirlemek ve ortaya çıkma sürecini tanımlamaktır. Betimleyici etik, olması gerekeni değil olan durum hakkında açıklamalarda bulunur (Kesgin, 2009: 153).

Betimleyici etik, olayları bilimsel bir yaklaşımla ele alıp, gözlemler ve açıklamasını yapar. Betimleyici etikte bir toplum ya da toplulukta eylemleri ve davranışları, o toplumun değerleri göz önünde tutularak araştırılır (Alev ve Genç, 2015: 138).

3.2.3. Faydacılık Kuramı

Faydacılar, yaptıkları işin doğru veya yanlış olduğunu ortaya koyma çabasıyla olarak hareket etmişlerdir. Bunu ileri Fayda İlkesi olarak adlandırmışlardır. Fayda İlkesine göre bir eylem ne kadar çok kişiyi mutlu ederse o kadar doğrudur. Faydacılık

teorisinin ilk savunuları Francis Hutcheson, Jeremy Bentham ve John Stuart Mill'dir (Stroll, vd., 2008: 119-120).

Faydacılıkta bir eylem faydalı sonuçlar ortaya çıkarıyorsa o eylem doğrudur. Faydacılık teorisi sonucunda eylem ve eylemi yapan kişinin iyiliği ya da kötülüğü birbirinden ayrılmaktadır. Kişi eylemde bulunurken iyi niyetle, dürüstlikle hareket edebilir; fakat eylemin değeri kişinin değerinden ayırt edilmelidir. Çünkü kişi ahlaken iyi olabilir. Ancak yaptığı eylem istenmeyen sonuçlar ortaya çıkarabilir. Böyle bir durumda faydacılar bu eylemi yanlış olarak değerlendirir (Stroll, vd., 2008:120).

3.2.4. Deontoloji Kuramı

Hazcılık, stoacılık, yararcılık pragmatist ve birçok öğretilerde en yüksek iyinin mutluluk olduğu savunulur. Bu mutluluk, sürekli hoşnutluk, dinginlik, bireysel veya toplumsal yarar gibi farklı şekillerde tanımlanır. Ancak; Kant etiğinin temelini mutluluğa dayanmadığını öne sürer. Etiğinin temelini mutluluk olmadığını herkes için tanımlanmış en yüksek iyi tanımının olmadığını düşünür. Ahlak yasasına uymak bir zorunluluk değil, ödevdir. Ödev, kişilerin sorumluluğu kendi istekleri ile aldığı buyruklardır (Özlem, 2015: 74-78).

Kant etiğinde “doğru eylem”, istek ve akılla gerçekleşir. Bu durum da bir ödevin gereğini yerine getirmeye yönelik eylemdir. İnsana özgüdür ve insana aittir. Kant etiğine ödev (deontolojik) etiği, gereklilik etiği, formalist etik isimleri verilmiştir (Özlem, 2015: 81-82).

Deontolojik etikte, eylemin ürünü iyi olduğu için değil eylemin kendisinin bazı özellikleri dolayısıyla ahlaki açıdan iyi olduğu kabul edilir. Deontolojik etik, bazı eylemlerin ahlaki açıdan zorunlu olduğunu kabul eder. “Görev için görev”, “Fazilet kendi ödülüdür”, “Gökler düşmesine rağmen adaletle izin ver” gibi ifadelerde tanımlanır (Deontoloji, 2018).

3.2.5. İş Etiği

Etik genel olarak, bireyin ya da toplumun ahlaki standartlarını değerlendiren bir disiplindir. İş etiği, ahlaki hakların ve kuralların, kurumlara uyguladıkları ahlaki standartlara odaklanan bir çalışmadır. İş etiği türleri şunlardır;

- Sistemik: Şirketlerin faaliyet gösterdiği sosyal, politik, yasal ve ekonomik sistemler hakkında etik sorulardır.
- Tüzel: Belli bir kurum ve politikaları hakkında iklimsel etkenler ya da eylemler hakkında etik sorulardır.
- Bireysel: Bir bireyin karakteri ya da kararları ile ilgili etik sorulardır (Velasques, 2014b).

Etiğin uygulama alanlarından biri de iş etiğidir. İş etiği, iş yerinde doğru ve yanlış davranışları belirleyip doğru olanları uygulamak anlamına gelir. İş yerleri her ne kadar kâr sağlamak amacıyla kurulmuş olsalar dahi, içinde buldukları toplumun gelenek ve göreneklerine uygun hareket etmek zorundadırlar (Doğan, 2009: 180).

İş etiğini destekleyen argümanlar şunlardır;

- Etik insanların tüm aktivitelerinde uygulanabilir.
- Etik olmadan iş hayatta kalmaz.
- Müşteriler, çalışanlar ve diğer insanlar etik hakkında genel bir kaygıya sahiptir (Velasques, 2014b).

Temelinde bireysel haklara dayanmayan, insanlar arasında haksız ve yanlış eylemler, ayrımcılık olarak tanımlanır. Ayrımcılık dört türe ayrılmaktadır. Bunlar;

- İsteyerek ayrımcılık: Bilinçli ve kasıtlı yapılan ayrımcılıktır.
- İstem dışı ayrımcılık: Bilinçli ya da kasıtlı olmayan ancak istenmeyen sonuç ortaya çıkaran eylemlerdir.
- Bireysel ayrımcılık: Kendi başına hareket eden bir veya birkaç kişiye karşı olan ayrımcılıktır

- Kurumsal ayrımcılık: Bir kurumdaki insanların birçoğunun eylemlerinin, rutin süreçlerinin ve politikalarına karşı yapılan ayrımcılıktır (Velasques, 2014a). Ayrımcılığa karşı tartışmalar şunlardır;
- Faydacı: Ayrımcılık insan kaynaklarının verimsiz kullanımına yol açar.
- Hak temelli: Kadınlara karşı yapılan negatif ayrımcılık temel insan haklarını ihlal etmektedir.
- Adalet temelli: İnsanların iş performansı ile ilgili olmayan; özel hayata dâhil olma, iş yerinde baskıcı tutum ve davranışlarda bulunma ve çalışanlar arasında ayrımcılık yapma gibi özellikler temelinde farklılaşarak eşitlik ilkesi ihlal olunur (Velasques, 2012a).

Ayrımcılığa karşı öne sürülebilecek sonuçlar şunlardır:

- Farklı iş gücüne değer vermek ve yönetmek etik ve ahlaki açıdan doğrudur.
- Etik, bir iş gerekliliğidir.
- Kadınları işe almak, korumak, geliştirmek ve teşvik etmek için işe alım yapmak istemeyen şirketler personel ihtiyacını karşılayamayacaktır (Velasques, 2012a).

Bir iş yerinde gizlilik, güvenlik, fikri mülkiyet hakları, çıkar çatışmalarından kaçınmak, hediye kabul etmemek, kendi veya yakınlarının çıkarlarını gözetmemek, politik faaliyetlerden kaçınma gibi özellikler uyulması gereken etik davranışlardandır (Etik Davranışlar, 2018). İş etiği ilkeleri ile işletmelerde uzun vadeli başarıyı yakalamak kaçınılmazdır (Doğan, 2009: 198).

3.2.6. Etik ve Hukuk

Adil olma, kişiler arasındaki ilişkilerde sevgi, saygı ve dürüstlük gibi davranışlarda bulunma toplumsal değerlerdendir. Hukukta kabul gören tüm kurallar da değer yargısı kapsamında ele alınır. Tarafsızlık, dürüstlük, gizlilik, mesleki saygınlığı kötüye kullanmama, hediye kabul etmeme, eşitlik gibi ilkeler hukukta etik ilkelerdir (İnceoğlu, 2012).

Etik ve hukuk arasındaki en belirgin fark hukuk kurallarının bağlayıcı nitelikte olmasıdır (Önal, 2002: 6). Hukuk ve etik kavramlarını birbiri ile ilişkilendiren temel

kavram adalettir. İdeal bir hukuk düzeni adaletin sağlandığı hukuk düzenidir. Hukukçuların adil olmaları temel etik ilkelerinin olmasının yanı sıra bir zorunluluktur (Hukuk Etiği, 2018).

3.2.7. Etik ve Din

İslamiyet, Hıristiyanlık ve Yahudilik gibi Tanrı'yı evrenin yaratıcısı olarak kabul eden dinlerde "iyi" Tanrı'nın kutsal iradesi ve onun buyruklarıdır. Doğru ve doğru eylem de Tanrı'nın iradesi ve buyruklarıdır. "Kötü" ise iradeye ve buyruklara aykırılığı ifade eder ve bu aykırı eylemler yanlış veya yanlış eylem olarak nitelendirilir. Dinsel temellendirme tüm semavi dinler için geçerlidir (Özlem, 2015: 29-30).

3.3. Bilim Etiği

İnsan, bilebilen ve bilmeyi bilen bir varlıktır (Sözer, 2009: 27). TDK'ya göre bilim "Evrenin ya da olayların bir bölümünü konu olarak seçen, deneysel yöntemlere ve gerçekliğe dayanarak yasalar çıkarmaya çalışan düzenli bilgi" şeklinde tanımlanmaktadır (TDK, 2017). Her alanda olduğu gibi bilimde de etik değerlerin varlığı kaçınılmazdır. Bilim etiği, bilimsel çalışmalarda uyulması gereken kurallar, tutumlar ve davranışları içeren bir kavramdır. Bir yandan ahlakın ve erdemin anlamını araştırıp bir yandan da bilimsel çalışmanın başlangıcından yayınlanmasına kadar geçen her aşamada uyulması gereken etik ilke ve kuralları tanımlar (Toplu, 2012: 662). Bilimsel bilgi üretiminin her aşamasında etik kuralların göz önünde bulundurulması, üretilen bilginin güvenilirliğini artıracaktır (Akkaya ve Yıldırım, 2017: 84).

Bir bilim insanının bilimsel bir çalışmada uyması gereken etik davranışlar şunlardır;

- Öncelikle yapılacak çalışma özgün olmalıdır. Daha önce yapılmış bir çalışmayı tekrar yazmak ilgili disipline ve bilim dünyasına hiçbir şey katmayacaktır.

- Çalışma hazırlanırken yararlanılan tüm kaynaklar kaynakçada eksiksiz bir şekilde belirtilmelidir. Aynı zamanda araştırmada atıflar da eksiksiz bir şekilde yer almalıdır.
- Anket çalışmasında elde edilen veriler varsayımları doğrulamak amacıyla ya da herhangi başka bir sebeple çarpıtılmamalıdır.
- Araştırmacı maddi kaygıyla hareket etmemelidir (Erdem, 2012: 31).

Bilim insanının meslek ahlakı gereği uyması gereken kurallar gerçek ve doğru bilgiyi aramak, bulmak ve bilimsel çalışma yöntemine göre araştırma yapmaktır. Bununla birlikte rüşvet kabul etmemek, dürüstlük ilkesinden ayrılmamak, kesinlik ve güvenilirlik gibi tavır ve tutumları her zaman kendinde bulundurmalıdır (Pieper, 2012: 90).

Bilimde sahtecilik, intihal, uydurmacılık ve yinelenen yayın yapma etik dışı davranışlardır (Uçak ve Birinci, 2008: 188). Söz konusu etik dışı davranışlardan en yaygın olanı intihaldir. Daha önce yayınlanmış bir yayının bir kısmının veya tamamının atıfta bulunmadan kendi yayınıymış gibi göstermeye intihal denir. Fikri mülkiyetin çalınması anlamında kullanılan intihal başka birine ait bir bilgiyi kendisinin gibi göstermek, kaynak göstermeksizin başkalarının fikirlerini kopyalamak, gösterilen kaynakla uyuşmayan yanlış bilgi vermek ve kelimeleri değiştirip cümle yapısını olduğu gibi kullanmak gibi birçok şekilde gerçekleşmektedir (Maurer, H., Kappe, F. ve Zaka, B. 2006: 1050). Eğitime başlanan ilk yıllardan itibaren ezberci eğitimle öğrencilerin özgür düşünmesinin engellenmesi, okumayan, yazmayan toplum, akademik unvan kazanma hırısı, nitelikten çok niceliğe önem verilmesi gibi sebeplerden ötürü intihal yapılmaktadır (İnci, 2009: 74).

Hiçbir şekilde araştırma yapılmadan, olmayan verilere dayanarak elde edilen sözde bilimsel çalışmalar “sahtecilik” olarak nitelendirilir. Bilimsel verileri istemli olarak değiştirmeye “uydurma” denilir. Bir araştırma yapılırken elde edilen verilerin birden fazla yayında kullanılması “yinelene yayın yapma” olarak adlandırılır (İnci, 2009: 75). Öğrencilerin zaman darlığı, dersten kalma korkusu, dersin sevilmemesi, intihalin ne olduğunun tam olarak bilinmemesi gibi sebeplerden ötürü akademik sahtekarlığa başvurduğu görülmektedir (Uçak ve Birinci, 2008: 188). Akademik sahtekarlığın

önüne geçmek için etik bilincin oluşturulması, var olan bilgi eksikliklerinin giderilmesi, kişisel çıkarlardan vazgeçirme çalışmalarının yapılması, kişilere ilgi alanları doğrultusunda çalışmalar yapmalarına teşvik edilmesi gibi birçok yol söz konusudur (Günbayı vd., 2013: 97).

TÜBİTAK (Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu) (2019), bilimsel araştırma yapılırken bilim etiğine aykırı davranışları şu şekilde listelemiştir;

Uydurma: Araştırma olmayan veriyi üretme, rapor etme ve yayınlama anlamına gelmektedir.

Çarpıtma: Araştırmadan farklı sonuç elde etmek amacıyla araştırma materyali, araştırma işlemleri ve araştırma kayıtlarında değişiklik yapmaktır.

Aşırma: Başkalarına ait fikirleri, verileri, şekilleri sahibine atıf yapmadan kullanmaktır.

Çoklu Yayın Yapma: Aynı araştırma sonuçlarını birden fazla yayımlamaktır.

Dilimleme: Bir araştırmadan elde edilen verinin parçalara ayrılarak çok sayıda yayında kullanılmasıdır.

Aynı zamanda araştırmanın hazırlanmasında destek veren kurumların gösterilmemesi, araştırmada katkısı bulunan yazarları belirtmemek ya da araştırmada katkısı olmadığı halde yazar eklemek, yazar sıralamasında değişiklik yapmak da bilim etiğine aykırı davranışlardandır.

Araştırmanın planlanması, uygulanması, yönetilmesi, analizi ve sunumu sürecinde;

- Dürüstlük ve açıklık ilkesine bağlı kalınmalı,
- Diğer araştırmacıların fikir ve bulgularına saygı duyulup, atıf ve alıntılarının bilimsel kurallar gözetilerek doğru bir şekilde yapılmalı,
- Araştırmanın her aşamasında tarafsız olunmalı,
- Yapılan araştırmanın ilgili yasa ve yönetmeliklere uygun gerçekleştirilmesi gerekmektedir (İnci, 2009: 72).

Bilimsel araştırmaların dayandığı etik kurallar aşağıda belirtilmiştir (Resnik, 2015):

Dürüstlük: Bilimsel iletişimde dürüstlük ilkesine bağlı kalmak bilim insanları için bir gerekliliktir. Araştırmacı, araştırma sonucu elde ettiği verileri doğru bir şekilde araştırmaya aktarmalıdır. Bilim insanı meslektaşları, sponsorları ya da halkı aldatmamalıdır.

Tarafsızlık: Araştırmacı deneysel tasarım, veri analizi, veri yorumlama, akran incelemesi, personel kararları, uzman tanıklığı ve tarafsızlığın beklendiği veya gerekli olduğu durumlarda ve diğer yönlerinde önyargıdan kaçınmalıdır.

Bütünlük: Araştırmaya başlarken verilen sözler ve sözleşmelere bağlı kalarak, samimi bir şekilde hareket edilmesi anlamına gelmektedir. Araştırmacının düşünce ve eylem tutarlılığı için çalışmasıdır.

Dikkat: Araştırmacı ihmal sonucunda ortaya çıkabilecek sorunlardan kaçınmalıdır. Araştırmacı kendi çalışması ve benzer çalışmaları iyi incelemelidir. Veri toplama, araştırma tasarımı aşamalarında kayıtlar hatasız tutulmalıdır.

Açıklık: Araştırmada elde edilen veriler, sonuçlar yararlanılan kaynaklar eksiksiz bir şekilde paylaşılmamalıdır. Araştırmacı eleştirilere ve yeni fikirlere açık olmalıdır.

Fikri Mülkiyete Saygı: Patentler, telif hakları ve diğer tüm fikri mülkiyet hakları, yayınlanmamış veriler, yöntemler veya sonuçlar izinsiz kullanılmamalıdır. Araştırmanın hazırlanmasında kullanılan tüm kaynaklar uygun atıflarla belirtilmelidir. İntihal yapılmamalıdır.

Gizlilik: Yayına gönderilen bilgi ve belgeler, bağışlar, personel kayıtları, ticari veya askeri sırlar katılımcıların mahremiyetinin korunması açısından gizli tutulmalıdır.

Sorumlu Yayın: Yinelenen yayından kaçınma sadece araştırmacının kariyeri için değil aynı zamanda ilgili disiplinde bilimsel gelişme için önemlidir.

Meslektaşlara Saygı Duyma: Araştırmacı meslektaşlarına saygı duymalı, onlara yol göstermelidir.

Sosyal Sorumluluk: Araştırmacı halk eğitimi ile sosyal iyiliği teşvik etmeli sosyal zararları önlemeye veya en aza indirmeye çalışmalıdır.

Ayrımcılık Yapmamak: Araştırmacı meslektaşları veya öğrencilerine ırk, din, cinsiyet gibi faktörler temelinde ayrımcılık yapmaktan kaçınmalıdır.

Yasalılık: Araştırmacı ilgili yasaları ve kurumsal ve devlet politikalarını iyi bilmeli ve bunları uygulamalıdır.

Bilim etiğinin temel ilkeleri şunlardır;

- Bilimsel araştırma gerçeğe uygun olmalıdır.
- Bilimsel araştırmanın deneklere zarar vermemesi bir zorunluluktur.
- Bilim insanı araştırma sonuçları doğrultusunda toplumu bilgilendirmekle sorumludur.
- Araştırmayı yapan tüm yazarların isimleri araştırmada eksiksiz yazılmalıdır.
- Kaynak gösterme ve alıntılar eksiksiz bir şekilde belirtilmelidir.
- Bilim insanı akademik etkinliklerde, eğitimin eksik verilmesi, kopyacılık, bilimsel liyakat ölçütlerinin dışına çıkmak gibi etik dışı davranışlarda bulunmamalıdır (Ertekin, vd., 2002: 66).

3.4. Öğrenme Etiği

Öğretmenler ve öğrenciler arasındaki ilişkinin niteliği meslektaşlar, yönetici ve çalışanlar arasındaki ilişkilerden farklıdır. Öğretmenlerin öğrenmeyi teşvik etme, sağlama ve destekleme sorumlulukları vardır. Bunlar gerçekleşirken de belli etik değerler gözetilmektedir. Eğitimci her öğrencinin topluma faydalı birer birey olması için çaba gösterir. Bu nedenle eğitimci araştırma ruhunu kazandırmak, bilgi ve anlayışın kazandırılmasını sağlamak, belli hedefler belirlenmesini sağlamak gibi sorumlulukları yerine getirir. The British Computer Society (2018) tarafından

belirlenen bir eğitimcinin öğrencilerine karşı sorumluluklarını yerine getirirken yapmaması gereken ilkeler aşağıda listelenmiştir. Bunlar;

- Öğrenme isteğinde bulunan öğrenciyi engelleme,
- Öğrencinin ilerleyişi ile ilgili konuyu bilinçli olarak bastırma veya kapatma,
- Öğrenciyi kasıtlı olarak utanmaya veya küçük düşürmeye maruz bırakma,
- Irk, cinsiyet, medeni hal, dini inançlar gibi farklılıkları öne sürüp haksız davranma,
- Öğrencilerle ilgili edinilen bilgileri açığa çıkarma

Eğitim ve öğretimde eğitimcilerin dikkat etmesi gereken etik ilkeler aşağıda belirtilmiştir (İlgaz ve Bilgili, 2006: 17-18).

- Eğitimci, öğrenciler arasında başarılı-başarısız, zengin-fakir gibi ayrımlarda bulunmamalıdır.
- Eğitimci doğru olma, dürüst olma ve güvenilir olma özelliklerine sahip olmalıdır.
- Eğitimci tarafsız olmalıdır.
- Eğitimci mesleki açıdan gelişime açık olmalıdır.
- Eğitimci toplumun sahip olduğu değerlere bağlı olmalıdır. Bu değerleri öğrencilerine kavratmalıdır.
- Eğitimci, öğrencileri ile ilgili bilgileri paylaşmamalıdır.

Öğrenme etiği ilkeleri göz önünde bulundurularak e-öğrenme ile birlikte ortaya çıkan e-eğitimcilerin dikkat etmesi gereken etik ilkeler ise şöyle belirtilebilir:

- Eğitimci eğitim sürecinin kalitesini korumalıdır.
- Etkin bir e-öğrenme sağladığından emin olmak amacıyla eğitim değerlendirme çalışmalarında bulunmalıdır.
- E-eğitmen eğitim altyapısını oluşturan donanımları etkin kullanma becerisine sahip olmalıdır.
- E-eğitmenler, e-öğrenenlerin kaynakları etik kullanımı konusunda bilinçlendirmelidir (Brown, 2008: 3-4).

4. E-ÖĞRENME VE ETİK

4.1. E-Öğrenme ve Etik

Etik ve eğitim birbirini tamamlayan iki kavram olduklarından eğitim ve öğretimde etik ayrılmaz bir parçadır (Özmen ve Güngör, 2008: 143). Etik dışı davranışların sebeplerinden en önemlisi eğitim eksikliğidir. Kişilere bilimsel araştırma eğitiminin verilmemesi sonucunda etik dışı davranışlarla karşı karşıya kalınmaktadır. Akademik hırslar ve niceliğin niteliğin önüne geçmesi de etik dışı davranışların ortaya çıkmasının nedenlerindedir (Özenç vd., 2008: 192).

Günün koşulları düşünüldüğünde elektronik ortamda edinilen bilgiyle geleneksel yöntemlerle edinilen bilgi arasında hiçbir farkın olmadığı görülmektedir. Elektronik ortamda gerçekleşen öğrenme türüne e-öğrenme adı verilmektedir. E-öğrenmede etik dışı davranışlar sıklıkla gerçekleşmektedir. Geleneksel eğitime destek olmak amacıyla ya da bir alternatif olarak düşünülebilen e-öğrenmede birçok etik ihlalin olduğu açıktır. Oysa her iki eğitim türünde de amaçları doğrultusunda hiçbir farkın olmadığı görülmektedir. E-öğrenme ile öğrenciler herhangi bir sınıfa gitmeden, sadece ilgili internet sitesine giriş yaparak eğitime başlarlar. Gerek duydukları materyale yine kolaylıkla ilgili siteden temin ederler. Evlerinde, iş yerlerinde ya da parkta stressiz bir şekilde öğrenmeye başlarlar. E-öğrenme hızlı ve etkili öğrenmenin yoludur. E-öğrenenler kendi ihtiyaçları doğrultusunda ilgili materyalleri organize edebilirler (Aslan, 2006: 127). Söz konusu özellikler bir bütün olarak düşünüldüğünde e-öğrenmede öğretenden çok öğrenen merkezli bir eğitim şekli ve öğrenenlerin becerileri doğrultusunda etkili bir öğrenme yolu olduğu görülmektedir.

Bilgi teknolojilerinin erişimi ve yaygınlaşması sonucunda eğitimde, bireysel iletişimde ve iş yaşamında yaygın olarak kullanılmaya başlanmıştır. E-öğrenme ile kişiler kolay, etkili, ekonomik ve hızlı bir şekilde bilgi ihtiyaçlarını karşılamaktadırlar (Uysal ve Kuzu, 2011: 51). Yaygın kullanımın sonucunda etik dışı davranışlar ortaya çıkmaktadır. Etik dışı davranışların ortaya çıkmasında teknolojinin teşvik edici özelliğinin varlığı kaçınılmaz bir gerçektir (Çelen ve Seferoğlu, 2016: 127).

E-öğrenme ve etik konusunda yöneticilerin, akademik personelin, araştırmacıların rolleri söz konusudur. E-öğrenmenin etik hususlarını sosyal, politik, yasal, kültürel nedenler ve öğrenciler oluşturmaktadır. Bilim insanlarının akademik uygunsuz davranışları; intihal ve bilimsel kurallar göz ardı edilerek, bireysel ve ortak çalışma sonucunda üretilen yayınlardır. Sosyoekonomik konular donanım, internet erişimi, öğrenme tercihleri, gizlilik, öğrencilerin kişisel önyargıları olarak sıralanır. Politik konu ise kişilerin politik inançlarıdır (Vandenhouten vd., 2014: 7).

Etik bilinci doğruluk, dürüstlük, sadakat, adalet, sorumluluk, başkalarına saygı gösterme ilkelerine dayanır (Örkmez ve Şancı, 2003: 296-297). Bilgi çağında dört etik konu vardır. Bunlar: Doğruluk, gizlilik, fikri mülkiyet ve ulaşılabilirliktir (Mason, 1986: 5). Bilgi teknolojilerinin büyümesi ve bilginin artan değeri mahremiyeti tehdit eden iki önemli faktördür. Yanlış bilgilendirme insanların hayatlarını kirlletmenin en kolay yoludur. Bir toplumda karşılaşılan en karmaşık sorunlardan biri fikri mülkiyet hakları meselesidir. Bilgiyi üretmek zordur. Ancak bir kere üretildiğinde yeniden üretmek ve başkalarıyla paylaşmak kolaydır. Telif hakları, patentler, şifreleme, gizlilik, sadakat gibi değerler ile fikri mülkiyet hakları korunmaktadır. Bilgi toplumunda bir kişinin okuryazar olması için üç özelliğe sahip olması gerekmektedir. Bunlardan ilki, kişinin okuma, yazma, akıl yürütme ve bildirimde bulunma becerilerine sahip olmasıdır. İkincisi, kişinin bilgiyi depolama, aktarma ve işleme ve bilgi teknolojilerine erişim sağlama becerilerine sahip olmasıdır. Bu beceriler kütüphaneler, bilgisayarlar, telefonlar aracılığıyla gerçekleşmektedir. Üçüncü olarak da bilgiye erişim gerekliliğidir. Bu gereklilik mülkiyet meselelerine geri dönmekte ve sosyal, ekonomik bir sorun haline gelmektedir (Mason, 1986: 7-10).

Teknolojik gelişmelerle birlikte bilgiye erişim kolaylaşmış ve kitlelere erişim imkânı sağlanmıştır (Toprak vd., 2015: 2). E-öğrenme zamanı verimli kullanmayı, hızlandırılmış öğrenmeyi, küresel erişimi sağlar (Cross, 2004: 109). Çevrimiçi öğrenme ortamlarında fırsat eşitliğinin sağlanması e-öğrenmede etik ilkelerden biridir. Öğrenenlerin gerekli teknik donanım, beceri ve erişim olanaklarına sahip

olup olmadıkları yani medya okuryazarlığı becerileri fırsat eşitliği konusunda belirleyici etkenlerdendir (Toprak vd., 2015: 3).

E-öğrenmede etik sorunlar şunlardır:

Başka bir kişinin yerine sınava girme: Geleneksel eğitimde olduğu gibi öğrenenlerin derslerde kazanımlarını ölçmek amacıyla e-öğrenmede de sınavlar yapılmaktadır. Çevrimiçi sınavlarda bir kişinin başka bir kişi yerine sınava girmesi e-öğrenmede karşılaşılabilecek etik sorunlardan biridir (Keskin ve Güneş, 2015: 49).

İntihal: Araştırma ödevlerinde doğru alıntılama yapmadan, başkalarının fikirlerini kendisine aitmiş gibi göstermek, sınavlara izin verilmediği halde çeşitli soruların cevaplarını bulmaya yönelik yapılan tüm ihlaller de e-öğrenme de etik dışı kabul edilecek davranışlardandır (Bozkurt ve Uçar, 2018: 746).

Dijital uçurum: E-öğrenme bilgi teknolojilerinin kullanılması ile gerçekleşen bir süreçtir. Bu araçları kullanma becerisini toplumun bir bölümünü oluşturan bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanmayı bilmeyen ya da yeterli maddi olanaklara sahip olmadığı için e-öğrenme kaynaklarına ve araçlarına ulaşamayan bireyler kazanamamaktadır. Bu tür grupların e-öğrenme teknolojilerini kullanamamaları dijital uçuruma sebep olmakta ve bir e-öğrenme etik ihlali olarak kendini göstermektedir (Arı, 2018: 237).

Kaynaklara erişim ve kullanım yetersizlikleri: E-öğrenme teknolojilerine erişim ve kullanım konusunda yaşanan yetersizlikler de yine dijital uçuruma sebep olmaktadır (Baştürk Akça ve Kaya, 2016: 302). Elektronik kaynaklara ve internete erişim ve kullanım konusunda yaşanan sorunlar da e-öğrenme de yer alan etik sorunlardandır.

Kaynakların kopyalanıp paylaşılması: Bir e-egitim dershanesine ait bilgi kaynaklarının kopyalanması ve üçüncü kişilerle paylaşılması da yine e-öğrenme de karşılaşılabilecek etik ihlallerdendir. Bu durumda e-egitim dershanesi çeşitli yaptırımlarda bulunma hakkına sahiptir (Online Eğitim, 2019).

E-öğrenmede e-öğrenenlerin yapabilecekleri etik dışı davranışlar şunlardır:

- Akademik kaynakların yanlış kullanımı,
- Bilgisayar etiğinin ihlali,
- Yanlış beyan,
- Uygun olmayan şekilde derslere katılım,

- Makale ve projelerde yer alan kaynakların yanlış kullanımı
- Uygun olmayan şekilde yardım sağlamak (Brown, 2008: 2).

E-öğrenmede eğitimciler için etik ilkeler şunlardır:

- Mümkün olan en yüksek seviyede öğrenmeyi teşvik etmek amacıyla e-posta, telekonferans, web gibi mevcut kaynakların en iyi şekilde kullanılmasını sağlamalıdır.
- Eğitim hedeflerini gerçekleştirmek için birlikte çalıştıkları öğrenciler, öğrencilerin velileri ve meslektaşların farklı görüşlerine saygı duymalıdır.
- Eğitimci ırk, renk, cinsiyet, medeni hal gibi unsurları temel alıp ayrımcılık yapmamalıdır.
- Eğitimci zorlayıcı yöntemler kullanmamalıdır (Farahani, 2012:893).

E-öğrenmede öğrenenler için etik ilkeler şunlardır:

- Yüz yüze derslerde olduğu gibi öğrenciler birbirlerine saygı duymalı ve hoşgörülü davranmalıdır.
- E-öğrenme ortamlarından erişilen bilgileri kullanırken doğru bir şekilde alıntı yapmalıdır.
- Herhangi bir kaynağı kullanırken izinsiz kopyalama işlemi yapmamalı, telif haklarına saygı duymalıdır (Kanuka ve Anderson, 2007: 25-27).

Bilgisayar etik enstitüsü tarafından belirlenen ilkelerin bir kısmı e-öğrenme etiğinde yer alan ilkelerle benzerlik göstermektedir.

- Ödemediğiniz yazılımı sahip yazılımları kopyalamayın ya da kullanmayın.
- Başka insanların fikri mülkiyetini kendinize mal etmeyin (Barquin, 1992).

Yukarıda belirtilen bilgisayar etiği ile ilgili ilkeler e-öğrenme sürecinde kişilerin ve kurumların uymakla yükümlü olduğu kurallarla benzerlik göstermektedir. Fikri mülkiyet hakkı ihlaline müzik indirmek, resim kopyalamak bir yazılımı indirmek gibi örnekler verilerek açıklanabilir. Bunlar bilgisayar etiğine aykırı davranışlardandır (Arıkan ve Duymaz, 2014: 322). Lisanssız yazılım kullanma e-öğrenmede de karşılaşılabilecek etik ihlallerden biridir (Akgün ve Özgür, 2014: 1021). Hem bilgisayar etiği hem de e-öğrenme etiği ihlali olarak gösterilebilecek

lisanssız yazılım kullanma örneği şu sonucu akıllara getirmektedir. Bilgisayar etik ilkeleri ve e-öğrenme etik ilkeleri kısmen benzerlik göstermektedir. Ancak e-öğrenmede etik ilkelerini tam anlamıyla karşılamamaktadır.

Bilim etiği ilkeleri ile e-öğrenme etiği ilkeleri arasındaki ilişki incelendiğinde; Bilim etik ilkelerine göre bir bilimsel araştırmanın gerçeğe uygun, kaynak gösterme ve alıntı yapma işlemlerin eksiksiz, kopyacılık gibi etkinliklerden uzak gerçekleşmesi beklenir. Böyle olması durumunda bilim etiğine uygun bir araştırma meydana gelir (Ertekin, vd., 2002: 66). E-öğrenme etiğinde bilim etiğinde olduğu gibi bilgi kaynakların uygun alıntı ve kaynak gösterme ilkelerine göre kullanımı beklenir. Bilgi kaynaklarının üçüncü kişilerle kopya yoluyla paylaşımı ya da şifre bilgilerinin paylaşımı gibi uygun olmayan davranışlardan kaçınılması beklenir (Bozkurt ve Uçar, 2018: 746). Belirtilen özellikler dikkate alındığında e-öğrenme etiği ve bilim etiği kavramlarının ortak değerlere sahip olduğu anlaşılmaktadır. Teknolojik gelişmelerle birlikte kullanılan araçlarda ortaya çıkacak etik dışı davranışların önlenmesi amacıyla kişilere farkındalık ve etik bilinci verilmelidir (Fidan, 2016: 1644).

4.2. Telif Hakları, Fikri Haklar ve Dijital Hakların Yönetimi

Basılı bilgi kaynakları telif hakları ve fikri haklar bakımından korunmasına rağmen dijital kaynaklar konusunda etik dışı davranışlara karşı alınan önlemler ve koruma politikaları belirsizdir. Dijital ortamda her türden bilgi ve belge kolaylıkla kopyalanıp paylaşılabilir. Eğitsel içerikli kaynak üretmek zordur; ancak gelişmekte olan ülkeler hazır eğitsel kaynakları kullanıp eğitim faaliyetlerini gerçekleştirmektedir. İnternet ortamında eğitsel materyalin belirli bir sözleşme ile üretilmesi, tekrar kullanıma imkân tanınması ve teşvik sağlanması e-öğrenmede etik ihlallerinin önüne geçmek amacıyla düşünülebilecek bir önlemdir (Gülbahar, 2018: 197).

Telif hakları; çalışmaların çoğaltma koşullarını kontrol etme hakkıdır. Telif hakkı kişilere özel olabildiği gibi kurumlara da özel olabilir. Telif hakkı, yayıncı, kuruluş veya kişilere devredilebilir (Wheeler, 2018). E-öğrenmede telif hakları oldukça

karmaşık bir konudur. Elektronik materyalleri kullanırken izin istemek en iyi yoldur (Simonson, Smaldino, Albright ve Zvacek, 2003: 184).

Fikri haklar; genel anlamda markalar, patentler, tasarım gibi ürünlerin üzerindeki haklardır. WIPO (World Intellectual Property Organization) tarafından fikri haklar ile ilgili düzenlemeler yürütülmektedir (WIPO, 2019).

Dijital hakların yönetimi; dijital medya için telif hakkı korumasına sistematik bir yaklaşımdır (DRM, 2019). Telif hakkı ihlallerini en aza indirmeyi amaçlar. İzinli kullanımı teşvik eder (Candan, 2018: 137). Dijital hakların yönetimi ile içeriğin dijital ortamda yeniden dağıtılmasını önlemek ve tüketicinin içeriği kopyalamasına engel olmak amaçlanmaktadır (DRM, 2019).

4.3. Bilgi Merkezlerinde E-Öğrenme ve Etik

Bilgi merkezleri terimi kütüphaneler, arşivler, enformasyon merkezlerini içeren bir kavramdır (Gürdal Tamdoğan, 2009: 153). Teknolojik gelişmeler ile bilgi merkezleri, yer ve zaman kısıtlamaları olmaksızın herkesin, her zaman bilgiye ulaşabildikleri yerler oldu. Telif hakkı, kişilik haklarının korunması, mahremiyet, bilgi güvenliği gibi konular internetin etik konularındandır (Atabek, 2006:1). Bilgi uzmanları tarafından, kullanıcının istediği bilgiye erişiminin sağlanması sırasında kullanıcı bilgilerinin gizliliğinin sağlanması konusunda bilinçlendirilmesi etik konusunda dikkat edilmesi gereken önlemlerdendir (Henkoğlu ve Uçak, 2012:393). Aynı zamanda eğitim-öğretimde ve bilimsel araştırmalarda kullanılacak bilgi kaynakları kısa sürede güncelliğini kaybetmektedir. Bilgi uzmanı kullanıcı isteklerini göz önünde tutmalı güncel bilgi kaynaklarını sağlamalıdır (Toplu, 2007:192).

Bilgi teknolojilerine erişim ve kullanma kapsamında toplumda ortaya çıkan dijital uçurumun ortadan kaldırılmasında bilgi merkezlerinin çalışmaları ile kullanıcıların bilgiye ve bilgi teknolojilerine erişim olanağı sağlamaları, kullanıcılarına bilgi teknolojileri kullanma becerisi kazanmaları yönünde eğitim faaliyetleri ile dijital uçurum azalacaktır (Karadeniz, 2019).

OECD'nin hazırlamış olduğu Eğitim 2030 projesi raporunda eğitimin geleceği için bir takım ilkelere bahsedilmektedir. Proje okullar, öğretmenler, öğrenciler, gençlik

grupları, ebeveynler, üniversiteler, yerel organizasyonlar ve sosyal ortaklar bu projeyi geliştirmek için çalışmışlardır. “Öğrenmek için daha fazla zaman” anlayışının aksine “kaliteli öğrenim zamanı” anlayışının uygun olacağı sonucuna varmışlardır (OECD, 2018: 6).

Yakın zamanda akademide bilgi kaynaklarının tümünün dijitalleşeceği düşüncesi ortaya çıkmıştır. Bu durum da teknolojinin bilgi uzmanlarınca aktif kullanılabilmesi, teknoloji aracılığıyla tasarım, uygulama becerilerine sahip olunması gerekliliğini ortaya çıkarmaktadır (Odabaş, 2016: 801-802). Bilgi uzmanları dijital ortamda yer alan bilgiyi tanıma, değerlendirme, analiz etme ve yine dijital ortamda bilgi üretebilme, üretilen bilgiyi sunabilme ve bu becerileri hayatı boyunca kullanabilmelidir (Özel, 2016: 289).

Kütüphanecilerin e-kaynakları kullanma konusunda yetkinliklerinin yanı sıra kullanıcılarına bu becerileri kazandırma eğitimini vermeleri bir görevdir. Kütüphaneciler kullanıcı eğitimi konusunda üniversite üst yönetimini bilgilendirmeli, gerekli eğitimleri vermelidirler (Işık, 2013: 113).

Akademi kütüphanelerinde alınması gereken önlemler şunlardır:

- Daha fazla teknoloji kullanımı,
- Daha farklı ve zengin aktiviteler sunma,
- Dijital ortamları kapsayıcı bütünleşik kütüphane yazılımları sağlama/geliştirme,
- Daha iç açıcı ve konforlu ortamlar tasarlama,
- Daha fazla sosyal medya araçlarından yararlanma,
- Ortak yayıncılığı tanıma, derleme ve hizmete sunma (Odabaş, 2016: 804).

Bilgi merkezlerinde kütüphanecilerin etkin teknoloji kullanımı, eğlenceli ve yaratıcı aktiviteler ile eğitim programları hazırlama, kütüphane yazılımları sağlama, sosyal medya araçlarını etkin kullanma gibi görevleri yerine getirmeleri gerekmektedir. Bilgi kaynaklarının tümünün yakın gelecekte dijitalleşeceği düşünüldüğünde kütüphanecilerin geleneksel kütüphane/kütüphaneci anlayışından çok daha farklı anlayışla bahsedilen özelliklerden hareketle görevlerini yerine getirecekleri açıktır.

Söz konusu beceriler ile etik değerlerin birbirinden ayrı düşünülmemeyeceği de bir gerçektir.

4.4. Öğrenciler ve Eğitimciler İçin E-Öğrenme ve Etiğin Önemi

Tüm dünyada ve ülkemizde mesleki liseler ve lisans eğitimi ile kişiler bir meslek sahibi olmaktadır. Lisansüstü eğitim ile de bilim insanları yetişmekte ve bu sayede bilimin yayılmasına ve gelişmesine katkı sağlanmaktadır. Üniversite eğitimi boyunca bilim insanlarına öğrencilerini yetiştirirken büyük sorumluluklar düşmektedir. Bilim insanı görevini en iyi şekilde yerine getirmek, öğrencilerine örnek olmak zorundadır. Eğitimci, öğrencilerine bilgiye ve erdeme özverili çalışmalarla erişilebileceğini göstermelidir (Ertekin, vd., 2002: 49).

Bilgi teknolojisinde yer alan ve öğrenciler için önemli görülen birtakım e-öğrenmede etik konular vardır. Bunlar bilgisayarın kötüye kullanımı, bilgisayar suçları, veri hırsızlığı, verileri kullanma hataları olarak belirtilebilir. Öğretim etiği eğitimi ile teknoloji destekli eğitim konusu eğitim ortamlarına aktarılabilir. Ders anlatımı ile etik eğitimi, öğrencilere etik davranış kazanımını sağlayacak böylelikle eğitimciler için olumlu sonuçlar doğuracaktır (Eftekhari, 2012: 2-4).

E-öğrenmede etik eğitimi kapsamında öğrencilere;

- Sınav etiği,
- Makale ve projelerde kaynak kullanımı,
- Veri toplama ve raporlama,
- Akademik kaynak kullanımı,
- Başkalarının çalışmalarına saygı gösterme,
- Bilgisayar etiği konularında bilgi verilmelidir (Toprak, Özkanal, Kaya ve Aydın, 2019).

Etik dışı davranışları en aza indirmek için genç bilim insanlarına bilimsel araştırmalarının nasıl yapılması gerektiği açıkça anlatılmalıdır ve bilimsel projeler ve araştırmalarla anlatılanları uygulamaları sağlanmalıdır (Ertekin, vd., 2002: 62). Böylelikle hem eğitimciler etik ihlalleri ile karşılaşmayacak hem de öğrenciler eğitim

hayatları boyunca ve meslek hayatlarında etik dışı davranışları gerçekleştirmeyeceklerdir.

4.5. Bilgi Uzmanları İçin E-Öğrenme ve Etiğin Önemi

Her meslek sahibi bireyin uyması gereken belli başlı kurallar vardır. Bu kurallar ilgili meslek profesyonelleri tarafından geliştirilir. Örneğin, bir öğretmenin tüm öğrencilerine karşı eşit ve mesafeli durması, bir hekimin hastasının özel bilgilerini kimseyle paylaşmaması gibi birçok etik ilkedен bahsedilebilir.

E-öğrenmenin temel felsefesi eğitimde fırsat eşitliği ilkesine göre kişilerin coğrafi ve fiziksel engeller sebebiyle karşılaşılabilecekleri sorunları ortadan kaldırıp, teknoloji destekli eğitim-öğretim faaliyetlerini gerçekleştirmektir. Ancak e-öğrenme kaynaklarına erişim ve kullanım konusunda yaşanan sorunlar dijital uçurum olarak adlandırılan sorunu beraberinde getirmiştir. Dijital uçurumun ortadan kaldırılması da e-öğrenme araçlarına sahip olmak ve onları kullanabilme becerisi ve erişim şartlarının elverişli olmasıyla giderilebilir (Toprak, vd. 2015: 3). Bilgi merkezleri dijital uçurumun aşılmasında önemli bir işleve sahiptir. Bilgi merkezleri bilgi ve iletişim teknolojisi konusunda bilgi birikimine sahip bilgi ve belge yöneticileri ile e-öğrenme etkinlikleri bir dijital uçurum olmaktan çıkıp eğitimde fırsat eşitliği hedefini gerçekleştirecektir (Karadeniz ve Yılmaz, 2016: 76-77).

Kütüphaneciler için de belli başlı etik ilkeler söz konusudur. Uluslararası Kütüphane Dernekleri ve Kurumları Federasyonu (IFLA) kütüphaneciler ve bilişim çalışanları için etik kuralları belirlemişlerdir. Aşağıda Uluslararası Kütüphane Dernekleri ve Kurumları Federasyonunun belirlediği etik ilkeler gösterilmiştir (IFLA, 2018).

- Bilgiye Erişim
- Bireyler ve Topluma Karşı Sorumluluklar
- Mahremiyet-Gizlilik ve Şeffaflık
- Açık Erişim ve Telif Hakları
- Tarafsızlık-Dürüstlük ve Profesyonel Beceriler
- Meslektaş ve İşveren/Çalışan İlişkisi

4.5.1. Bilgiye Erişim

Bilgi uzmanları ve bilişim çalışanlarının temel görevi kullanıcılarının ihtiyaçları doğrultusunda, amaçlarına yönelik bilgiye erişimi sağlamaktır. Bilgiye erişim sağlarken de herhangi bir sansüre uğratmadan, doğrudan, ücretsiz ya da ücrete tabi olunması gerekiyorsa dahi mümkün olan en düşük ücretle kullanıcıların bilgi ihtiyaçları karşılanmalıdır. Bilgi uzmanları ve bilişimciler sağladıkları imkânları kullanıcılarına duyurmalı, bilgi kaynaklarına erişmeyi sağlayan teknolojileri de etkin kullanabilme becerilerine sahip olmalıdır (IFLA, 2018: 2).

Dijital dünyanın ortaya çıkışı ile birlikte, kütüphaneler teknolojik gelişmelerle bilgiye erişim konusunda var olan birçok engeli ortadan kaldırmıştır. Bilgi merkezleri kişilere yaş, eğitim, ırk, gelir, fiziksel veya coğrafi engellerden bağımsız olarak ihtiyaç duydukları bilgiye erişim imkânı sağlamaktadır. Bilgi uzmanları bilgiye eşit erişim, entelektüel özgürlük ve bilgi sağlama gibi temel değerleri her zamankinden daha fazla korumalıdır (ALA, 2019).

4.5.2. Bireyler ve Topluma Karşı Sorumluluklar

Bilgi uzmanları ve bilişimciler kullanıcıları arasında cinsiyet, yaş, politik görüş, statü, eğitim durumu, gelir, ırk, din gibi farklılıkları göz önünde bulundurmadan herkese eşit davranmalıdır. Kullanıcılarının kendi dillerinde bilgiye erişme hakkına saygı duymalı ve yardımcı olmalıdır. Bilgi uzmanları ve bilişim çalışanları kullanıcılarına bilginin etik kullanımı konusunda örnek olmalıdır (IFLA, 2018: 3).

Bilgi uzmanları bilgi merkezinde toplanan bilgi kaynaklarına kullanıcılar tarafından erişim sağlanması, bilginin ve/veya bilgi kaynağının tanımlanması ve güvende tutulmasından sorumludurlar. Bilgi merkezlerinde bulunan kaynaklara elektronik erişim sağlanması ile kütüphane bilgi hizmetleri yeni bir anlam kazanmıştır. Bilgi toplumunun kütüphaneleri için evrensel bilgi hizmeti sunmak bir zorunluluktur (Altay, Tekin, Dursun ve Yayla, 2019).

4.5.3. Mahremiyet-Gizlilik ve Şeffaflık

Bilgi uzmanları, kurum çalışanları ya da meslektaşları hakkında onların itibarlarını zedeleyecek bilgi vermemeli, bilgisayar dosyalarında gereksiz bilgiler araştırma gibi davranışlarda bulunmamalıdır (Örkmez ve Şancı, 2003: 302-303). Bilgi uzmanları ve bilişim çalışanları, bireyler ve kurumlara ait bilgilerin korunması konusunda hassas davranmalıdırlar. Kullanıcılarına ait kişisel bilgilerin korunması ve paylaşılmaması konusunda gerekli önlemleri almakla yükümlüdürler. Yanlış yönetim, yozlaşma ve suç gibi unsurların ortaya çıkarılması konusunda şeffaf olmalı, toplumun çıkarlarını düşünmelidirler (IFLA, 2018: 3).

4.5.4. Açık Erişim ve Telif Hakları

Açık erişim, bilgiye ihtiyaç duyan bireylerin telif hakkı kısıtlamaları olmaksızın erişim sağlamasıdır (Odabaş, 2008: 4). Bilgi uzmanları ve bilişim çalışanları, kullanıcılarına istedikleri tür ve formatta bilgiyi sağlamak zorundadır. Açık erişim, açık kaynak kodlu yazılım gibi uygulamalarda bu gerçekleşmektedir. Aynı zamanda uzmanlar kullanıcılarının, bilgiye adil, hızlı ve ekonomik erişim sağlamalarına olanak tanımalıdırlar. Bilgi ve bilişim uzmanları, yazar ve yayıncıların telif haklarını korumalı, olabilecek hak ihlallerine karşı tedbir almalıdırlar (IFLA, 2018: 3-4).

4.5.5. Tarafsızlık-Dürüstlük ve Profesyonel Beceriler

Bilgi uzmanları ve bilişim çalışanları, derme oluşturmada ve derme erişimi konusunda tarafsız olmalıdır. Kişisel çıkarlarını ön planda tutup, tarafsızlık ilkesini göz ardı etmemelidirler. Tarafsızlık ilkesine bağlı kalarak iş yerinde kendilerini ifade etme özgürlüğüne sahiptirler. Bilgi ve bilişim uzmanları her zaman mesleki olarak kendilerini geliştirmek için uğraşmalıdırlar (IFLA, 2018:4). Bir bilgi uzmanı, mesleki bilgi birikimini etkili kullanabilmeli, mesleki etik ve ahlak kurallarını benimsemeli, meslektaşları ile işbirliği içinde hareket etmeli, en iyi ve etkin hizmet verme anlayışı ile hareket etmelidir (Çolaklar, 2004: 12-13).

4.5.6. Meslektaş ve İşveren/Çalışan İlişkisi

Bilgi ve bilişim uzmanları daima birbirlerine saygılı davranmalı ve dürüst olmalıdırlar. Cinsiyet, yaş, ırk, din, politik görüş gibi farklılıklarını göz önünde bulundurmamalıdırlar. Kadın ve erkek çalışanların eşit maaş alma hakkına sahip olmalarını desteklemelidirler. Bilgi uzmanları ve bilişim çalışanları, meslektaşlarına bilgi ve tecrübelerini aktarmada istekli olmalılar, işe yeni başlayan meslektaşlarının mesleki gelişimlerine katkıda bulunmalıdırlar. Meslektaşlarına üstünlük sağlamaya çalışmamalıdırlar (IFLA, 2018: 5).

4.6. Dünyada, Avrupa Birliği'nde ve Türkiye'de E-Öğrenme ve Etik Konusundaki Eğitim ve Kültür Çalışmaları

E-öğrenme ve etik konusunda Türkiye'de ve birçok ülkede çeşitli çalışmalar yürütülmektedir. Aşağıda bu çalışmalardan bir kısmı gösterilmiştir.

4.6.1. Dünyada E-Öğrenme ve Etik Konusunda Eğitim ve Kültür Çalışmaları

16-19 Ekim 2017 tarihleri arasında Kanada-Toronto'da çevrimiçi öğrenme ve etik konusunda konferans gerçekleştirildi. Öğrencilerin başarı düzeylerini yükseltebilmek amacıyla öğrenme fırsatları tasarımı, kişisel öğrenme yolları, akran eğitimi, analitik öğrenme gibi konulara değinilmiştir (Kanada, 2018).

26-28 Ekim 2018'de Tokyo'da eğitim teknolojileri ve bilgisayarlar hakkında uluslararası konferans düzenlenmiştir. Konferansta e-öğrenme, web temelli öğrenme, e-öğrenme platformları, öğrenme çevreleri, işbirlikçi öğrenme, senkron ve asenkron öğrenme, teknoloji destekli yaygın eğitim, e-öğrenme için dijital kütüphaneler, yaşam boyu öğrenme, kurs dizaynı ve e-öğrenme müfredatı, rehberlik ve eğitim, e-öğrenme ile pedagoji geliştirme, uzaktan eğitimde başarı faktörleri, uzaktan eğitimde disiplinler arası programlar gibi pek çok konu işlenmiştir. Eğitim teknolojileri ve bilgisayar uluslararası konferansının ilki 2009 yılında Singapur'da gerçekleşmiştir. 2010 yılında Şangay (Çin), 2011 yılında Changchun'da (Çin), 2012 yılında Güney

Afrika'da, 2013 yılında Maldivler'de, 2014 yılında Singapur'da, 2015 yılında Berlin'de, 2016 yılında Singapur'da ve 2017 yılında Barcelona'da eğitim teknolojileri konferansları gerçekleşmiştir (Eğitim Teknolojileri, 2018).

24-27 Mayıs 2019 tarihinde Çin- Şangay'da uluslararası uzaktan eğitim ve öğrenme konferansı gerçekleşecektir. Uzaktan eğitim ve etik, e-öğrenmenin sosyal değişim üzerindeki etkisi, e-öğrenme ve pedagojik zorluklar, e-öğrenme üzerinde kültürel faktörlerin etkisi, öğrenme ve öğretimde yeni yönelimler, mobil öğrenme ve pek çok konunun işlenmesi planlanmaktadır (Çin, 2018).

16-19 Temmuz 2019 tarihlerinde Portekiz'de bilgisayar bilimi ve bilgi sistemleri konulu bir konferansın gerçekleştirilmesi planlanmaktadır. Konferansta öğrenme yönetim sistemleri, uzaktan eğitim, mesleki eğitim, ev okulu, harmanlanmış öğrenme, sanal öğrenme ortamları, güvenlik ve veri koruma, web 2.0 uygulamaları, e-öğrenme ve bilgi felsefesi, e-öğrenme pedagojik stratejileri, e-öğrenmede etik gibi bir dizi konunun işlenmesi planlanmaktadır (Portekiz, 2018).

4.6.2. Avrupa Birliğinde E-Öğrenme ve Etik Konusunda Eğitim ve Kültür Çalışmaları

Avrupa Uzaktan Eğitim ve E-Öğrenme Ağı (EDEN), 1991 yılından bu yana uluslararası bir eğitim derneği ve kâr amacı gütmeyen bir kuruluş olarak faaliyet göstermektedir. Avrupa konferansları, yayınları ve bilgi hizmetleri organizasyonları aracılığıyla Avrupa Birliği projelerinde aktif rol oynamaktadır. Okul düzeyinde uzaktan eğitim gibi etkinliklerde de bulunmuştur. Ağ oluşturma, e-öğrenme, uluslararası işbirliği ve mesleki gelişimin desteklenmesinde etkin bir rol oynar. Avrupa Birliği projelerinden bir kısmı şunlardır: ReOPEN, OpenMed, OpenBadgeNetwork, DigitalTransform (EDEN, 2018).

Avrupa'da Yetişkin Eğitimi İçin E-Öğrenme (EPALE) topluluğu, öğretmenler, eğitimciler, akademisyenler, politikacılar, Avrupa çapında yetişkin eğitiminde profesyonel rol sahibi olan herkes için çok dilli üyeliği herkese açık bir topluluktur. EPALE sitesi aracılığıyla üyeler Avrupa'daki yetişkin öğretim meslektaşlarıyla

iletişim kurabilir. Öğrenme ortamları; e-öğrenme, toplum eğitimi, resmi ve resmi olmayan öğrenme gibi konular işlenmektedir (EPALE, 2018).

Avrupa Etik Araştırmaları Komitesi (EUREC), Ulusal araştırma etik kurullarını, derneklerini, ağlarını bir araya getiren ağıdır. 2005 yılında kurulan komite, araştırma etiğini destekleyen organizasyonlarla işbirliği yapmaktadır. Komitenin hedefleri:

- Değişim ve işbirliğine teşvik etmek ve uluslararası işbirliğine olanak sağlamak,
- Avrupa etik araştırmaları için altyapı oluşturmak,
- Etik araştırmaları için bilgi toplamak,
- Ulusal ağların gelişimini kolaylaştırmak ve kapasite geliştirme çalışmaları yapmak,
- Yeni teknolojilerin ve bilimsel metodolojilerin ortaya koyduğu zorluklar için ortak çözümler geliştirmek için etik sorunları belirlemek,
- Biyoetik ve tıbbi etik alanında araştırmaya teşvik etmek (EUREC, 2018).

4.6.3. Türkiye’de E-Öğrenme ve Etik Konusunda Eğitim ve Kültür Çalışmaları

Mektupla eğitim ile başlayıp, bugünün teknolojileri ile devam eden e-öğrenme, Türkiye’de de çeşitli model önerileri ve öğrenme politikaları ile kendini göstermiştir. 1982 yılında Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesinin açılması, uzaktan eğitim için verilebilecek en önemli örneklerdendir. Aynı zamanda bugün İstanbul Üniversitesi ve Atatürk Üniversitesi de Açık Öğretim Fakülteleri ile eğitim vermektedir. Bu örneklerin yanı sıra birçok üniversite artık elektronik ortamda öğrencilerine eğitim için destekler sunmaktadır.

1999’da başlayan Akademik Bilişim konferansları ile bilgi teknolojileri konusunda çeşitli politikalar geliştirilmektedir. E-öğrenme, uzaktan öğrenme, bilgi güvenliği ve etik konularında bu güne kadar birçok konu bu konferanslarda işlenmiştir (Akademik Bilişim Konferansları, 2018).

Türkiye’de 2006 yılında uzaktan eğitimde kütüphane destekli bir model önerisi sunulmuştur. Öneriye göre uzaktan eğitimde öğrenenlerin bilgi ihtiyaçlarını gidermek amacıyla bir danışmana ihtiyaç duyulacağı belirtilmiştir.

Öğrencilerin kütüphane kaynaklarına erişim sağlayabilmeleri amacıyla eğitim programlarının düzenlenmesi gerekliliği ve e-kaynakları öğrencilere ödünç verme hizmeti sunulmasının gerekliliği üzerinde durulmuştur (Aydın, 2006).

Avrupa Birliği-Avrupa Konseyi ortak projesi olan ve T.C. Kamu Görevlileri Etik Kurulu tarafından yürütülen “Türkiye’de Kamu Sektöründe Etiğin Güçlendirilmesi” adlı proje 2007-2009 yılları arasında yürütülmüştür. Proje bilgisayar temelli etik eğitimi hedeflenmiştir. Proje Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü, Maliye Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı ve İçişleri Bakanlığında toplam 100 eğitici ile gerçekleştirilmiştir. Proje kapsamında personele; iletişim, yabancı dil, e-öğrenme konularında eğitim verilmiştir. Proje 2014 yılında sonlandırılmıştır (Kamu Sektöründe Etik, 2018).

TeSLA Projesi olarak gerçekleştirilen Türkiye, Belçika, İspanya, Hollanda Bulgaristan, İngiltere, Finlandiya, Almanya, Fransa, Meksika, İsviçre ve Portekiz olmak üzere 12 ülkenin katıldığı projede öğrenme ortamlarında uygulanması için e-değerlendirme sistemi anlatılmıştır. Türkiye’den Anadolu Üniversitesinin katıldığı projede TeSLA sistemi, yüz ve ses tanıma, veri koruma, etik, gibi konuları içermektedir (Koçdar, vd., 2016: 3-4).

5. BULGULAR VE DEĞERLENDİRME

Çalışmanın bu bölümünde Atatürk Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi bölümü öğrencilerinin e-öğrenme ve e-öğrenmede etik konularındaki bilgi düzeyleri ve farkındalıklarını öğrenmeye yönelik hazırlanan ve uygulanan anket verilerinden elde edilen bulgular değerlendirilmektedir. Ancak araştırma bulgularının değerlendirilmesine geçmeden Atatürk Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi bölümü hakkında kısaca bilgi vermenin yararlı olacağı düşünülmüştür. “*Prof. Dr. Saime İnal Savi, Prof. Dr. Muhan Bali ve Doç. Dr. Yılmaz Özbek’ten oluşan bir komisyonunun, “ülkemizde gereksinim duyulan profesyonel kütüphanecilerin yetiştirilmesi gerektiği” yönünde hazırladıkları bir raporla gündeme gelmiştir. Gerekli girişimlerin yapılması neticesinde, YÖK Yürütme Kurulu’nun 11.08.1994 tarihli toplantısında 2547 Sayılı Kanun’un 2880 Sayılı Kanunla değişik 7/d-2 ve 2809 Sayılı Kanun’un 3. maddeleri uyarınca, Atatürk Üniversitesi bünyesinde bir Kütüphanecilik Bölümü’nün açılması uygun görülmüştür (Atatürk Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi, 2019a). Bölümün amaçları ise şu şekilde belirtilebilir:*

- Türkiye’de bilgi biliminin gelişmesi için gerekli araştırma ortamının oluşturulması,
- Ulusal, uluslararası ve disiplinler arası işbirliği çalışmaları ile bilgi bilimine katkı sağlamak,
- Öğrencilerin nitelikleri bir eğitim programına tabi tutularak ulusal ve uluslararası düzeyde nitelikli bilgi uzmanları yetiştirmek (Yılmaz, 2010: 128).

Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi bünyesinde 2008-2009 eğitim öğretim yılı itibariyle örgün eğitime başlayan bölümde, 2018-2019 eğitim öğretim yılı itibariyle 380 öğrenciye eğitim verilmektedir. Bölümde 1 Profesör, 4 Doktor Öğretim Üyesi ve 3 Araştırma Görevlisi yer almaktadır (Atatürk Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi, 2019b).

Anket sonucunda elde edilen bulgular üç başlık altında değerlendirilmiştir. Bu başlıklarda sırasıyla öğrencilerin kişisel özellikleri, e-öğrenme ve e-öğrenme etiği

bilgi düzeyleri ve öğrencilerin e-öğrenme ve e-öğrenme etiği farkındalıklarından oluşmaktadır.

Araştırmanın hipotezi; “Atatürk Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi öğrencileri e-öğrenme ve etik konusunda bilgi ve farkındalık düzeyine sahiptir” şeklinde belirlenmiştir.

5.1. Kişisel Özellikler

Tablo 5.1: Katılımcıların özellikleri

		Sayı	%
Cinsiyet	Kadın	194	65,8
	Erkek	101	34,2
Toplam		295	100
Yaş	18-19	33	11,2
	20-21	130	44,2
	22-23	115	39,1
	24 ve üstü	16	5,4
Toplam		294	100
Sınıf	1	67	22,8
	2	72	24,5
	3	79	26,9
	4	76	25,9
Toplam		294	100
Gelir	0-1000 TL,	32	11
	1001-2000 TL	76	26,2
	2001-3000 TL	90	31
	3001-4000 TL	55	19
	4001 TL >	37	12,8
Toplam		290	100
Günlük internet süresi	Bir saatten az	5	1,7
	1-2 saat	42	14,3
	2-4 saat	114	38,8
	4-6 saat	83	28,2
	6 >	41	13,9
	Diğer	9	3,1
Toplam		294	100
İnternet erişim yeri	Ev	82	36,1
	Okul	7	3,1
	Kütüphane	3	1,3

Tablo 5.1: Katılımcıların özellikleri (devam)

	Yurt	127	55,9
	İnternet kafe	1	0,4
	Diğer	7	3,1
Toplam		227	100
	Bir saatten az	68	23,1
	1-2 saat	156	53,1
	2-4 saat	49	16,7
E-öğrenme süresi	4-6 saat	3	1
	6 >	6	2
	Hiç	12	4,1
Toplam		294	100

Katılımcıların 194'ü (%65,8) kadın, 101'si (%34,2) erkektir. Yaş aralığına ilişkin gruplamaya bakıldığında katılımcıların, 33'ü (%11,2) 18-19, 130'u (%44,2) 20-21, 115'i (%39,1) 22-23 ve 16'sı (%5,4) 24 ve üzeri yaşlarındadır. Katılımcıların buldukları sınıflar incelendiğinde 67'si (%22,8) bir, 72'si (%24,5) iki, 79'u (%26,9) üç ve 76'sı (%25,9) dördüncü sınıfta yer aldığı görülmektedir. Gelir durumlarına ilişkin bilgiler ise şu şekildedir. Katılımcıların 32'i (%11) 0-1000 TL, 76'sı (%26,2) 1001-2000 TL, 90'ı (%31) 2001-3000 TL, 55'i (%19) 3001-4000 TL ve 37'si (%12,8) 4001 TL ve üzerinde ailelerinin aylık gelire sahip olduklarını belirtmişlerdir. İnterneti günlük kullanım süreleri incelendiğinde öğrencilerin 5'i (%1,7) bir saatten az, 42'si (%14,3) 1-2 saat, 114'ü (%38,8) 2-4 saat, 83'ü (%28,2) 4-6 saat, 41'i (%13,9) 6 saatten daha fazla ve 9 (%3,1) kişide diğer yanıtını vermiştir. Diğer yanıtını veren kişilere bakıldığında iki kişi "12 saat", bir kişi "22 saat", bir kişi "sürekli" ve bir kişide "akşama kadar" yanıtlarını vermiştir. Öğrencilerin genellikle internete erişim sağladıkları yerler incelendiğinde 82'si (%36,1) ev, 7'si (%3,1) okul, 3'ü (%1,3) kütüphane, 127'i (%55,9) yurt ve 1'i (0,4) internet kafe ve 7'si (%3,1) diğer yanıtını verdiği görülmüştür. Diğer yanıtını veren katılımcıların dördü "her yerden" yanıtını vermiştir. Katılımcıların e-öğrenme için internette geçirdikleri zaman incelendiğinde 68'i (%23,1) bir saatten az, 15'si (%53,1) 1-2 saat, 49'u (%16,7) 2-4 saat, 3'ü (%1) 4-6 saat ve 6'sı (%2) 6 saatten fazla süreyi geçirdiklerini belirtmiştir. 12 (%4,1) kişi ise hiç zaman geçirmediğini ifade etmiştir. Anketten elde edilen verilere göre; öğrencilerin büyük kısmının 22-23 yaş arasında olduğu

(%39,1) görülmektedir. Katılımcıların büyük kısmının (%31) ailesinin aylık gelirinin 2001-3000 TL arasında olduğu görülmektedir. Öğrencilerin büyük kısmının orta gelir düzeyine sahip olduğu söylenebilir. Katılımcıların interneti günlük kullanım sürelerine bakıldığında 2-4 saat arasında (%38,8) zaman geçirdikleri görülmektedir. Öğrencilerin yarısından fazlası (%55,9) yurttan internete erişim sağladığını belirtmiştir. E-öğrenme için öğrencilerin internette geçirdikleri zamana bakıldığında, öğrencilerin yarısından fazlasının (%53,1) 1-2 saat arasında zaman geçirdiklerini belirtmişlerdir. Tablo 5.2’de öğrencilerin e-öğrenme erişim araçlarından hangilerini kullandıkları gösterilmiştir.

Tablo 5.2: E-öğrenme erişim araçları

	Sayı	%
Bilgisayar	23	7,9
Telefon	156	53,6
Tablet	6	2,1
Hiçbiri	4	1,4
Bilgisayar ve Telefon	88	30,2
Bilgisayar, Telefon ve Tablet	13	4,5
Toplam	291	100

Öğrencilerin e-öğrenme ortamlarına erişim araçlarını kullanım oranları incelendiğinde katılımcıların yarısından fazlasının (%53,6) telefon yanıtını verdiği görülmektedir. Bu sonucu bilgisayar ve telefon yanıtı (%30,2) takip etmektedir. En düşük oranlara bakıldığında (%2,1) tablet ve hiçbiri (%1,4) yanıtlarının seçildiği görülmüştür. Bu sonuçlardan hareketle öğrenciler daha hızlı ve her zaman yanlarında bulunduğu için telefonu e-öğrenme ortamlarına erişim amacıyla kullandıkları söylenebilir.

Tablo 5.3'te öğrencilerin e-öğrenme ile ilgili eğitim alma, e-öğrenme etiğini duyma ve üniversite kütüphanesi e-öğrenme platformu varlığı hakkında görüşleri gösterilmiştir.

Tablo 5.3: Öğrencilerin e-öğrenme eğitimi, e-öğrenme etiği farkındalıkları

		Sayı	%
E-öğrenme eğitimi	Evet	80	27,4
	Hayır	212	72,6
Toplam		292	100
E-öğrenme etiği duyma	Evet, genel medyadan	49	17,5
	Evet, bilimsel dergilerden	9	3,2
	Evet, konferanslardan	8	2,9
	Evet, sınıfta derslerden	85	30,4
	Evet, başka bir yerden	3	1,1
	Hayır, hiç duymadım	71	25,4
	Hatırlamıyorum	55	19,6
Toplam		280	100
E-öğrenme portalı	Evet	88	30,1
	Hayır	18	6,2
	Bilmiyorum	186	63,7
Toplam		292	100

Katılımcıların neredeyse dörtte üçü (%72,6) daha önce e-öğrenme ile ilgili ders almadıklarını belirtmiştir. E-öğrenme etiği terimini uygulanan anket öncesinde duyma oranlarına bakıldığında katılımcıların neredeyse üçte birinin (%30,4) *evet, sınıfta derslerden* yanıtını verdiği görülmektedir. Bu yanıtı takip eden en yüksek oran (%25,4) ise *hayır, hiç duymadım* seçeneğidir. Üniversite kütüphanesinde e-öğrenme portalından haberdar olma durumlarına bakıldığında öğrencilerin büyük bir kısmının (%63,7) Atatürk Üniversitesi Kütüphanesinde yer alan e-öğrenme platformunu bilmediklerini belirttikleri görülmüştür.

5.2. Öğrencilerin E-Öğrenme ve E-Öğrenme Etiği Bilgi Düzeyi

Bu bölümde araştırmaya katılan öğrencilerin verilen e-öğrenme ve e-öğrenme etiği konularında belirtilen durumlar üzerinden e-öğrenme ve e-öğrenme etiğine yönelik

bilgi düzeyleri ve genel yaklaşımlara ilişkin yorumlar yer almaktadır. Araştırmada katılımcılara sunulan ifadelerin doğru veya yanlış olma durumlarını belirtmeleri istenmiştir. Tablo 5.4'te öğrencilerin e-öğrenme kaynaklarına ilişkin görüşleri belirtilmiştir.

Tablo 5.4: Öğrencilerin e-öğrenme tanımı ve kaynaklarına ilişkin görüşleri

	Doğru		Fikrim yok		Yanlış		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Öğretim etkinliklerinin elektronik ortamda gerçekleştirilmesinde e-öğrenme denir. (D)	240	82,8	46	15,9	4	1,4	290	100
E-öğrenme ve uzaktan öğrenme kavramları aynı anlamdadır. (Y)	90	30,6	110	37,4	94	32	294	100
E-öğrenme ve çevrimiçi öğrenme kavramları farklı anlamdadır. (Y)	108	37,9	103	36,1	74	26	285	100
E-kitapları, e-dergileri, e-gazeteleri, e-bültenleri bir e-öğrenme kaynağı olarak sınıflandırmak doğru değildir. (Y)	68	23,4	49	17,1	169	59,1	286	100
Açık ders malzemeleri bir e-öğrenme kaynağıdır. (D)	77	26,6	143	49,3	70	24,1	290	100
Çevrimiçi veritabanları bir e-öğrenme kaynağıdır. (D)	250	87,7	32	11,2	3	1,1	285	100
Eğitim amaçlı hazırlanan çevrimiçi videolar bir e-öğrenme kaynağı olarak kullanılabilir. (D)	251	86,6	31	10,7	8	2,8	290	100
Radyo ve televizyon destekli uygulamalar internet üzerinden bir e-öğrenme kaynağı olarak kullanılabilir. (D)	149	51	100	34,2	43	14,7	292	100

Öğrencilerin e-öğrenme kaynaklarına ilişkin görüşlerine bakıldığında, katılımcıların büyük çoğunluğunun (%82,8) “öğretim etkinliklerinin elektronik ortamda gerçekleştirilmesinde e-öğrenme denir” ifadesini doğru buldukları anlaşılmaktadır. Çok düşük oranda (%1,4) öğrenci bu ifadenin yanlış olduğunu belirtmiştir. Öğrencilerin bir kısmı ise bu ifade hakkında fikirlerinin olmadığını (%15,9) ifade etmiştir.

“E-öğrenme ve uzaktan öğrenme kavramları aynı anlamdadır” şeklinde sunulan görüşe öğrencilerin büyük kısmı (%37,4) fikrim yok yanıtını vermiştir. Bu yanıt yanlış seçeneği (%32) takip etmektedir. Bu ifadenin doğru olduğunu düşünenlerle (%30,6) karşılaştırıldığında öğrenciler arasında oransal olarak büyük bir farklılık görülmediği anlaşılmaktadır.

“E-öğrenme ve çevrimiçi öğrenme kavramları farklı anlamdadır” görüşüne öğrenciler en çok (%37,9) doğru cevabını vermiştir. Bu sonucu fikrim yok seçeneği (%36,1) takip etmektedir. Araştırmaya katılan öğrencilerin dörtte birinden daha fazlası (%26) ise bu görüşün yanlış olduğunu belirtmiştir.

“E-kitapları, e-dergileri, e-gazeteleri, e-bültenleri bir e-öğrenme kaynağı olarak sınıflandırmak doğru değildir” görüşünün yanlış olduğunun öğrencilerin büyük kısmı (%59,1) belirtmiştir. E-kitapları, e-dergileri, e-gazeteleri, e-bültenleri bir e-öğrenme kaynağı olarak sınıflandıracağını belirten öğrencilerinin oranlarının da (%23,4) yüksek olduğu görülmektedir. Bu görüş hakkında herhangi bir fikri olmadığını belirtenler de (%17,1) düşünüldüğünde öğrencilerin belirtilen kaynakları e-kaynak olarak değerlendirmemelerinin, e-kaynaklar hakkında yeterince bilgi düzeyine sahip olmadıklarından kaynaklandığını düşündürmektedir.

“Açık ders malzemeleri bir e-öğrenme kaynağıdır” görüşüne öğrencilerin verdiği cevaplara bakıldığında, katılımcıların neredeyse yarısının (%49,3) fikrim yok yanıtını verdiği görülmektedir. Açık ders malzemelerinin e-öğrenme kaynağı olduğunu (%26,6) belirtenler ve e-öğrenme kaynağı olmadığını (%24,1) belirtenler arasında çok büyük bir fark olmadığı da tabloda görülmektedir.

“Çevrimiçi veritabanları bir e-öğrenme kaynağıdır” görüşünü öğrencilerin büyük kısmı doğru (%87,7) yanıtını vererek cevaplandırmıştır. Katılımcıların çok az bir bölümü (%1,1) veritabanlarının e-öğrenme kaynağı olmadığını belirtmiştir. Veritabanlarının e-öğrenme olup olmadığı konusunda fikrinin olmadığını (%11,2) belirtenler de yine az miktardadır. Öğrencilerin büyük kısmının veritabanlarını e-öğrenme kaynağı olarak görmeleri, lisans eğitim dönemlerinde veritabanlarına yönelik dersleri alıyor olmalarından kaynaklanmaktadır.

“Eğitim amaçlı hazırlanan çevrimiçi videolar bir e-öğrenme kaynağı olarak kullanılabilir” görüşünü öğrencilerinin büyük kısmı doğru (%86,6) bulmuştur. Çevrimiçi videoların e-öğrenme kaynağı olup olmadığı konusunda fikrinin olmadığını belirten (%10,7) ve çevrimiçi videoları e-öğrenme kaynağı olarak düşünmeyenlerin (%2,8) oranı çok yüksek değildir. Ancak bu oran düşük de olsa eğitim amaçlı videoları e-öğrenme kaynağı olarak görmemeleri e-öğrenme konusuna uzak olduklarını düşündürmektedir.

“Radyo ve televizyon destekli uygulamalar internet üzerinden bir e-öğrenme kaynağı olarak kullanılabilir” görüşünü öğrencilerin yarısından fazlası (%51) doğru bulmuştur. Radyo ve televizyon destekli uygulamaların bir e-öğrenme kaynağı olarak kullanılıp kullanılmayacağı konusunda fikri olmayanlar (%34,2) ve bu görüşün doğru olmadığını düşünenler (%14,7) ise öğrencilerin yine neredeyse yarısını (%48,9) oluşturmaktadır.

Tablo 5.5’te öğrencilerin e-öğrenmede kullanılan iletişim ve işbirliği araçlarına yönelik görüşleri belirtilmiştir.

Tablo 5.5: Öğrencilerin e-öğrenmede iletişim ve işbirliği araçlarına ilişkin görüşleri

	Doğru		Fikrim yok		Yanlış		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
E-posta, forum, wikiler ve bloglar e-öğrenme sürecinde farklı zamanlı iletişim ve işbirliği araçlarıdır. (D)	219	74,7	69	23,5	5	1,7	293	100
Sohbet, mesajlaşma, video konferanslar e-öğrenme sürecinde eş zamanlı iletişim ve işbirliği araçlarıdır. (D)	157	54,3	99	34,3	33	11,4	289	100
Twitter, Facebook gibi sosyal medya uygulamaları mobil teknolojiler ile e-öğrenme sürecinde iletişim ve işbirliği araçları olarak kullanılır. (D)	179	61,1	62	21,2	52	17,7	293	100
Mendeley,Academia.edu, Research Gate gibi araştırma ve akademik işlem servisleri, aynı zamanda e-öğrenme sürecinde iletişim ve işbirliği aracı olarak kullanılan sosyal ağlardır. (D)	163	55,8	117	30,1	12	4,1	292	100
Youtube, e-öğrenme sürecinde en sık kullanılan video paylaşım sitesidir. (D)	189	65,2	68	23,4	33	11,4	290	100
iCould, One Drive Google Drive gibi dosya paylaşım siteleri bulut depolama alanlarıyla e-öğrenme sürecinde etkili iletişim ve işbirliği araçlarıdır. (D)	173	59,5	105	36,1	13	4,5	291	100
Üniversitenin Açık Erişim Kurumsal Arşivinden kullanıcıların erişimine açılan e-kaynaklardan, e-öğrenme için yararlanılabilir. (D)	224	77,5	60	20,8	5	1,7	289	100
Üniversite kütüphanesinin web sayfasından kullanıcıların erişimine açılan e-kaynaklardan, e-öğrenme için yararlanılmaz. (Y)	58	19,9	59	20,3	174	59,8	291	100

Öğrencilerin e-öğrenmede iletişim sağlama ve işbirliği yapmada kullanılan araçlara yönelik bilgilerini öğrenmek amacıyla yöneltilen ifadelerden “e-posta, forum, wikiler ve bloglar e-öğrenme sürecinde farklı zamanlı iletişim ve işbirliği araçlarıdır” görüşüne öğrencilerin büyük kısmı (%74,7) doğru yanıtını vermiştir. Bu araçların iletişim aracı olup olmadığı hakkında bir fikri olmadığını belirtenler (%23,5) ve bu görüşün yanlış (%1,7) olduğunu düşünenlerin oranı da yaklaşık tüm katılımcıların dörtte birine denk gelmektedir.

“Sohbet, mesajlaşma, video konferanslar e-öğrenme sürecinde eş zamanlı iletişim ve işbirliği araçlarıdır” ifadesini öğrencilerin yarısından daha fazlası (%54,3) doğru bulmuştur. Bu sonucu fikrim yok (%34,3) yanıtı takip etmektedir. Bu araçların e-öğrenmede iletişim ve işbirliği sağlamayacağını düşünenler (%11,4) birlikte düşünüldüğünde (%45,7) yanıtların birbirine yakın olduğu görülmektedir.

“Twitter, Facebook gibi sosyal medya uygulamaları mobil teknolojiler ile e-öğrenme sürecinde iletişim ve işbirliği araçları olarak kullanılır” ifadesine öğrencilerin çoğunluğu (%61,1) doğru yanıtını vermiştir. Doğru yanıtını en çok fikrim yok (%21,2) seçeneği takip etmektedir. Bu ifadenin yanlış (%17,7) olduğunu belirtenlerin oranı neredeyse bu konuda fikri olmayanlara yakındır.

“Mendeley,Academia.edu, Research Gate gibi araştırma ve akademik işlem servisleri, aynı zamanda e-öğrenme sürecinde iletişim ve işbirliği aracı olarak kullanılan sosyal ağlardır” ifadesini öğrencilerin yarısından fazlası (%55,8) doğru bulmuştur. Fikrinin olmadığını (%30,1) belirten öğrencilerin oranı da yüksektir. Mendeley, Academia,edu, Research Gate gibi akademik işlem servislerinin e-öğrenmede iletişim ve işbirliği aracı olmadığını (%4,1) belirten öğrencilerin oranı ise düşüktür.

“Youtube, e-öğrenme sürecinde en sık kullanılan video paylaşım sitesidir” ifadesini öğrencilerin çoğunluğu doğru (%65,2) bulmuştur. Bu oranı Youtube’un e-öğrenme sürecinde kullanılan video paylaşım sitesi olup olmadığı konusunda fikri olmayanlar (%23,4) takip etmektedir. Bu görüşün doğru olmadığını (%11,4) düşünenler de en az oranla tabloda yer almaktadır..

“iCould, One Drive, Google Drive gibi dosya paylaşım siteleri bulut depolama alanlarıyla e-öğrenme sürecinde etkili iletişim ve işbirliği araçlarıdır” ifadesini öğrencilerin çoğunluğu doğru (%59,5) bulmuştur. Fikrinin olmadığını belirtenler (%36,1) ise azımsanmayacak miktardadır. Az bir oranda da iCould, One Drive ve Google Drive gibi dosya paylaşım sitelerinin e-öğrenme sürecinde iletişim ve işbirliği aracı olamayacağını (%4,5) katılımcılar belirtmiştir.

“Üniversitenin Açık Erişim Kurumsal Arşivinden kullanıcıların erişimine açılan e-kaynaklardan, e-öğrenme için yararlanılabilir” ifadesini öğrencilerin büyük bir kısmı doğru (%77,5) bulmuştur. Katılımcıların çok az bir bölümü (%1,7) üniversitenin açık erişim kurumsal arşivinden e-öğrenme için yararlanılamayacağını belirtmiştir. Bu konu hakkında fikrinin olmadığını (%20,8) belirtenlerde tüm öğrencilerin beşte birinden daha fazla bir orana sahiptir.

“Üniversite kütüphanesinin web sayfasından kullanıcıların erişimine açılan e-kaynaklardan, e-öğrenme için yararlanılmaz” ifadesini öğrencilerin çoğunluğu (%59,8) yanlış bulduğunu belirtmiştir. Bahsedilen e-kaynaklardan e-öğrenme için yararlanma konusunda fikrinin olmadığını belirtenler (%20,3) ve kullanılamayacağını düşünen katılımcıların (%19,9) oranları ise birbirine çok yakındır.

Tablo 5.6’da öğrencilerin e-öğrenmede gerçekleştirebilecek etik ihlallerine karşı görüşleri ve bu görüşlerden hareketle yapılan çeşitli değerlendirmeler yer almaktadır.

Tablo 5.6: Öğrencilerin e-öğrenmede etik ihlallerine karşı görüşleri

	Doğru		Fikrim yok		Yanlış		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Tartışma forumlarında, dışarıdan üçüncü bir kişiye kullanıcı adı ve şifre sağlayarak, onlar adına onlarmış gibi katkıda bulunmalarına izin verme bir e-öğrenme etiği ihlalidir. (D)	169	57,7	102	34,8	22	7,5	293	100

Tablo 5.6: Öğrencilerin e-öğrenmede etik ihlallerine karşı görüşleri (devam)

Sadece üyelik, kullanıcı adı ve şifre ile erişimi mümkün olan bir e-öğrenme kaynağına, başka birinin kullanıcı adı ve şifresi ile erişim sağlayarak yararlanmak ya da yararlandırma bir e-öğrenme etiği ihlalidir. (D)	181	62	89	30,5	22	7,5	292	100
E-öğrenme ortamlarındaki çevrimiçi sınavlarda başka birinden kendi adına sınava girmesini istemek ve bunu gerçekleştirme bir e-öğrenme etiği ihlalidir. (D)	208	72	64	22,1	17	5,9	289	100
E-öğrenme ortamlarındaki çevrimiçi sınavlarda, öğrencinin doğru cevabı bulmak için internette arama yapması bir e-öğrenme etiği ihlalidir. (D)	184	63,9	72	25	32	11,1	288	100
Araştırma makalelerinde, ödevlerde veya tartışma panolarında, e-öğrenme ortamlarından erişilen kaynaklardan yapılan uygun olmayan alıntılama veya yorumlama bir e-öğrenme etiği ihlalidir. (D)	173	59,5	98	33,7	20	6,9	291	100
Bir öğrenci adına başka bir kişinin bir ücret karşılığında çevrimiçi yazım yardımı yapması bir e-öğrenme etiği olarak kabul edilemez. (D)	86	29,4	114	38,9	93	31,7	293	100
Toplumdaki dezavantajlı grupların, avantajlı gruplarla eşit şartlarda e-öğrenme fırsatlarından yararlanamaması bir e-öğrenme etiği sorunudur. (D)	158	53,9	110	37,5	25	8,5	293	100

“Tartışma forumlarında, dışarıdan üçüncü bir kişiye kullanıcı adı ve şifre sağlayarak, onlar adına onlarmış gibi katkıda bulunmalarına izin verme bir e-öğrenme etiği ihlalidir” ifadesini katılımcıların yarısından fazlası (%57,7) doğru bulmuştur. Bu konuda fikrinin olmadığını (%34,8) belirtenlerin oranı ise azımsanmayacak kadar çoktur. Bu görüşün yanlış (%7,5) olduğunu ise öğrencilerin bir kısmı belirtmiştir. Bu görüş hakkında fikri olmayan öğrencilerin, yeterli bilgi birikimine sahip olmadıkları düşünülmektedir.

“Sadece üyelik, kullanıcı adı ve şifre ile erişimi mümkün olan bir e-öğrenme kaynağına, başka birinin kullanıcı adı ve şifresi ile erişim sağlayarak yararlanmak ya da yararlandırma bir e-öğrenme etiği ihlalidir” ifadesini öğrencilerin çoğunluğu doğru (%62) bulduğunu belirtmiştir. Bu konuda fikrinin olmadığını belirtenler (%30,5) ve bu durumun bir etik ihlali olmadığını belirtenler (%7,5) ise yine azımsanmayacak bir orana sahiptir. Bu sonuçlar öğrencilerin bir kısmının e-öğrenme kaynaklarına erişim sağlamak amacıyla, kullanıcı adı ve şifre bilgilerini paylaşma ya da kendisiyle paylaşılan bilgileri kullanma konusunda herhangi bir etik ihlali olduğunu düşünmeyecekleri sonucunu akıllara getirmektedir.

“E-öğrenme ortamlarındaki çevrimiçi sınavlarda başka birinden kendi adına sınava girmesini istemek ve bunu gerçekleştirme bir e-öğrenme etiği ihlalidir” ifadesini öğrencilerin çoğunluğu doğru (%72) bulmuştur. Bu ifade hakkında fikrinin olmadığını belirtenler (%22,1) ve bu ifadenin bir etik ihlali olmadığını belirtenlerin (%5,9) oranları birlikte düşünüldüğünde (%28) katılımcıların dörtte birinden daha fazlasının bu ifadeyi desteklemediği görülmektedir. Sonuçlar öğrencilerin bu davranışın bir etik ihlali olduğu konusunda yeterli bilgi birikimine sahip olduklarını düşündürmektedir.

“E-öğrenme ortamlarındaki çevrimiçi sınavlarda, öğrencinin doğru cevabı bulmak için internette arama yapması bir e-öğrenme etiği ihlalidir” ifadesini öğrencilerin çoğunluğu (%63,9) doğru bulmuştur. Çevrimiçi sınavlarda, öğrencinin doğru cevabı bulmak için internette arama yapmasının bir e-öğrenme etik ihlali olup olmadığı konusunda fikrinin olmadığını (%25) belirtenler ve bu görüşün bir etik ihlali olmadığını (%11,1) belirtenlerin oranları da azımsanmayacak miktardadır.

“Araştırma makalelerinde, ödevlerde veya tartışma panolarında, e-öğrenme ortamlarından erişilen kaynaklardan yapılan uygun olmayan alıntılama veya yorumlama bir e-öğrenme etiği ihlalidir” ifadesini öğrencilerin çoğunluğu (%59,5) doğru bulmuştur. E-öğrenme ortamlarında erişilen kaynaklardan yapılan uygun olmayan alıntılama ve yorumlama işlemlerinin e-öğrenme etiği olup olmadığı konusunda fikrinin olmadığını (%33,7) belirtenler ve bu görüşün bir etik ihlali

olmadığını (%6,9) belirtenlerin oranlarına bakıldığında elde edilen sonuçlardan, öğrencilerin bir kısmının bu davranışın doğru olmadığını düşündükleri ortaya çıkmaktadır.

“Bir öğrenci adına başka bir kişinin bir ücret karşılığında çevrimiçi yazım yardımı yapması (genellikle öğrenciler adına tez yazma, ödev hazırlama konusunda uzmanlaşmış profesyonel bir şirket tarafından veya kişisel olarak sağlanan ücretli hizmet) bir e-öğrenme etiği olarak kabul edilemez” ifadesine öğrencilerin çoğunluğu (%38,9) fikrim yok yanıtını vermiştir. Bu sonucu, ilgili ifadenin yanlış (%31,7) olduğunu belirtenler takip etmektedir. Bu ifadenin doğru (%29,4) olduğunu düşünenlerin oranı, yanlış olduğunu düşünenlere yakındır. Belli bir ücret karşılığında tez yazdırma, ödev hazırlatma gibi davranışların yanlış olduğu açık bir gerçektir. Ancak bu ifadede söz edilen eylem öğrenme amacı taşımamaktadır. Bu nedenle e-öğrenme etiği ile ilişkilendirilemez. Sonuçlardan öğrencilerin bu ifade hakkında kararsız oldukları anlaşılmaktadır.

“Toplumdaki dezavantajlı grupların, avantajlı gruplarla eşit şartlarda e-öğrenme fırsatlarından yararlanamaması bir e-öğrenme etiği sorunudur” ifadesini öğrencilerin yarısından fazlası doğru (%53,9) bulmuştur. Bu görüşü fikrim yok (%37,5) yanıtı takip etmektedir. Soruda verilen ifadenin bir etik ihlali olmadığını (%8,5) belirten öğrencilerin oranı ise azdır. Dezavantajlı grupların, e-öğrenme fırsatlarından yararlanamaması konusunda fikri olmayan ve bu durumun bir etik ihlali olmadığını düşünen öğrencilerin bu konuda yeterli bilgi birikimine sahip olmadığını ortaya çıkarmaktadır.

5.3. Öğrencilerin E-Öğrenme ve E-Öğrenme Etiği Farkındalıkları

Bu bölümde öğrencilerin e-öğrenmenin avantajları konusundaki görüşleri ve e-öğrenmede etik ihlalleri hakkındaki görüşleri yer almaktadır. Tablo 5.7’de öğrencilerin e-öğrenmenin avantajları hakkındaki görüşleri yer almaktadır.

Tablo 5.7: Öğrencilerin e-öğrenmenin avantajları hakkındaki görüşleri

	Hiç katılmıyorum		Kısmen katılmıyorum		Ne katılmıyorum ne de katılmıyorum		Kısmen katılıyorum		Tamamen katılıyorum		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
E-öğrenme elektronik ortamda bulunan bilgiye erişim ve faydalanmada topluma fırsat eşitliği sunar.	15	5,1	38	13	27	9,2	108	37	104	35,6	292	100
E-öğrenme öğrenmeyi öğrenme ve kendi kendine öğrenme yöntemlerini destekler.	5	1,7	28	9,6	28	9,6	87	29,9	143	49,1	291	100
E-öğrenme bireye yaşam boyu öğrenme alışkanlığı kazandırır.	21	7,3	24	8,3	45	15,6	84	29,1	115	39,8	289	100
E-öğrenme etkileşimlidir ve ortak çalışmaya elverişlidir.	26	9,1	34	11,9	49	17,1	79	27,6	98	34,3	286	100
E-öğrenme, bireylerin fiziksel engelleri nedeniyle oluşacak bilgiye erişim engellerini ortadan kaldırır.	17	6	23	8,1	39	13,7	76	26,7	130	45,6	285	100
E-öğrenme, coğrafi engeller nedeniyle oluşacak bilgiye erişim engellerini ortadan kaldırır.	34	11,9	26	9,1	33	11,5	55	19,2	138	48,3	286	100
E-öğrenme, toplumda oluşabilecek dijital uçurumu ortadan kaldırmada etkili bir araçtır.	30	10,4	28	9,7	68	23,5	80	27,7	83	28,7	289	100

“E-öğrenme elektronik ortamda bulunan bilgiye erişim ve faydalanmada topluma fırsat eşitliği sunar” ifadesine öğrencilerin çoğunluğu (%37) kısmen katılıyorum

yanıtını vermiştir. Bu yanıtı çok yakın bir oranla tamamen katılıyorum (%35,6) seçeneği takip etmektedir. Bu ifade hakkında kesin bir kararı bulunamayan öğrenciler (%9,2), bu konuya kısmen katılmayan (%13) ve hiç katılmayanların (%5,1) oranları birlikte düşünüldüğünde ilgili öğrencilerin e-öğrenmede fırsat eşitliği konusunda bilgi ve farkındalık düzeylerinin beklenen seviyede olmadığını göstermektedir.

“E-öğrenme öğrenmeyi öğrenme ve kendi kendine öğrenme yöntemlerini destekler” yargısına verilen cevaplara bakıldığında öğrencilerin neredeyse yarısının (%49,1) bu görüşe tamamen katıldığı sonucuna erişilmiştir. Bu sonucu sırasıyla kısmen katılıyorum (%29,9), kısmen katılmıyorum (%9,6), ne katılıyorum ne de katılmıyorum (%9,6) ve hiç katılmıyorum (%1,7) seçenekleri takip etmektedir. Öğrencilerin %11,3’ü için bu ifadeye katılmaması, öğrencilerin kendi kendine öğrenme konusunda bilgi ve farkındalık düzeylerinin yeterli seviyede olmadığını göstermektedir.

“E-öğrenme bireye yaşam boyu öğrenme alışkanlığı kazandırır” ifadesine öğrencilerin çoğunluğu (%39,8) tamamen katılıyorum cevabını vermiştir. Bu cevabı kısmen katılıyorum (%29,1) yanıtı takip etmektedir. Bu görüşe katılıp katılmama konusunda kararsız kalanların oranı (%15,6) da azımsanmayacak miktardadır. Bu görüşe kısmen ve hiç katılmayanların oranları (%8,3 - %7,3) da düşünüldüğünde öğrencilerin yaşam boyu öğrenme alışkanlıkları ve e-öğrenme konusunda bilgi ve farkındalık düzeylerinin yeterli seviyede olmadığını düşündürmektedir.

“E-öğrenme etkileşimlidir ve ortak çalışmaya elverişlidir” görüşüne öğrencilerin çoğunluğu tamamen katılıyorum (%34,3) cevabını vermiştir. Bu görüşe tamamen ve kısmen katıldığını (%27,6) belirten öğrenciler birlikte düşünüldüğünde öğrencilerinin yarısından fazlasının e-öğrenmenin etkileşimli ve ortak çalışmaya elverişli olduğunu düşündükleri sonucuna ortaya çıkarmıştır. Bu konuda kararsız kalanların oranı (%17,1) ve bu görüşe katılmayanlar (%21) öğrencilerin neredeyse yarısına karşılık gelmektedir. Bu sonuçlara göre öğrencilerin neredeyse yarısının ortak çalışma ve etkileşim kurma gibi davranışlarda bulunmadıklarını düşündürmektedir.

“E-öğrenme, bireylerin fiziksel engelleri nedeniyle oluşacak bilgiye erişim engellerini ortadan kaldırır” görüşüne öğrencilerin çoğunluğu tamamen katıldıklarını (%45,6) belirtmiştir. Bu sonucu en yüksek oranla kısmen katılıyorum (%26,7) seçeneği takip etmektedir. Öğrencilerin büyük bir kısmı fiziksel engeller nedeniyle ortaya çıkan bilgiye erişim engellerinin e-öğrenme ile ortadan kalktığını düşünmektedir. Bu konuda kararsız kalanlar (%13,7), kısmen (%8,1) ve hiç katılmayanlar (%6) araştırma katılan öğrencilerin % 27,7’sini oluşturmaktadır. Öğrencilerin dörtte birinden daha fazlası e-öğrenmede fiziksel engellerin ortaya çıkarabileceği bilgiye erişim engellerinden haberdar olmadığı sonucunu ortaya çıkarmaktadır.

“E-öğrenme, coğrafi engeller nedeniyle oluşacak bilgiye erişim engellerini ortadan kaldırır” ifadesine öğrencilerin neredeyse yarısı (%48,3) tamamen katılıyorum yanıtını vermiştir. Bu yanıtı kısmen katılıyorum (%19,2) yanıtı takip etmektedir. Bu konuda kararsız kalanların (%11,5) oranı fiziksel engeller sebebiyle bilgiye erişim konusunda kararsız kalanların (%13,7) oranından daha düşüktür. E-öğrenme ile coğrafi engellerin bilgiye erişim engellerini ortadan kaldırmadığını düşünen öğrencilerin oranı ise %21 olarak belirlenmiştir. E-öğrenme ile fiziksel engeller sebebiyle ortaya çıkabilecek bilgi erişim engellerini ortadan kaldırmayacağını düşünen öğrencilerin oranı ise %14,1 olarak bulunmuştur.

“E-öğrenme, toplumda oluşabilecek dijital uçurumu ortadan kaldırmada etkili bir araçtır” ifadesine öğrencilerin çoğunluğu tamamen katılıyorum (%28,7) yanıtını vermiştir. Bu yanıtı kısmen katılıyorum (%27,7) cevabı takip etmektedir. Bu konuda kararsız kalanların oranı ise (%23,5) tüm öğrencilerin neredeyse dörtte birine karşılık gelmektedir. Bu görüşe katılmayanların (%20,1) oranı ise azımsanmayacak bir çoğunluktadır.

Tablo 5.8’de öğrencilerin e-öğrenmede etik ihlalleri ile ilgili görüşleri ve bu görüşler dikkate alınarak yapılan değerlendirmeler yer almaktadır.

Tablo 5.8: Öğrencilerin e-öğrenmenin dezavantajları hakkındaki görüşleri

	Hiç katılmıyorum		Kısmen katılmıyorum		Ne katılıyorum ne de katılmıyorum		Kısmen katılıyorum		Tamamen katılıyorum		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
E-öğrenme telif hakkı ihlallerini artırır.	41	14,3	36	12,6	81	28,3	72	25,2	56	19,6	286	100
E-öğrenme, intihali artırır.	30	11,1	27	10	110	40,7	70	25,9	33	12,2	270	100
E-öğrenme başkalarına etik dışı yardım sağlanmasını kolaylaştırır.	42	14,5	35	12,1	66	22,8	84	29,1	62	21,5	289	100
E-öğrenme, sosyal etkileşimi en aza indirdiği için, öğrencinin yalnızlık duygusuna kapılmasını ve daha fazla stres yaşamasına neden olur.	58	20,3	51	17,8	76	26,6	63	22	38	13,3	286	100
E-öğrenme, eğitimin kalitesini düşürür.	110	38,3	56	19,5	65	22,6	38	13,2	18	6,3	287	100
E-öğrenme niteliksiz bilgilerin hızla yayılmasına neden olur.	62	21,6	44	15,3	63	22	74	25,8	44	15,3	287	100
E-öğrenme, toplumda oluşabilecek dijital uçurumun başlıca nedenidir.	63	21,6	38	13,1	96	33	59	20,3	35	12	291	100

“E-öğrenme telif hakkı ihlallerini artırır” ifadesine öğrencilerin çoğunluğu ne katılıyorum ne de katılmıyorum (%28,3) yanıtını vermiştir. Bu yanıtı sırasıyla kısmen katılıyorum (%25,2), tamamen katılıyorum (%19,6), hiç katılmıyorum (%14,3) ve kısmen katılmıyorum (%12,6) seçenekleri takip etmektedir. İlgili ifadeye verilen cevapların oranlarına bakıldığında çok büyük farklılıkların olmadığı görülmektedir.

“E-öğrenme, intihali artırır” ifadesine öğrencilerin çoğunluğu ne katılıyorum ne de katılmıyorum (%40,7) yanıtını vermiştir. Bu ifadeye kısmen katılıyorum (%25,9) yanıtı takip etmektedir. Bu ifadeye tamamen katılanlar (%12,2) ve kısmen katılanlar (%25,9) birlikte düşünüldüğünde (% 38,1), kararsız kalanların (%40,7) oranının yine bu orandan yüksek olduğu sonucuna varılmaktadır. E-öğrenmenin, intihali artıracak ifadesine katılmayanların oranı ise %21,1’dir.

“E-öğrenme başkalarına etik dışı yardım sağlanmasını kolaylaştırır” ifadesine öğrencilerin çoğunluğu kısmen katılıyorum (%29,1) yanıtını vermiştir. Bu yanıtı ne katılıyorum ne de katılmıyorum (%22,8) yanıtı takip etmektedir. Bu ifadeye katılmayanların oranı ise %27,6’dır. Bu ifadeye öğrencilerin %50,6’sı katılırken kalan kısmı katılmamaktadır. Yani öğrencilerin neredeyse yarısı e-öğrenmede başkalarına etik dışı yardım sağlanması konusuna katılmamakta ya da kararsız kalmaktadır.

“E-öğrenme, sosyal etkileşimi en aza indirdiği için, öğrencinin yalnızlık duygusuna kapılmasını ve daha fazla stres yaşamasına neden olur” ifadesine öğrencilerin çoğunluğu ne katılıyorum ne de katılmıyorum (%26,6) yanıtını vermiştir. Bu ifadeyi kısmen katılıyorum (%22) yanıtı takip etmektedir. Bu ifadeye katılmayanların oranı %38,1 iken, bu görüşe katılanların oranı %35,8’dir. E-öğrenmenin dezavantajlarından biri olarak sayılabilecek yalnızlık duygusuna kapılma, öğrencilerin çoğu tarafından belirtilmiştir. Ancak böyle olmayacağını düşünenlerin oranı da azımsanmayacak miktardadır. Öğrencilerin e-öğrenmede yalnızlık duygusuna kapılmayacaklarını düşünmeleri e-öğrenmede işbirliği ve iletişim ile desteklendiği takdirde, dezavantajı avantaja çevirebilecek bir hal alabilir.

“E-öğrenme, eğitimin kalitesini düşürür” görüşüne öğrencilerin çoğunluğu hiç katılmıyorum (%38,3) yanıtını vermiştir. Bu görüşü ne katılıyorum ne de katılmıyorum (%22,6) yanıtı takip etmektedir. Öğrencilerin %57,8’u e-öğrenmenin eğitimin kalitesini düşürmeyeceğini düşünmektedir. Öğrencilerin neredeyse beşte biri (%19,5) e-öğrenmenin eğitimin kalitesini düşüreceğini düşündüğü görülmektedir.

“E-öğrenme nitelsiz bilgilerin hızla yayılmasına neden olur” yargısına öğrencilerin çoğunluğu kısmen katılıyorum %25,8 yanıtını vermiştir. Bu yanıtı %22 oranla hiç katılmıyorum ve ne katılıyorum ne de katılmıyorum yanıtları takip etmektedir. Katılımcıların %36,9’ü e-öğrenme ile nitelsiz bilginin hızla yayıldığına inanmamaktadır. Ancak bu görüşe katılanların oranı %41,1’tür.

“E-öğrenme, toplumda oluşabilecek dijital uçurumun başlıca nedenidir” yargısına öğrencilerin çoğunluğu ne katılıyorum ne de katılmıyorum (%33) yanıtını vermiştir. Bu yanıtı hiç katılmıyorum (%21,6) görüşü takip etmektedir. Toplumda oluşacak dijital uçurumun başlıca nedeni olarak e-öğrenmenin olduğunu düşünmeyenlerin oranı (%34,7) ile dijital uçurumun nedeninin e-öğrenme olduğunu düşünenler (%32,3) karşılaştırıldığında arada büyük bir farkın olmadığı görülmektedir. Tablo 8’de öğrencilerinin çoğunluğunun (%56,4) e-öğrenmenin dijital uçurumu ortadan kaldırmada etkili bir araç olduğunu düşündükleri görülmektedir. Bu tabloda ise birbirine çok yakın sonuçlar görülmektedir.

Anket formunun son kısmında yer alan katılımcıların eklemek istedikleri görüş veya önerilerini sorgulamaya yönelik soruya öğrencilerin verdiği cevaplar aşağıda belirtilmiştir. SPSS verileri işlenirken yer alan numara sırası göz önünde bulundurularak rakamlarla görüşler birlikte verilmiştir:

29. “E-öğrenme konusunda kullanıcılar bilinçlendirilmeli, eğitilmeli ve doğru kaynağa yönlendirilmelidir. Toplum ve kullanıcılar e-öğrenme konusunda korsan tarama yaparak yanlış bilgileniyor. Google yerine bütünleşik bilgi sistemleri ve veri tabanları eğitimiyle doğru bilgiye yönlendirilmelidir.”

36. “Üniversite öğrencilerine e-egitim ile ilgili bilgilendirme yapılması ve bu konuda eğitim verilmesi”

45. “E-öğrenme nedir bilmiyoruz anlatılmasını istiyoruz. Anket için teşekkürler.”

54. “E-öğrenme hakkında daha detaylı bilgiye sahip olmak isterdim ankette ne kadar doğru işaretlemeler yaptım pek bir fikrim yok o yüzden”

181. “Tanım şeklinde anket yapmışsınız. Kullanıcı eğitimi yapmadan doğru bilgiye ulaşamazsınız. Aldığımız cevaplar doğru olmayacaktır”

201“Çok uzun ve zordu doğrusu”

239.“Çok sıkıcı ve uzun bir anketti”

258.“E-öğrenmeyi destekliyorum. Bireyin içselleşmesini oluşturacağını düşünüyorum.”

263. “E-öğrenme okul ve kütüphane işbirliği ile faydalı olacağına inanıyorum”

265. “E-öğrenme hakkında bilgi almak istiyoruz”

267. “Son sayfaya anketin cevapları eklenebilir. Arkaya dönmesi zor oluyor”

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

Atatürk Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi bölümü lisans öğrencilerinin e-öğrenme ve etik kavramına ilişkin bilgi ve farkındalık düzeylerini ortaya koymak amacıyla hazırlanan anket, ilgili bölümdeki tüm lisans öğrencileri ile paylaşılmıştır. Bu kapsamda Atatürk Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi bölümü öğrencilerinden olan toplam 380 kişiden 295'ine ulaşılmıştır. Uygulanan anket sonucunda elde edilen verilere dayanılarak elde edilen sonuçlar şu şekilde sıralanabilir:

1. Araştırmaya katılan öğrencilerin %65,8'i (194) kadın, %34,2'ü (101) erkektir.
2. Araştırmaya katılan öğrencilerin %44,2'si (130) 20-21 yaş aralığındadır.
3. Araştırmaya katılan öğrencilerin %22,8'i (67) bir, %24,5'i (72) iki, %26,9'u (79) üç ve %25,9'u (76) dördüncü sınıftır.
4. Araştırmaya katılan öğrencilerin ailelerinin aylık geliri 2001-3000 TL (%31) arasındadır.
5. Öğrencilerin günlük interneti kullanma oranları 2-4 saat (%38,8) arasındadır.
6. Araştırmaya katılan öğrencilerin çoğu (%55,9) internete yurttan erişim sağlamaktadır.
7. Öğrencilerin çoğu e-öğrenme için günde 1-2 saat (%53,1) geçirdiğini belirtmiştir.
8. Araştırmaya katılan öğrencilerin e-öğrenme ortamlarına erişim araçları incelendiğinde yarısından fazlası (%53,6) akıllı mobil telefonu tercih etmektedir.
9. Öğrencilerin neredeyse dörtte üçü (%72,6) daha önce e-öğrenme ile ilgili bir eğitim almadığını belirtmiştir.
10. Araştırmaya katılan öğrencilerin büyük kısmı üniversite kütüphanesinin e-öğrenme portalı olup olmadığını bilmediğini (%63,7) belirtmiştir.
11. Öğrencilerin büyük bir kısmı (%82,8) öğrenme etkinliklerinin elektronik ortamda gerçekleşmesini e-öğrenme olarak nitelendirmektedir.
12. Araştırmaya katılan öğrencilerin (%37,4) e-öğrenme ve uzaktan öğrenme kavramları aynı anlamda olup olmadıkları konusunda bir fikirlerinin olmadığı belirlenmiştir.
13. Öğrenciler e-öğrenme ve çevrimiçi öğrenme kavramlarının farklı anlamda olduklarını düşündükleri belirlenmiştir. (%37,9)

14. Öğrencilerin büyük bir kısmı e-kitapları, e-dergileri, e-gazeteleri, e-bültenleri e-öğrenme kaynağı olarak sınıflandırmayı doğru bulduklarını belirtmiştir. (%59,1)
15. Açık ders malzemelerinin e-öğrenme kaynağı olarak öğrenciler tarafından pek bilinmediği sonucuna varılmıştır. (%49,3)
16. Çevrimiçi veritabanları öğrencilerin büyük bir kısmı tarafından e-öğrenme kaynağı olarak nitelendirilmiştir. (%87,7)
17. Eğitim amaçlı hazırlanan videoları öğrencilerin büyük bir kısmı e-öğrenme kaynağı olarak nitelendirmiştir. (%86,6)
18. Radyo ve televizyon destekli uygulamaların e-öğrenme kaynağı olarak kullanılabilirliğini öğrencilerin büyük bir kısmı belirtmiştir. (%51)
19. Araştırmaya katılan öğrencilerin e-öğrenmede iletişim ve işbirliği araçlarına yönelik görüşlerinden elde edilen sonuçlara göre öğrencilerin çoğu:
- E-posta, forum, wikiler ve blogları e-öğrenme sürecinde farklı zamanlı iletişim ve işbirliği araçları olarak görülebileceğini, (%74,7)
  - Sohbet, mesajlaşma, video konferansları e-öğrenme sürecinde eş zamanlı iletişim ve işbirliği araçları olarak kabul edilebileceğini, (%54,3)
  - Twitter, Facebook gibi sosyal medya uygulamalarını e-öğrenme sürecinde iletişim ve işbirliği aracı olarak kullanılabilirliğini, (%61,1)
  - Mendeley, Academia.edu gibi akademik işlem servislerini e-öğrenme sürecinde kullanılabilirliğini, (%55,8)
  - Youtube en çok kullanılan video paylaşım sitesi olduğunu, (%65,2)
  - iCould, One Drive, Google Drive gibi dosya paylaşım sitelerini e-öğrenme sürecinde etkili iletişim sağlamada kullanılabilirliğini, (%59,5)
  - Üniversitenin açık erişim kurumsal arşivinde yer alan e-kaynaklardan yararlanılabileceğini, (%77,5)
  - Üniversite kütüphanesinin web sayfasından kullanıcıların erişimine açılan e-kaynaklardan e-öğrenme için yararlanılabileceğini düşünmektedirler. (%59,8)
20. Araştırmaya katılan öğrencilerin e-öğrenmede etik ihlallerine karşı görüşlerinden elde edilen sonuçlara göre öğrencilerin çoğu:
- Tartışma forumlarından dışarıdan üçüncü bir kişiye onlar adına şifre bilgilerinin sağlanarak katkıda bulunulmasına izin vermenin e-öğrenme etiği ihlali olduğunu (%57,7),

- Öğrencilerin sadece üyelik, kullanıcı adı ve şifre ile erişim sağlanan e-öğrenme kaynağına, başka birinin kullanıcı adı ve şifresi erişim sağlayarak yararlanmanın bir e-öğrenme etiği ihlali olduğunu (%62),
- E-öğrenme ortamlarında çevrimiçi sınavlarda, başka birinden kendi adına sınava girmesini istemek ve bunu gerçekleştirmenin bir e-öğrenme etiği ihlali olduğunu (%72),
- Araştırma makalelerinde, ödevlerde e-öğrenme ortamlarından erişilen kaynaklardan yapılan uygun olmayan alıntılama veya yorumlama işleminin bir e-öğrenme etiği ihlali olduğunu (%59,5),
- Bir öğrenci adına başka birinin ücret karşılığı yazım yardımı yapmasının e-öğrenmede etik ihlali olup olmadığı konusunda öğrencilerin çoğunun bir fikrinin olmadığı (%38,9),
- Toplumdaki dezavantajlı grupların, avantajlı gruplarla eşit şartlarda e-öğrenme fırsatlarından yararlanamamasının bir e-öğrenme sorunu olduğu (%53,9) sonuçlarına erişilmiştir.

21. Öğrencilerin e-öğrenme ve e-öğrenme etiği farkındalıklarına ilişkin elde edilen sonuçlara göre öğrencilerin çoğu:

- E-öğrenmenin elektronik ortamda bulunan bilgiye erişim sağlamada topluma fırsat eşitliği sunduğunu (%37),
- E-öğrenmenin, kendi kendine öğrenme yöntemlerini desteklediğini (%49,1),
- E-öğrenmenin bireye yaşam boyu öğrenme alışkanlığı kazandırdığını (%39,8),
- E-öğrenmenin etkileşimli ve ortak çalışmaya elverişli olduğunu (%34,3),
- E-öğrenmenin fiziksel engeller nedeniyle oluşabilecek bilgiye erişim engellerini ortadan kaldırdığını (%45,6),
- E-öğrenmenin coğrafi engeller nedeniyle oluşabilecek bilgiye erişim engellerini ortadan kaldırdığını (%48,3),
- E-öğrenmenin dijital uçurumu ortadan kaldırmada etkili bir araç olduğunu (%28,7) düşünmektedir.

22. Öğrencilerin e-öğrenmenin dezavantajları hakkındaki görüşlerine ilişkin elde edilen sonuçlara göre öğrencilerin çoğu:

- E-öğrenmenin telif hakkı ihlallerini artırması görüşünde kararsız kaldığı(%28,3),
- E-öğrenmenin intihali artırdığı konusunda kararsız kaldıkları (%40,7),
- E-öğrenmenin etik dışı yardım sağlanmasını kolaylaştığı (%29,1),
- E-öğrenmenin sosyal etkileşimi azaltması ile öğrencinin yalnızlık duygusuna kapılmasına neden olduğu konusunda kararsız kaldıklarını (%26,6),
- E-öğrenmenin eğitimin kalitesini düşürmediğini (%38,3),
- E-öğrenme ile niteliksiz bilginin hızla yayıldığını (%25,8),
- E-öğrenmenin toplumda oluşacak dijital uçurumun başlıca nedeni olduğunu (%33) düşünmektedir.

Yukarıda sıralanan sonuçlar ve veriler çerçevesinde araştırmanın genel sonucu olarak şu belirtilebilir. Atatürk Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi bölümü lisans öğrencilerinin beşte dördünün e-öğrenme kavramının tanımını bildiği ancak çevrimiçi öğrenme kavramına yabancı oldukları sonuçlarına ulaşılmıştır. Öğrencilerin yaklaşık olarak beşte ikisinin e-kaynakları doğru sınıflandırdığı, yaklaşık beşte dördünün veritabanları ve eğitim amaçlı videoları e-öğrenme kaynağı olarak sınıflandığı sonuçlarına erişilmiştir. E-öğrenmede iletişim ve işbirliği araçlarına ilişkin görüşlerinden elde edilen verilere göre öğrencilerin yaklaşık dörtte ikisinin e-posta, forum, wikiler ve blogları iletişim ve işbirliği aracı olarak kullanılabileceğini düşündükleri, akademik işlem servislerinin öğrencilerin dörtte ikisinin kullanılabileceğini düşündüğü, öğrencilerin beşte üçünün dosya paylaşım sitelerinin e-öğrenmede kullanılabileceğini düşündüğü sonuçlarına varılmıştır.

E-öğrenmede etik davranışlarına ilişkin öğrencilerin görüşlerine göre öğrencilerin yaklaşık olarak beşte üçü şifre bilgisi paylaşma ve araştırma ödevlerinde uygun olmayan etik dışı davranışlara katılmaktadır. E-öğrenmenin dezavantajlarına ilişkin görüşlere göre öğrencilerin e-öğrenmede telif hakkı ihlali ve intihalin artması gibi konularda kararsız kaldıkları ve e-öğrenmeyi toplumda oluşacak dijital uçurumun bir nedeni olarak gördükleri sonuçlarına erişilmiştir. Bu sonuçlardan hareketle öğrencilerin e-öğrenme araçları ve e-öğrenme etiği konularında bilgi ve farkındalık seviyelerinin artmasına yönelik eğitim almalarına ihtiyaç duydukları belirlenmiştir.

Elde edilen ve yukarıda sıralanan sonuçlarla çalışmanın “Atatürk Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi öğrencileri e-öğrenme ve etik konusunda bilgi ve farkındalık düzeyine sahiptir” hipotezi kanıtlanmıştır. Araştırma sonunda elde edilen verilere ve çalışmanın kapsamına dayanarak şu öneriler sunulabilir:

E-öğrenenler için öneriler:

- E-öğrenenler eğitim aldıkları e-öğrenme kursu ya da internet aracılığıyla edindikleri bilgileri, bilimsel ilkeleri göz önünde bulundurarak kullanmalıdır.
- E-öğrenenler, uzaktan eğitimde kullandıkları hesap bilgilerini kimseyle paylaşmamalıdır.
- Yüz yüze iletişimde olduğu gibi e-öğrenmede de öğrenciler, belli başlı görgü kurallarına göre hareket etmelidirler.
- E-öğrenme hakkında bilgi ve farkındalıklarını artırmaya yönelik eğitim almalıdırlar.

Benzer konuda araştırma yapmak isteyenler için öneriler:

- E-öğrenme ve etik konusunda Z kuşağının tutum ve davranışları konusunda araştırma yapılabilir.
- E-öğrenme ve etik konusunda, çevrimiçi eğitim veren eğitimcilerin tutum ve davranışları konusunda araştırma yapılabilir.
- E-öğrenme ve etik davranışlarını belirlemek amacıyla bilgi uzmanlarına araştırma yapılabilir.

KAYNAKÇA

Abone Veri Tabanları. (2018). [https://atauni.edu.tr/abone-veritabanlari-hakkinda-aciklayici- bilgi](https://atauni.edu.tr/abone-veritabanlari-hakkinda-aciklayici-bilgi) (Erişim Tarihi: 01/12/2018)

Academia.edu. (2019). <http://www.academia.edu/about> (Erişim Tarihi: 07/04/2019)

Acar, S., Güneş, M. ve Çiftçi, B. (2014). Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelerin E-Öğrenme Bilişlerinin Belirlenmesine ve Değerlendirilmesine Yönelik Bir Araştırma. *Electronic Journal of Vocational Colleges*, 1-16.

Açık Öğretim. (2018). <http://aol.meb.gov.tr/www/okulumuz/icerik/1>(Erişim Tarihi: 07/11/2018)

Akademik Bilişim Konferansları, (2018). <https://ab.org.tr/> (Erişim Tarihi: 08/12/2018)

Akar, E. (2010). Yeni Eğitim Paradigması Olarak E-Öğrenme 2.0 ve Satış Elemanlarının Eğitiminde Kullanımı, *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 45-61.

Akademik Bilişim Konferansları. (2018). <http://ab2015.anadolu.edu.tr/> (Erişim Tarihi: 08/12/2018)

Akdoğan, D., Velipaşaoğlu, S. ve Musal, B. (2016). Özdüzenlemeli Öğrenme, *Pamukkale Tıp Dergisi*, 254-260.

Akgün, F. ve Özgür, H. (2014). Böte ve Uzaktan Eğitim Öğrencilerinin Bilgisayar ve İnternet Kullanımına İlişkin Etik Dışı Davranışlarda Bulunma ve Maruz Kalma Durumları, *9. Uluslararası Balkan Eğitim ve Bilim Kongresi*, Edirne.

Akkaya, M. A. ve Yıldırım, Z. (2017). Akademik Bilgi Üretimi ve Etik, *Çankırı Karatekin Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 78-93.

- Akpınar, Y. (2005). *Bilgisayar Destekli Eğitimde Uygulamalar*, Ankara: Anı Yayıncılık.
- Aktaş, K. (2014). Etik- Ahlak İlişkisi ve Etiğin Gelişim Süreci, *Uluslararası Yönetim ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 22-32.
- Al Sakiti, S. R. S. (2007). Epistemological Beliefs And Their Effects On Reading Strategies, Metacognitive Strategies And Performance In An E-Learning Environment At Sultan Qaboos University, *Universiti Sains Malaysia*, 1-24.
- Al, U. ve Al, P. (2003). Elektronik Bilgi Kaynaklarının Seçimi, *Bilgi Dünyası*, 1-14.
- ALA. (2019). Access to Library Resources and Services. Erişim adresi: <http://www.ala.org/advocacy/intfreedom/access>
- Albayrak, M. ve Albayrak, G. (2016). Yeni Nesil E-Öğrenme Ortamları, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1030-1037.
- Alev, B. ve Genç, F. N. (2015). *Türkiye’de Üniversite Etik Kurulları Üzerine Bir İnceleme*, Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi, 135-182.
- Ally, M. (2008). Foundations of Educational Theory for Online Learning, *Flexible Learning*, 1-22.
- Altay, A., Tekin, A., Dursun B. ve Yayla, M. (2019). The Role of the Libraries in the Information Society. <http://acikerisim.kirklareli.edu.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/20.500.11857/131/2012-11.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (Erişim Tarihi: 05/04/2019)
- Arı, M. (2009). İnternet Tabanlı Uzaktan Eğitim Teknolojilerinde NWimax Esnekliği. http://www.emo.org.tr/ekler/f9b5ec26abebe62_ek.pdf (Erişim Tarihi: 08/04/2019)

Arı, S. (2018). Yükseköğretimde E-Öğrenme ve Engellilik, *Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi AUAd*, 235-243.

Arıkan, Y.D. ve Duymaz, S.H. (2014). Gerçek Yaşam Durum Senaryolarıyla Bilişim Etiği Ölçeği'ni Türkçeye Uyarlama Çalışması, *Ege Eğitim Dergisi*, 318-337.

Arkorful, V. ve Abaidoo N. (2014). The role of e-learning, the advantages and disadvantages of its adoption in Higher Education, *International Journal of Education and Research*, 397-410.

Aslan, Ö. (2006). Öğrenmenin Yeni Yolu: E-Öğrenme, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 121-131.

Atatürk Üniversitesi - Dijital Arşiv Açık Erişim Sistemi, (2018). <http://earsiv.atauni.edu.tr/xmlui/> (Erişim Tarihi: 06/02/2018)

Atatürk Üniversitesi Açık Eğitim Kaynaklar. (2018). <http://acikders.atauni.edu.tr/> (Erişim Tarihi: 07/02/2018)

Atatürk Üniversitesi Açık Erişim Sistemi. (2018). (<http://earsiv.atauni.edu.tr/xmlui/>) (Erişim Tarihi: 26/06/2018)

Atatürk Üniversitesi Açık Erişim Sistemi. (2018). <http://acikarsiv.atauni.edu.tr/about/> (Erişim Tarihi: 06/02/2018)

Atatürk Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi.(2018). <https://www.ataaof.edu.tr/AnaSayfa/Index> (Erişim Tarihi: 12/02/2018)

Atatürk Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi. (2019a). <https://atauni.edu.tr/tarihce-1> (Erişim Tarihi: 09/04/2019)

Atatürk Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi.(2019b).
<https://atauni.edu.tr/personel/bilgi-ve-belge-yonetimi> (Erişim Tarihi:
09/04/2019)

Atatürk Üniversitesi Kütüphanesi. (2019).
<https://atauni.edu.tr/e-kutuphane> (Erişim Tarihi: 09/04/2019)

Atatürk Üniversitesi Uzaktan Eğitim Uygulama ve Araştırma Merkezi. (2018).
<http://atauzem.atauni.edu.tr/> (Erişim Tarihi: 08/02/2018)

Atatürk Üniversitesi Yayınevi. (2018). <https://yayinevi.atauni.edu.tr/> (Erişim Tarihi:
04/12/2018).

Atatürk Üniversitesi. (2018). <https://atauni.edu.tr/gelisim-oykusu> (Erişim Tarihi:
06/02/2018)

ATutor. (2018). <http://www.atutor.ca/atutor/features.php> (Erişim Tarihi:
15/07/2018)

Awadh, A. Y. Al-Qahtani ve S.E. Higginst. (2012). Effects of Traditional, Blended and E-learning on Students' Achievement in Higher Education, *Journal of Computer Assisted Learning*, 220-234.

Aydın, C. (2006). Uzaktan Eğitime Kütüphane Desteği: Bir Model Önerisi. *In Bilgi Teknolojileri Kongresi IV*, 9-11 Şubat 2006, Denizli.

Aziz, A. (2010). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri ve Teknikleri*, Ankara: Nobel Akademik Yayınları.

Barquin, R. (1992). Ten Commandments of Computer Ethics, *Computer Ethics Institute*.Bodington.(2018). <http://elearning-india.com/> (Erişim Tarihi:
15/07/2018)

Baştürk Akça, E. ve Kaya, B. (2016). Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Perspektifinden Dijital Bölünme ve Farklı Yaklaşımlar, *Intermedia International e-Journal*, 301-319.

Bayraktar, O. (2014). E-öğrenme Öğretim Tasarımını Etkileyen Faktörler ve Tasarım Algısıyla İlgisi, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 47-67.

Bodington.(2018).<http://elearning-india.com/Learning-Management-System/bodington.html> (Erişim Tarihi: 15/07/2018)

Bozkurt, A. (2015). Kitlese Açık Çevrimiçi Dersler (Massive Open Online Courses - Moocs) Ve Sayısal Bilgi Çağında Yaşamboyu Öğrenme Fırsatı, *Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi*, 56-81.

Bozkurt, A. ve Uçar, H. (2018). E-Öğrenme ve E-Sınavlar: Çevrimiçi Ölçme Değerlendirme Süreçlerinde Kimlik Doğrulama Yöntemlerine İlişkin Öğrenen Görüşlerinin İncelenmesi, *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 745-755.

Brown, T. (2008).”Ethics in eLearning. Workshop for Net Business Ethics, 10-11 Şubat 2008, Honolulu. <http://www.gsim.aoyama.ac.jp/ORC/iBiZ2008/papers/Brown.pdf> (Erişim Tarihi:15/04/2019)

Büyüköztürk, Ş. (2005). Anket Geliştirme, 1-19. <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/256394> (Erişim Tarihi: 09/04/2019)

Candan, B. (2018). Sayısal haklar yönetim (SHY) sistemleri ve sayısal çağda bilgiye erişimde kütüphanelerin rolü: Türkiye perspektifinden bir değerlendirme. F. Yamaner ve E. Eyuboğlu (Eds), *İnsan, Toplum ve Spor Bilimleri Araştırma Örnekleri* içinde (ss. 135-148). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

- Claroline. (2018). <https://www.claroline.net/EN/index.html> (Erişim Tarihi: 15/07/2018)
- Coşkun, R., Altunışık, R. ve Yıldırım, E. (2017). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri SPSS Uygulamalı*. Sakarya: Sakarya Yayıncılık.
- Cox, M. J. (2012). Formal to Informal Learning with IT: Research Challenges and Issues for E-Learning, *Journal of Computer Assisted Learning*, 1-21.
- Cross, J. (2004). An Informal History of eLearning, *On The Horizon*, 103-110.
- Çelen, F. K. ve Seferoğlu, S. S. (2016). Bilgi ve İletişim Teknolojilerinin Kullanımı ve Etik Olmayan Davranışlar: Sorunlar, Araştırmalar ve Değerlendirmeler, *Journal of Computer and Education Research*, 124-153.
- Çin. (2018). <http://www.icdel.org/cfp.html> (Erişim Tarihi: 08/12/2018).
- Çolaklar, H. (2004). Profesyonellik ve Kütüphanecilik Mesleği. <http://acikerisim.bartın.edu.tr:8080/xmlui/handle/11772/1031> (Erişim Tarihi: 05/04/2019)
- Dabbagh, N. (2005). Pedagogical Models for E-Learning: A Theory-Based Design Framework, *International Journal of Technology in Teaching & Learning*, 25-44.
- Değirmencioğlu, L. (2014). Makamsal Viyolonsel Eğitimi İçin E-Öğrenme Kapsamında Bir Kitaplık Önerisi: Youtube Örneği, *Erciyes Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, 1-17.
- Deontoloji. (2018). <https://www.britannica.com/topic/deontological-ethics> (Erişim Tarihi: 07/12/2018)

Dereli, B. (2013). Yeni Medya Olarak Çevrimiçi Video Portalları Ve Video Portallarının İncelenmesi, İstanbul Kültür Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Diker Coşkun, Y. ve Demirel, M. (2012). Üniversite Öğrencilerinin Yaşam Boyu Öğrenme Eğilimleri, *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 108-120.

Doğan, D., Duman, D. ve Seferoğlu, S. (2011). E-Öğrenme Ortamlarında Toplumsal Buradalığın Arttırılması İçin Kullanılabilecek İletişim Araçları, *Akademik Bilişim '11 - XIII. Akademik Bilişim Konferansı Bildirileri*, 2-4 Şubat 2011, Malatya.

Doğan, N. (2009). *İş Etiği ve İşletmelerde Etik Çöküş*, Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 179-200.

DRM. (2019). <https://searchcio.techtarget.com/definition/digital-rights-management> (Erişim Tarihi: 09/04/2019)

Duffy, P. ve Bruns, A. (2006). The Use of Blogs, Wikis and RSS in Education: A Conversation of Possibilities, *Proceedings Online Learning and Teaching Conference*, 31-38.

EDEN. (2018). <http://www.eden-online.org/news/projects/> (Erişim Tarihi: 08/12/2018)

Eftekhari, S. R. (2012). e-Learning and e-Ethics, *The Eighth International Conference on eLearning for Knowledge-Based Society*, 23-24 February 2012, Thailand

Eğitim Teknolojileri. (2018). <http://www.icetc.org/cfp.html> (Erişim Tarihi: 08/12/2018)

Eğitimde Etik.(2018).

<http://egitimdeetik.org/wp-content/uploads/2016/09/Sinop-Manuel-A5-Kitap-%C3%B6%C4%9Fretmenler.pdf> (Erişim Tarihi: 15/07/2018)

eLearning Industry. (2019). <https://elearningindustry.com/advantages-and-disadvantages-of-elearning> (Erişim Tarihi: 15/04/2019)

Engin, A. O., Aksakal, İ., Seven, M. A. ve Sayan, A. (2016). Öğrenme ve Stres Arasındaki İlişki, *Ekev Akademi Dergisi*, 107-127.

EPALE. (2018). <https://ec.europa.eu/epale/en/policy-in-the-eu/what-is-the-eu-role-in-adult-learning> (Erişim Tarihi: 08/12/2018)

Erdem Teorileri. (2018). <https://www.iep.utm.edu/ethics/#H2> (Erişim Tarihi: 07/12/2018)

Erdem, A. R. (2012). Bilim İnsanı Yetiştirmede Etik Eğitimi, *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 25-32.

Ertekin, C., Berker, N., Tolun, A. ve Ülkü, D. (2002). *Bilimsel Araştırmalarda Etik ve Sorunları*, Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi Yayınları.

Erturgut, R. (2008). İnternet Temelli Uzaktan Eğitimin Örgütsel, Sosyal, Pedagojik ve Teknolojik Bileşenleri, *Bilişim Teknolojileri Dergisi*, 79-85.

Ertürk, L. (2004). Web Tabanlı Yüksek Lisans Eğitimi: Hacettepe Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi İçin Bir Platform Önerisi, Hacettepe Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Etik Davranışlar, (2018). https://my.ku.edu.tr/wp-content/uploads/2018/08/P17-İK-002_KOÇ-ÜNİVERSİTESİ-ETİK-DAVRANIS-KURALLARI-VE-UYGULAMA-PRENSİPLERİ_V4_0.pdf (Erişim Tarihi: 07/12/2018)

EUREC, (2018). <http://www.eurecnet.org/index.html> (Erişim Tarihi: 08/12/2018)

Farahani, M.F. (2012). Ethics Principles in Distance Education, *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 890-894.

Fırat, M. ve Kabakçı Yurdakul, I. (2015). Açık ve Uzaktan Öğretimde E-Öğrenme Araçları ve Yeni Yönelimler, *ResearchGate*, 15-26.

Fidan, M. (2016). Bilişim Etiği Boyutlarına Göre Bilişim Teknolojileri ve Yazılım Dersi Öğretim Programı Kazanımlarının İncelenmesi, *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 1641-1654.

Google Drive. (2019). <https://www.google.com.tr/drive/about.html> (Erişim Tarihi: 07/04/2019)

Görev Teorileri. (2018). <https://www.iep.utm.edu/ethics/#H2> (Erişim Tarihi: 07/12/2018)

Granitz, N. ve Loewy D. (2007). Applying Ethical Theories: Interpreting and Responding to Student Plagiarism, *Journal of Business Ethics*, 72: 293-306.

Gu, P. ve Guo, J. (2017). Digital Case-Based Learning System in School, *Plos One*, 1-15.

Guerlac, S. (2017). Humanities 2.0: E-Learning in the Digital World, *Representations*, 102-127.

Gülbahar, Y. (2009). *E-Öğrenme*, Ankara: Öncü Basımevi.

Gülbahar, Y. (2018). *E-Öğrenme*: Ankara: Pegem Akademi.

Gülbahar, Y., Avcı, Ü. ve Ergün, E. (2012). Yapararak Öğrenme: “Hedefe Dayalı Öğrenme Yaklaşımı Uygulamasına Bir Örnek, *Eğitim ve Bilim Dergisi*, 293-306.

- Güleç, İ., Çelik, S. ve Demirhan, B. (2012). Yaşam Boyu Öğrenme Nedir? Kavram ve Kapsamı Üzerine Bir Değerlendirme, *Sakarya Üniversitesi Eğitim Dergisi*, 34-48.
- Günbayı, İ., Kasalak, G. ve Özçetin, S. (2013). Bilimsel Araştırmalarda Etik Dışı Davranışlar: Bir Durum Çalışması, *Yükseköğretim Dergisi*, 97-108.
- Güngör, G. ve Göksu, A. (2013). Türkiye’de Eğitimin Finansmanı ve Ülkelerarası Bir Karşılaştırma, *Yönetim ve Ekonomi*, 59-72.
- Gürdal, O. (2000). Yaşamboyu Öğrenme Etkinliği Enformasyon Okuryazarlığı, *Türk Kütüphaneciliği*, 176-187.
- Gürdal, O. (2004). Bilgi Toplumu Geçitinde Öğrenen Toplum, Öğrenmeyi Öğrenme, Okuryazarlık Olgusu ve Kütüphanelere Katkısı. M. Yalvaç ve S. Gülseçen (Yay. Haz.). *First International conference on innovations in learning fort he future: e-learning içinde*. (657-673). İstanbul: İstanbul University.
- Gürdal Tamdoğan, O. (2009). Enformasyon Zincirinde Bilgi Erişim Sistemleri, Bilgi Erişim Sürecinde Kütüphane Kurumu ve Diğer Bilgi Merkezleri, *Türk Kütüphaneciliği*, 151-168.
- Harasim, L. (2012). *Learning Theory and Online Technologies*, New York: Taylor&FrancisGroup.
- Henkoğlu, T. ve Uçak, N.Ö. (2012). Elektronik Bilgi Güvenliğinin Sağlanması ile İlgili Hukuki ve Etik Sorumluluklar, *Bilgi Dünyası*, 13: 377-396.
- Horton, W. ve Horton, K. (2003). *E-Learning Tools and Technologies*, USA: Wiley Publishing.

Hukuk Etiği. (2018). http://ahmetsaltik.net/arsiv/2017/09/Hukuk_Etigi-1.pdf (Erişim Tarihi: 08/12/2018)

IFLA. (2018).

<https://www.ifla.org/files/assets/faife/codesofethics/turkish-codeofethics-full.pdf> (Erişim Tarihi: 02/12/2018)

Ilgaz, S. ve Bilgili, T. (2006). Eğitim ve Öğretimde Etik, *KKEFD*, 199-210.

ILIAS. (2018).

https://www.ilias.de/docu/goto.php?target=cat_580&client_id=docu (Erişim Tarihi: 15/07/2018)

Işık, D. (2013). Üniversite Kütüphanelerinde Web 2.0 Teknolojilerinin Kullanımı ve Web Tabanlı Kullanıcı Eğitimi İçin Öneriler, *Türk Kütüphaneciliği*, 27:100-116.

iCould. (2019). https://support.apple.com/kb/PH2608?locale=tr_TR (Erişim Tarihi: 07/04/2019)

İnceoğlu, S. (2012). *Devlette Etikten Etikte Devlete: Yargıda Etik*, İstanbul: Tusiad.

İnci, O. (2009). Bilimsel Yayın Etiği İlkeleri, Yanıltmalar ve Yanıltmaları Önlemeye Yönelik Öneriler, *ULAKBİM Sağlık Bilimlerinde Süreli Yayıncılık 7. Ulusal Sempozyumu*, 69-89, ANKARA: TÜBİTAK ULAKBİM.

İnci, O. (2009). Bilimsel Yayın Etiği İlkeleri, Yanıltmalar, Yanıltmaları Önlemeye Yönelik Öneriler, *Sağlık Bilimlerinde Süreli Yayıncılık*, 69-90.

İTÜ:2019.

<https://www.itugvo.k12.tr/web/Icerik/Default.aspx?IId=612&DIId=1&OkulId=4> (Erişim Tarihi: 22/05/2019)

Kamu Sektöründe Etik. (2018). <http://etik.gov.tr/tr-tr/Projeler/Tamamlanmiş-Olanlar> (Erişim Tarihi: 04/12/2018)

Kanada. (2018). <https://www.globethics.net/de/-/globethics-net-at-the-world-conference-on-online-learning> (Erişim Tarihi: 08/12/2018)

Kanuka, H. ve Anderson, T. (2007). Ethical Issues in Qualitative E-Learning Research, *International Journal of Qualitative Methods*, 20-39.

Karadağ, E., Deniz, S., Korkmaz, T. ve Deniz, G. (2008). Yapılandırmacı Öğrenme Yaklaşımı: Sınıf Öğretmenleri Görüşleri Kapsamında Bir Araştırma, *Eğitim Fakültesi Dergisi*, 383-402.

Karadeniz, Ş. (2019). <https://senolkaradeniz.wordpress.com/tag/bilgi-okuryazarligi-ve-sayisal-ucurum/> (Erişim Tarihi: 22/05/2019)

Karadeniz, Ş. ve Yılmaz, B. (2016). Türkiye'nin 2015-2018 Bilgi Toplumu Stratejisi ve Eylem Planı'nda Kütüphane Kurumuna Yaklaşım, *Türk Kütüphaneciliği*, 59-83.

Karakuş, C. (2013). Meslek Yüksek Okulu Öğrencilerinin Yaşam Boyu Öğrenme Yeterlikleri, *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 26-35.

Karasözen, B., Zan, B. U. ve Doğan, A., (2010). Türkiye'de Açık Erişim ve Bazı Ülkelerle Karşılaştırma. *Türk Kütüphaneciliği*, 235-257.

Kayaoğlu, H. D. (2006). Açık Erişim Kavramı ve Gelişmekte Olan Bir Ülke Olarak Türkiye İçin Anlamı, *Türk Kütüphaneciliği*,

Kaynak, E. A. (1998). Türkiye'de Üniversitelerde İnternetin Akademik Amaçlı Kullanımı, Ankara Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Keleş, E. Çepni, S.,(2006). Beyin ve Öğrenme, *Türk Fen Eğitimi Dergisi*, 66-82.

Kesgin, A. (2009). *Etik Üstüne*, Dini Araştırmalar, 143-160.

- Keskin, K. ve Güneş, A. (2015). Online Sınav Sistemlerinde Güvenlik Sorunları ve Güvenli Online Sınav Giriş Uygulaması, *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 48-54.
- Kılıç, E. Karadeniz, Ş. ve Karataş, S., (2003). İnternet Destekli Yapıcı Öğrenme Ortamları, *G.Ü. Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 149-160.
- Kızılöz, T. (2017). *Ankara'daki üniversite kütüphanecilerinin mesleki etik konusundaki bilinç ve yaklaşımları üzerine bir değerlendirme*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Kirazcı, Ö. (2016). YouTube'un Türkiye kullanıcı profili araştırması”. <https://webrazzi.com/2016/10/05/youtubeun-turkiye-kullanici-profil-arastirmasi> (Erişim Tarihi: 09/04/2019)
- Koçdar, S., Eby, G., Karadağ, N. ve Okur, M.R. (2016). *TeSLA Projesi: Öğrenme Ortamları İçin Uygulanabilen ve Güvenilir Bir E-Değerlendirme Sistemi*, *Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi*, 2-7.
- Kolaylaştırılmış E-Öğrenme Stratejileri. (2019). <https://flyplugins.com/5-strategies-and-10-tools-to-facilitate-learning/> (Erişim Tarihi: 04/04/2019)
- Kuçuradi, İ. (2003). Etik ve “Etikler, TMH – Türkiye Mühendislik Haberleri, 7-9.
- Kurbanoğlu, S. (2010). Bilgi Okuryazarlığı: Kavramsal Bir Analiz, *Türk Kütüphaneciliği*, 723-747.
- Kurbanoğlu, S. ve Akkoyunlu B., (2001). Öğrencilere Bilgi Okuryazarlığı Becerilerinin Kazandırılması Üzerine Bir Çalışma, *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 81-88.

Mason, O. Richard, (1986). Four Ethical Issues Of Information Age, *MIS Quarterly*, 5-11.

Maurer, H., Kappe, F. ve Zaka, B. (2006). Plagiarism – A Survey”, *Journal of Universal Computer Science*, 1050-1084.

Mektupla Öğretim. (2018). uses.gov.tr/ue.aspx (Erişim Tarihi: 07/11/2018)

Mendeley. (2019). https://www.mendeley.com/?interaction_required=true (Erişim Tarihi: 07/04/2019)

Merkez Kütüphane. (2018). <https://atauni.edu.tr/tarihce-37> (Erişim Tarihi: 01/12/2018)

Moodle. (2018). https://docs.moodle.org/35/en/About_Moodle (Erişim Tarihi: 15/07/2018)

Normatif Etik. (2018). <https://www.iep.utm.edu/ethics/#H2> (Erişim Tarihi: 07/12/2018)

Odabaş, H. (2008). Bilgi Yönetimi Ve Yüksek Öğrenim Kurumlarında Kurumsal Açık Erişim. XIII. Türkiye'de İnternet Konferansı, 22-23 Aralık 2008, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara.

Odabaş, H. (2016). Gelecekte Kütüphaneler ve Üniversite Kütüphanelerinde Yenilikçi Yaklaşımlar, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 797-811.

OECD (Organisation for Economic Co-operation and Development) (2018). *The Future of Education and Skills*. 1-22.

Ojo, E.O. ve Akhademe, A.E. (2016). New Technologies in Teaching and Learning of Office Technology and Management, *Nigerian Journal of Business Education (NIGJBED)*, 94-103.

Olpak, Y. Z. ve Kılıç Çakmak, E. (2009). E-Öğrenme Ortamları İçin Sosyal Bulunuşluk Ölçeğinin Uyarlama Çalışması, *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 142-160.

OneDrive. (2019). <https://onedrive.live.com/about/tr-tr/> (Erişim Tarihi: 07/04/2019)

Online Eğitim. (2019). Erişim adresi: https://onlineegitim.eu/genel_sart_kosullar/ (Erişim Tarihi: 16/04/2019)

Öğrenme Yönetim Sistemleri. (2018). <https://www.bilgikurdu.net/blog/ogrenme-yonetim-sistemi-oys-veya-lms-nedir/> (Erişim Tarihi: 15/07/2018)

Öğretmen Önderliğinde E-Öğrenme Avantajları. (2019). <https://www.edgepointlearning.com/blog/instructor-led-training-vs-elearning/> (Erişim Tarihi: 04/04/2019)

Önal, G. (2002). Etik ve Hukuk Arasındaki İnce Çizgi. Hüsrev Hatemi ve Hanzade Doğan (Ed). *Medikal Etik Tıp Organizasyonunda Etik ve Hukuk (Mediko-Legal)* (6-17). İstanbul: Yüce Yayım.

Önal, İ. (2010). Tarihsel Değişim Sürecinde Yaşam Boyu Öğrenme ve Okuryazarlık: Türkiye Deneyimi, *Bilgi Dünyası*, 101-121.

Örkmez, B. ve Şancı, S. (2003). Kütüphanelerde Etik Kurallar, *Bilgiye Erişimde Değişen Yollar ve II. Tıbbi Bilgi Yönetimi ve Teknolojileri Sempozyumu* 25-26 Eylül 2003, Ankara.

Örkmez, V.B. ve Şancı S. (2003). Kütüphanelerde Etik Kurallar, *ÜNAK'03: Bilgiye Erişimde Değişen Yollar ve II. Tıbbi Bilgi Yönetimi ve Teknolojileri*

Sempozyumu 'nda *sunulan* *bildiri.*
<https://kaynak.unak.org.tr/bildiri/unak03/u03-31.pdf> (Erişim Tarihi
05/04/2019)

Özbay, M., Memiş, M. R. (2015). Beyin Araştırmalarına Dayalı Öğrenme ve Yazma Eğitimi, *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 1-34.

Özdemir, E. (2017). *Kütüphanecilik etiği: Üniversite kütüphanelerindeki personelin etik algı ve davranışları üzerine bir araştırma*. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum.

Özel, N. (2016). Bilgi Ve İletişim Teknolojilerinin Etkisiyle Değişen Bilgi Kaynakları, Hizmetleri ve Öğrenme Ortamları, *Milli Eğitim*, 209: 270-294.

Özlem, D. (2015). *Etik Ahlak Felsefesi*, İstanbul: Notos Yayınevi.

Özmen, F. ve Güngör, A. (2008). Eğitim Denetiminde Etik, *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 137-155.

Pelz, B. (2010). *(My) Three Principles of Effective Online Pedagogy*, Journal of Asynchronous Learning Networks, 14(1).

Pieper, A. (2012). *Etiğe Giriş* (Çev. V. Atayman; G. Sezer). İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2012.

Pohle, Julia. (2015). UNESCO and INFOethics: Seeking Global Ethical Values in the Information Society, *Telematics and Informatics*, 32: 381-390.

Polat, C. (2006). Bilgi Çağında Üniversite Eğitimi İçin Bir Açılım: Bilgi Okuryazarlığı Öğretimi, *A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 249-266.

Polat, C. ve Odabaş, H. (2008). Bilgi Toplumunda Yaşam Boyu Öğrenmenin Anahtarı: Bilgi Okuryazarlığı, *In Küreselleşme, Demokratikleşme ve Türkiye Uluslararası Sempozyumu Bildiri Kitabı*, 27-30 March 2008, Ankara.

Portekiz. (2018). <https://elearning-conf.org/call-for-papers/> (Erişim Tarihi: 08/12/2018)

Radyo ve Televizyon. (2018). [uses.gov.tr/ue.aspx](https://www.uses.gov.tr/ue.aspx) (Erişim Tarihi: 07/11/2018)

Reeves, T. C., Benson, L., Elliott, D., Grant, M., Holschuh, D., Kim, B., Kim, H., Laober, E. ve Loh, S. (2002). *Usability and Instructional Design Heuristics for E-Learning Evaluation*, To The Educational Resources Information Center (ERIC), 1-9.

Research Gate. (2019). <https://www.researchgate.net/about> (Erişim Tarihi: 07/04/2019)

Resnik, D. B. (2015). What is ethics in research & why is it important <https://www.niehs.nih.gov/research/resources/bioethics/whatis/> (Erişim Tarihi: 18/03/2019)

Simonson, M., Smaldino, S., Albright, M. ve Zvacek, S. (2003). *Teaching and Learning at a Distance: Foundations of Distance Education*, USA: Prentice Hall.

Sonuçsalıcı Kuramlar. (2018). <https://www.iep.utm.edu/ethics/#H2> (Erişim Tarihi: 07/12/2018)

Sözer, Ö. (2009). *Felsefenin ABC'si*, İstanbul: Say Yayınları.

Stroll, A., Long, A.A., Bourke, V. J. ve Campbell, R. (2008). *Etik Kuramları* (Çev. Mehmet Türkeri). Ankara: Lotus Yayınları.

- Şenel, A. ve Gençoğlu, S. (2003). Küreselleşen Dünyada Teknoloji Eğitimi, *Gazi Üniversitesi Endüstriyel Sanatlar Eğitim Fakültesi Dergisi*, 45-65.
- Şener, H. (2014). *John Locke ve David Hume Din Felsefesi zerine Karşılaştırmalı Bir İnceleme*, İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Tao, L. ve Reinking, D. (1996). What Research Reveals about Email in Education, 1-14.
- Taşkıran, A. (2017).Açık ve Uzaktan ğrenmede Dijital Bölünme, *Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi AUAd*, 108-124.
- TDK. (2017). <http://www.tdk.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 10/10/2017)
- Tess, P. A. (2013). The Role of Social Media in Higher Education Classes (Real and Virtual) – A Literature Review, *Computers in Human Behavior*, 60-68.
- The British Computer Society. (2018). *The Ethics of Learning*. <https://www.bcs.org/content/conWebDoc/59585> (Erişim Tarihi: 29/03/2019)
- Tonta, Y. (1996). İnternet, Elektronik Kütüphaneler ve Bilgi Erişim, *Türk Kütüphaneciliği*, 215-230.
- Toplu, M. (2007). Kütüphaneciliğin Etik Sorunu ve Türkiye Yaklaşımı, *Türk Kütüphaneciliği*, 2: 186-217.
- Toplu, M. (2012). Bilim Etiği: İnternetin Bilim Etiği zerine Etkileri, *Türk Kütüphaneciliği*, 654-698.
- Toprak, E., Aydın, S., zkanal, B. ve Kaya, S. (2015).E-ğrenme ve Etik: ğrenme Ortamlarına Erişimde Fırsat Eşitliği, *XVII. Akademik Bilisim Konferansi*, 4-6 Şubat 2015, Eskişehir.

- Toprak, E., Özkanal, B., Kaya, S. ve Aydın, S. (2019). <http://asianvu.com/digital-library/elearning/ethics.pdf> (Erişim Tarihi: 05/04/2019)
- Toprak, M. ve Erdoğan, A. (2012). Yaşamboyu Öğrenme: Kavram, Politika, Araçlar ve Uygulama, *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 69-91.
- Toptaş, E. (2001). Uzaktan Eğitim ve Kütüphanecilik Bölümlerinde Kullanılması: A. Ü. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi İçin Bir Model, Ankara Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- TÜBİTAK. (2019). <http://journals.tubitak.gov.tr/genel/brosur.pdf> (Erişim Tarihi: 29/03/2019)
- Uçak, N. Ö. ve Birinci, H. G. (2008). Bilimsel Etik ve İntihal, *Türk Kütüphaneciliği*, 187-204.
- Uşun, S. (2000). *Dünyada ve Türkiye’de Bilgisayar Destekli Öğretim*, Ankara: Öncü Basımevi.
- Uysal, Ö. ve Kuzu, A. (2011). Çevrimiçi Eğitimde Kalite Standartları: Amerika Örnekleri, *Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 49-74.
- Ün Açıkgöz, K. (2001). Aktif Öğrenme, *Tarım Ekonomisi Dergisi*, 52-61.
- Ünsal, H. (2006). Yeni Bir Öğrenme Yaklaşımı: Harmanlanmış Öğrenme, *VII. Ulusal Fen Bilimleri ve Matematik Eğitimi Kongresi*, 130-137.
- Vandenhouten, C. L., Gallagher Lepak, S., Reilly, J. ve Ralston Berg, P. (2014). Collaboration in E-Learning: A Study Using the Flexible E-Learning Framework, *The Official Journal of OLC*, 1-14.

Velasques, M.G. (2014a), *The Ethics of Job Discrimination*.
<https://www.slideshare.net/denishvaniyawala/chapter07-39601185> (Erişim Tarihi: 07/12/2018)

Velasques, M.G. (2014b). *Basic Principles: Ethics and Business*.
<https://www.slideshare.net/denishvaniyawala/velasquez-c1> (Erişim Tarihi: 07/12/2019)

Watsins, R. (2005). *Developing Interactive E-learning Activities*, *Performance Improvement Journal*, 44(5).

Wedemeyer, C. (1981). *Learning at the backdoor*, Madison: Wi University of Wisconsin Press; Aktaran: Gülbahar, Y. (2009). *E-Öğrenme*, Ankara: Öncü Basımevi.

Wheeler, A. (2018).
https://mspace.lib.umanitoba.ca/bitstream/handle/1993/33566/Wheeler_Althea.pdf?sequence=1 (Erişim Tarihi: 09/04/2019)

WIPO. (2019). <https://www.wipo.int/about-ip/en/> (Erişim Tarihi: 09/04/2019)

Yıldırım, Z. (2018). *Çankırı Karatekin Üniversitesi Araştırma Görevlilerinin İntihal Algısı*. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Yıldız, A., Büyükkasap, E. (2011). Öğretmen Adaylarının Belirsizlik İlkesini Anlama Düzeyleri ve Öğrenme Amaçlı Yazmanın Akademik Başarıya Etkisi, *Türk Fen Eğitimi Dergisi*, 134-148.

Yılmaz, M. (2010). Atatürk Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü: Kuruluş Aşaması ve Bugünkü Durumu, *Türk Kütüphaneciliği*, 118-129.

.Lrn. (2018). <http://www.dotlrn.org/about/> (Erişim Tarihi: 15/07/2019)

EKLER

EK 1. Soru Formu Sayın Katılımcı

LÜTFEN BU DÖKÜMANI DİKKATLİCE OKUMAK İÇİN ZAMAN AYIRINIZ

Sizi, Dr. Öğretim Üyesi Buket CANDAN tarafından yürütülen, “**Bilgi ve Belge Yönetimi Öğrencilerinin E- Öğrenme ve Etik Konusundaki Bilgi ve Farkındalık Düzeylerinin İncelenmesi**” başlıklı **araştırmaya** davet ediyoruz. Bu araştırmaya katılıp katılmama kararını vermeden önce, araştırmanın neden ve nasıl yapılacağını bilmeniz gerekmektedir. Bu nedenle bu formun okunup anlaşılması büyük önem taşımaktadır. Eğer anlayamadığınız ve sizin için açık olmayan şeyler varsa, ya da daha fazla bilgi isterseniz bize sorunuz.

Bu çalışmaya katılmak tamamen **gönüllülük** esasına dayanmaktadır. Çalışmaya **katılmama** veya katıldıktan sonra herhangi bir anda çalışmadan **çıkma** hakkına sahipsiniz. **Çalışmayı yanıtlamanız, araştırmaya katılım için onam verdiğiniziz** biçiminde yorumlanacaktır. Size verilen **formlardaki** soruları yanıtlarken kimsenin baskısı veya telkini altında olmayınız. Bu formlardan elde edilecek kişisel bilgiler tamamen gizli tutulacak ve yalnızca araştırma amacı ile kullanılacaktır.

Anket Soruları

1. Cinsiyetiniz:

Kadın Erkek

2. Yaşınız:

17 ve altı 18-19 20-21 22-23 24 ve üstü

3. Sınıfınız:

Bir İki Üç Dört

4. Ailenizin aylık gelir düzeyi:

0-1000 TL 1001-2000 TL 2001-3000 TL 3001-4000 TL 4001 TL ve üstü

5. İnterneti günlük olarak kullanım süreniz nedir?

Bir saatten az

- 1-2 saat arası
- 2-4 saat arası
- 4-6 saat arası
- 6 saatten fazla
- Diğer.....(Lütfen belirtiniz)

6. İnternete genelde nereden erişirsiniz?

- Evden
- Okuldan
- Kütüphaneden
- Yurttan
- İnternet kafelerden
- Diğer.....(Lütfen belirtiniz)

7. İnternette e-öğrenme için günde kaç saat geçirirsiniz?

- Bir saatten az
- 1-2 saat arası
- 2-4 saat arası
- 4-6 saat arası
- 6 saatten fazla
- Hiç geçirmem

8. E-öğrenme ortamlarına erişim araçlarından genelde hangisini/hangilerini kullanıyorsunuz? (Lütfen uygun olanların tümünü seçiniz.)

- Bilgisayar
- Akıllı mobil telefon
- Tablet
- Hiçbiri
- Diğer.....(Lütfen belirtiniz)

9. E-öğrenme ile ilgili daha önce herhangi bir eğitim aldınız mı?

- Evet
- Hayır

10. E-öğrenme etiği terimini bu anket öncesinde hiç duydunuz mu?

- Evet, genel medyadan
- Evet, bilimsel dergilerden
- Evet, konferanslardaki tartışmalardan
- Evet, sınıfta derslerden
- Evet, başka bir yerden (lütfen belirtin) _____
- Hayır, hiç duymadım

Hatırlamıyorum

11. Üniversite kütüphanenizin bir e-öğrenme portalı var mıdır?

Evet

Hayır

Bilmiyorum

12. E-Öğrenme ve E-Öğrenme Etiği Bilgi Düzeyi Ölçeği

Aşağıda e-öğrenme ve e-öğrenme etiği konusunda çeşitli bilgiler içeren 23 madde bulunmaktadır. Her bir madde için “Doğru”, “Fikrim Yok” ve “Yanlış” olmak üzere üç farklı seçenek verilmiştir. Lütfen her bir maddeyi dikkatle okuduktan sonra size en uygun olan seçeneği işaretleyiniz.

Aşağıdaki ifadeler için size en uygun olan seçeneği işaretleyiniz.	Doğru	Fikrim Yok	Yanlış
.1 Öğretim etkinliklerinin elektronik ortamda gerçekleştirilmesine e-öğrenme denir.			
.2 E-öğrenme ve uzaktan eğitim kavramları aynı anlamdadır.			
.3 E-öğrenme ve çevrimiçi öğrenme kavramları farklı anlamdadır.			
.4 E-kitapları, e-dergileri, e-gazeteleri, e-bültenleri bir e-öğrenme kaynağı olarak sınıflandırmak doğru değildir.			
.5 Açık ders malzemeleri bir e-öğrenme kaynağıdır.			
.6 Çevrimiçi veritabanları bir e-öğrenme kaynağıdır.			
.7 Eğitim amaçlı hazırlanan çevrimiçi videolar bir e-öğrenme kaynağıdır.			
.8 Radyo ve televizyon destekli uygulamalar internet üzerinden bir e-öğrenme kaynağı olarak kullanılabilir.			
.9 E-postalar, forumlar, wikiler ve bloglar e-öğrenme sürecinde farklı zamanlı iletişim ve işbirliği araçlarıdır.			
.10 Sohbet, anlık mesajlaşma ve video konferanslar e-öğrenme sürecinde eş zamanlı iletişim ve işbirliği araçlarıdır.			
.11 Twitter, Facebook gibi sosyal medya uygulamaları mobil teknolojiler ile e-öğrenme sürecinde iletişim ve işbirliği araçları olarak kullanılabilir.			
.12 Mendeley, Academia.edu, Research Gate gibi araştırma ve akademik işlem servisleri, aynı zamanda e-öğrenme sürecinde iletişim ve işbirliği aracı olarak kullanılan sosyal ağlardır.			
.13 Youtube, e-öğrenme sürecinde en sık kullanılan video paylaşım sitesidir.			

.14	iCloud, OneDrive, Google Drive, Dropbox gibi dosya paylaşım siteleri, sağladıkları bulut depolama alanlarıyla e-öğrenme sürecinde etkili iletişim ve işbirliği ortamlarıdır.			
.15	Üniversitenin Açık Erişim Kurumsal Arşivinden kullanıcıların erişimine açılan e-kaynaklardan, e-öğrenme için yararlanılabilir.			
.16	Üniversite Kütüphanesinin web sayfasından kullanıcıların erişimine açılan e-kaynaklardan, e-öğrenme için yararlanılamaz.			
.17	Tartışma forumlarında, dışarıdan üçüncü bir kişiye kullanıcı adı ve şifre sağlayarak, onlar adına, onlarmış gibi katkıda bulunmalarına izin verme bir e-öğrenme etiği ihlalidir.			
.18	Sadece üyelik, kullanıcı adı ve şifre ile erişimi mümkün olan bir e-öğrenme kaynağına, başka birinin kullanıcı adı ve şifresi ile erişim sağlayarak yararlanmak ya da yararlandırmak bir e-öğrenme etiği ihlalidir.			
.19	E-öğrenme ortamlarındaki çevrimiçi sınavlarda, başka birinden kendi adına sınava girmesini istemek ve bunu gerçekleştirmek bir e-öğrenme etiği ihlalidir.			
.20	E-öğrenme ortamlarındaki çevrimiçi sınavlarda, öğrencinin doğru cevabı bulmak için internette arama yapması bir e-öğrenme etiği ihlalidir.			
.21	Araştırma makalelerinde, ödevlerde veya tartışma panolarında, e-öğrenme ortamlarından erişilen kaynaklardan yapılan uygun olmayan alıntılama veya yorumlama bir e-öğrenme etiği ihlalidir.			
.22	Bir öğrenci adına başka bir kişinin bir ücret karşılığında çevrimiçi yazım yardımı yapması (genellikle öğrenciler adına tez yazma, ödev hazırlama konusunda uzmanlaşmış profesyonel bir şirket tarafından veya kişisel olarak sağlanan ücretli hizmet) bir e-öğrenme etiği ihlali olarak kabul edilemez.			
.23	Toplumdaki dezavantajlı grupların, avantajlı gruplarla eşit şartlarda e-öğrenme fırsatlarından yararlanamaması bir e-öğrenme etiği sorunudur.			

13. E-Öğrenme ve E-Öğrenme Etiği Farkındalık Ölçeği

Aşağıda e-öğrenme ve e-öğrenme etiği konusunda çeşitli yargılar içeren 14 madde bulunmaktadır. Her bir madde için “**Hiç Katılmıyorum**”, “**Kısmen Katılmıyorum**”, “**Ne Katılıyorum Ne De Katılmıyorum**”, “**Kısmen Katılıyorum**” ve “**Tamamen Katılıyorum**”, olmak üzere beş farklı seçenek verilmiştir. Lütfen her bir maddeyi dikkatle okuduktan sonra size en uygun olan seçeneği işaretleyiniz.

Aşağıdaki ifadelere ne derece katılıyorsunuz?		Hiç Katılmıyorum	Kısmen Katılmıyorum	Ne katılıyorum ne de katılmıyorum	Kısmen Katılıyorum	Tamamen Katılıyorum
.1	E-öğrenme, elektronik ortamda bulunan bilgiye erişim ve faydalanmada topluma fırsat eşitliği sunar.					
.2	E-öğrenme, öğrenmeyi öğrenme ve kendi kendine öğrenme yöntemlerini destekler.					
.3	E-öğrenme bireye yaşam boyu öğrenme alışkanlığı kazandırır.					
.4	E-öğrenme etkileşimlidir ve ortak çalışmaya elverişlidir.					
.5	E-öğrenme, bireylerin fiziksel engelleri nedeniyle oluşacak bilgiye erişim engellerini ortadan kaldırır.					
.6	E-öğrenme, coğrafi engeller nedeniyle oluşacak bilgiye erişim engellerini ortadan kaldırır.					
.7	E-öğrenme, toplumda oluşabilecek dijital uçurumu ortadan kaldırmada etkili bir araçtır.					
.8	E-öğrenme, telif hakkı ihlallerini artırır.					
.9	E-öğrenme, intihali artırır.					
.10	E-öğrenme, başkalarına etik dışı yardım sağlanmasını kolaylaştırır.					
.11	E-öğrenme sosyal etkileşimi en aza indirdiği için, öğrencinin yalnızlık duygusuna kapılmasına ve daha fazla stres yaşamasına neden olur.					
.12	E-öğrenme, eğitimin					

	kalitesini düşürür.					
.13	E-öğrenme niteliksiz bilgilerin hızla yayılmasına neden olur.					
.14	E-öğrenme, toplumda oluşabilecek dijital uçurumun başlıca nedenidir.					

14. Eklemek istediğiniz görüş ve önerileriniz varsa lütfen yazınız.

.....
.....
.....
.....

Anketi tamamladığınız için teşekkürler.

Dr. Öğr. Üyesi Buket CANDAN, Çankırı Karatekin Üniversitesi, Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü
YL Öğrencisi Esmâ ŞENER, Çankırı Karatekin Üniversitesi, Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü

**ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ
ETİK KURUL DEĞERLENDİRME
FORMU**

Toplantı No:	2019/112
Karar No:	112
Araştırmanın Yürütücüsü:	Dr. Öğr. Üyesi Buket Candan
Araştırmanın Başlığı:	“Bilgi Ve Belge Yönetimi Öğrencilerinin E-Öğrenme Ve Etik Konusundaki Bilgi Ve Farkındalık Düzeylerinin İncelenmesi”
Kurula Geldiği Tarih:	01.05.2019
Kurulda İncelendiği Tarih:	25.03.2019
Karar Tarihi:	20.05.2019
Kurul Görüşü:	Başvuru Kabul Edilmiştir

SONUÇ:

Kabul. Araştırmanın/Projenin uygulanabilirliği konusunda bilimsel araştırmalar etiği açısından bir sakınca yoktur.

Başkan

Prof. Dr. Murat ARI

Üye

Prof. Dr. Ali YİĞİT

Üye

Doç. Dr. Ela CANBOLAT

Üye

Dr. Öğr. Üyesi Haydar KOÇ

Üye

Dr. Öğr. Üyesi İlknur GÖL

Üye

Dr. Öğr. Üyesi İbrahim AKYOL

Üye

Avukat Mehmet ÇAKMAK

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı	Esmâ ŞENER
Doğum Yeri	Erzurum
Doğum Tarihi	24/09/1992

LİSANS EĞİTİM BİLGİLERİ

Üniversite	Atatürk Üniversitesi
Fakülte	Edebiyat Fakültesi
Bölüm	Bilgi ve Belge Yönetimi

YABANCI DİL BİLGİSİ

İngilizce	YÖKDİL- 63,75 (İngilizce)
...	

İLETİŞİM

Adres	
E-mail	esmassener@gmail.com

